

Håndbog for forenings dirigenter

Professor, lic.jur.

Erik Werlauff

FSRs Forlag 1989

Håndbog for foreningsdirigenter

© FSRs Forlag 1989

Fotografisk, mekanisk eller anden form for gengivelse

eller mangfoldiggørelse af denne bog

eller dele heraf er ikke tilladt

ifølge gældende dansk lov om ophavsret.

Omslag ved Axel Surland

Bogen er sat med Times og trykt hos

Nørhaven A/S, Viborg

Printed in Denmark 1989

ISBN 87-88109-93-3

Indhold

1. Indledning	7
2. Generalforsamlingen og dens kompetence	10
3. Dirigenten og hans kompetence	14
4. Forberedelserne til generalforsamlingen	19
5. Indkaldelsen	23
6. Generalforsamling uden indkaldelse	34
7. Fremlæggelser forud for generalforsamlingen	36
8. Deltagerfortegnelse, protokolfører, stemmetællere, godkendelse af dagsorden	39
9. Hvem refererer generalforsamlingen, og hvordan?	43
10. Adgangskort	49
11. Fuldmægtige og rådgivere	51
12. Indgangskontrol	60
13. Begyndelsestidspunkt	67
14. Velkomst	68
15. Dirigentvalg	69
16. Inhabilitet hos dirigenten	72
17. Konstatering af lovlig indkaldelse	75
18. Hvis indkaldelsen ikke er lovlig	78
19. Dagsordenen og dens bindende karakter	81
20. Bestyrelsens beretning	85
21. Fremlæggelse af årsregnskab med revisionspåtegning samt godkendelse af årsregnskabet	87
22. Décharge	91
23. Økonomiske dispositioner på grundlag af det godkendte regnskab	94
24. Bestyrelsesvalg	99
25. Valg af bestyrelsessuppleanter	104
26. Valg af direktør eller administrator	107
27. Valg til repræsentantskab; hovedbestyrelse m.v.	109
28. Revisorvalg	112

29. Beslutning om nye forenings-aktiviteter (og opkrævning dertil)	115
30. Beslutning om forøgede medlemsforpligtelser m.v.	119
31. Vedtægtsændringer	123
32. Forslag fra medlemmer	131
33. Bemyndigelse til ændringer i det vedtagne	138
34. Dirigentens kontrol med beslutningernes lovlige indhold	141
35. Punktet „eventuelt“	143
36. Rækkefølgen af dagsordenens punkter	145
37. Taleret, ro og orden	148
38. Spørgsmålsret	155
39. Kan tvivlsspørgsmål afgøres af generalforsamlingen?	161
40. Kan generalforsamlingen fortryde (omgøre) sine beslutninger?	162
41. Afslutningen af generalforsamlingen	164
42. „Skrivebordsgeneralforsamlinger“. Urafstemninger	166
43. Anmeldelser til myndighederne	170
44. Dirigentansvaret	173
45. Oversigt over domstolsafgørelser	177
46. Oversigt over afstemningsmetoder	181
Litteratur	185
Forkortelser	187
Stikord	188

1. Indledning

Denne bog handler om dirigenthvervet i foreninger (både økonomiske og såkaldt ideelle), andelselskaber/-foreninger, gensidige forsikringselskaber, kommanditselskaber m.v., altså en overordentlig broget forsamling af organisationstyper, som det på forhånd skulle synes vanskeligt at finde fællesnævner for. Bogen knytter sig til den tilsvarende „Håndbog for dirigenter, A/S og ApS“, som jeg udsendte i 1987.

Da jeg i 1983 afleverede min licentiatafhandling „Generalforsamling og beslutning – en aktieretlig studie i generalforsamlingsbeslutningers indhold, tilblivelse og anfægtelse“, var formålet at foretage en fuldstændig analyse af generalforsamlingsbegrebet, fortrinsvis i aktie- og anpartsselskaber. Afhandlingen synes at have været til nytte i både teoretisk og praktisk sammenhæng, men på de mange forespørgsler, jeg i de forløbne år har modtaget fra generalforsamlingspraktikere, har jeg forstået, at der er brug for en kortfattet fremstilling, der tager sit udgangspunkt i dirigentens situation og opgaver. Til løsningen af en sådan opgave – dels ved forberedelsen af generalforsamlingsforløbet, dels i den konkrete, ofte hektiske generalforsamlingsssituation – var „Generalforsamling og beslutning“ for uhåndterlig.

Af disse mange forespørgsler udsprang derfor i første række „Håndbog for dirigenter, A/S og ApS“, i næste række denne bog. Begge disse dirigenthåndbøger er, som titlerne siger, centreret omkring dirigentopgaverne. Jeg har lagt vægt på, at fremstillingen ikke blot fremstår som en praktisk „håndbog“, men tillige er så rimeligt juridisk funderet, blandt andet i form af litteraturhenvisninger og noteapparat, at fremstillingen også kan anvendes som argumentationsbasis i en konfliktsituation.

Generationer af jurister har nydt godt af Krenchels „Håndbog for Dirigenter“, der første gang udkom i 1930'erne, anden gang i 1951. Som følge af, at anden udgave snart har næsten fire årtier på bagen, og at der i mellemtiden er kommet AL 1973 samt det i dansk ret helt nye ApS-begreb, er det dog indlysende, at Krenchels håndbog i dag først og fremmest har værdi ved at fastslå nogle forsamlingsretlige grundbe-

Indledning

greber, hvorimod den i mange detaljer ikke længere er anvendelig.

Kobbernagel skrev i 1976 den fortrinlige håndbog „Dirigenten“, der fortsat vil være af stor betydning i praktiske situationer. Også den bog har nu imidlertid nogle år på bagen, og den har af gode grunde ikke kunnet tage hensyn til de sidste 10 års domspraksis og administrative praksis, fremkommet efter selskabslovene af 1973.

Yderligere har jeg med mine to fremstillinger ønsket at foretage særskilte analyser af *selskabsdirigentens* opgaver (A/S og ApS) og *forenings-*, *andels-* og *K/S-dirigentens* hverv, fordi de to hovedgrupper af organisationstyper på en række punkter er ret forskellige. Denne forskel giver sig ligeledes udslag, når man på ulovregulerede områder inden for foreningsretten skal afgøre, *hvor tæt* man vil analogisere fra aktie- og anpartsselskabsretten. Som grov rettesnor er det min opfattelse, at jo større betydning organisationen økonomisk har for deltageren, jo mere veldefinerede spilleregler er der behov for, og jo mere skal der derfor analogiseres fra AL/ApL. For enkelte deltagere kan organisationens økonomiske betydning endog blive større, end hvis der var tale om en (mindre) aktieinvestering i et A/S, nemlig hvor deltagerens samvirke (samhandel m.v.) med organisationen har betragtelig økonomisk betydning for hans eget erhverv, bolig m.v. Heldigvis har vi derfor nye Amba-lovregler på vej, ligesom reglerne om andelsboliger m.v. er rimeligt veldefinerede i form af standardvedtægter m.v. Det bliver derfor bogens opgave at sætte disse regelsæt på en fællesnævner i relation til selskabs- og foreningsretlige mødeprincipper.

På „Håndbog for dirigenter, A/S og ApS“ har jeg modtaget mange positive reaktioner, men også gode praktiske råd til forbedring. Hertil er der taget hensyn i nærværende fremstilling.

Betegnelsen „forening“ i nærværende fremstilling dækker alle de af fremstillingen omfattende organisationsformer, også Amba’et, K/S’et m.v. K/S’et ligger organisatorisk på grænsen mellem forening og selskab; det samme kan i nogen grad siges om andelsselskabet/foreningen. Da jeg har ment, at de havde flest fællestræk med foreningen (og dennes som udgangspunkt deklatorisk prægede struktur), har jeg valgt at behandle disse organisationsformer i nærværende fremstilling.

Om foreningens ejerkreds anvender jeg betegnelsen „medlemmer“. Også „deltager“ ville være en tilfredsstillende betegnelse, men dette udtryk reserverer jeg af praktiske grunde for de medlemmer, der faktisk deltager i generalforsamlingen.

I fornødent omfang drages der (bl.a. for at klargøre, i hvilken litte-

ratur der nærmere skal søges) paralleller til aktie- og anpartsselskabsloven, AL og ApL. Den forventede lov om andelsselskaber, jfr. bet. nr. 1071/1986, betegnes AdL. Den forventede lov om kommanditselskaber betegnes KSL, jfr. bet. nr. 937/1981. Normalvedtægten for ejerforeninger betegnes EV, mens lov om investeringsforeninger (lbk. nr. 528 af 31/8 1988) betegnes IFL.

Vi har tidligere haft en normalvedtægt for private andelsboligforeninger. Denne ophævedes ved bkg. nr. 451 af 22/7 1988. Da den tidligere gældende normalvedtægt ikke desto mindre indeholdt nogle værdifulde almindelige foreningsretlige fingerpeg, har jeg valgt at medtage den (forkortet AV) for desto sikrere at kunne tegne et foreningsretligt mønster.

Lov om forsikringsvirksomhed, hvorfra hentes reglerne om gensidige forsikringsforeningers generalforsamlinger, betegnes FvL.

Det næsten kaotiske billede, der i nogle af kapitlerne opstår ved medciteringen af §'er fra diverse standardvedtægter (herunder den ophævede AV), love og lovforslag, har jeg anset underordnet i forhold til det, der vindes: et overblik over, *hvor* mange steder et undersøgt princip er eller har været anvendt med visse ændrede formuleringer – og dermed muligheden for rimeligt sikkert at kunne uddrage noget fælles for hele foreningsrettens mødeprincip. Disse generelle træk ved fair mødeafvikling er i et vist omfang søgt understøttet ved medinddragelse af Folketingets forretningsorden (FFO) og lov om kommunernes styrelse (KStl.).¹

Det ville måske have været naturligt at afvente andelslovgivningens (måske tillige K/S-lovgivningens) vedtagelse, men fristelsen til i andelsbevægelsens fædreland at udsende håndbogen lige omkring 200-året for stavnsbåndets ophævelse var for stor.

Som noget nyt har jeg til sidst, som kap. 45, for den magelige læser gengivet essensen af nogle årtiers foreningsretlige domme med relevans for dirigenten, herunder ad vedtægtsændringer, nye medlemsforpligtelser, forrykkelse mellem medlemsgrupper m.v. Den, der ønsker at slippe for al bogens øvrige lyrik, kan straks gå til kap. 45.

Jeg ville gerne have været konsekvent og om dirigenten til stadighed skrevet „ham eller hende“, men pladmæssige hensyn har forhindret dette, hvilket jeg håber på forståelse for.

1. Ved forståelsen af sidstnævnte og den righoldige administrative praksis derom har jeg haft betydelig gavn af Erik Harder: Dansk kommunalforvaltning – kommunalbestyrelsen, 5. udg. (1988) s. 45ff.

2. Generalforsamlingen og dens kompetence

Generalforsamlingen er et forenings- eller selskabsorgan. Også f.eks. bestyrelsen er et sådant organ, men bestyrelsen er et permanent organ, der fungerer året rundt, mens generalforsamlingen er et ikke-permanent organ, der kun fungerer lejlighedsvis, nemlig når det indkaldes, i det mindste årligt, nogle gange oftere, nemlig hvis der indkaldes ekstraordinær generalforsamling.

Enhver forening med nogen økonomisk betydning for medlemmerne skal nødvendigvis have dette organ, jfr. udtrykkeligt f.eks. AdL § 22, stk. 1, KSL § 13, stk. 1 („kommanditistmødet“), EV § 1, stk. 1, AV § 24, stk. 1, EvL § 104, stk. 1, og IFL § 9, stk. 1, og man kan derfor karakterisere generalforsamlingen som et obligatorisk foreningsorgan, undtagen i ganske løst strukturerede ideelt betonedede samvirkeformer.

Alle medlemmer har adgang til generalforsamlingen (med de specielle undtagelser, der følger af evt. vedtægtsbestemmelser om pligt til at løse adgangskort, og ligeledes med den særlige undtagelse, der i visse større foreninger følger af mulighederne for at oprette delegeret-forsamling), jfr. AdL § 23, stk. 3, FvL § 104, stk. 2, og IFL § 9, stk. 3, og man kan derfor karakterisere generalforsamlingen som et foreningsorgan med regelmæssig adgang for alle foreningens medlemmer.²

Endelig har generalforsamlingen den højeste myndighed i selskabet, og man plejer derfor at sige om generalforsamlingen, at den er selskabets øverste organ (øverste myndighed), jfr. EV § 1, stk. 1, AV § 24, stk. 1, og IFL § 9, stk. 1).³

2. Således udtrykkeligt om foreningsretten Meyer s. 53. Se Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 70ff.

3. Möser s. 13. Njal s. 60. Boye Jacobsen J 1974.135. Sindballe-Klerk s. 219. Werlauff s. 64ff, særligt s. 81. Gomard 1986 s. 151. Krüger Andersen 1986 s. 196. Mere empirisk præget siges det i nyere retslitteratur, at generalforsamlingen er en „potentiell magtfaktor“, fordi den kan skride ind, hvis selskabet/foreningen forvaltes dårligt, jfr. Lars Lindén: Makten över företaget (1974) s. 83, Dahlgren/Moberg: Röstén på

Samtidig er generalforsamlingen det eneste sted, hvor medlemmerne har ret til at træffe beslutning i selskabet, hvilket udtrykkeligt følger af AdL § 22, stk. 1, FvL § 104, stk. 1, 1. pkt., og IFL § 9, stk. 2 (jfr. AL § 65, stk. 1, ApL § 46). Princippet må dog også være gældende uden sådan udtrykkelig bestemmelse. Medlemmerne kan altså ikke give foreningens ledelse anvisninger uden om generalforsamlingen.⁴

Generalforsamlingens *kompetence* er ikke generelt defineret i selskabs- eller foreningslovene. I nogle udenlandske retssystemer, bl.a. i det tyske aktieselskab, har generalforsamlingen kun kompetence, hvis dette udtrykkeligt er fastlagt i loven; i modsat fald er kompetencen hos ledelsesorganerne.⁵

I dansk selskabs- og foreningsret er forholdet omvendt: her er generalforsamlingen kompetent i ethvert selskabs- hhv. foreningsanliggende, med mindre det udtrykkeligt fremgår af loven eller vedtægterne, at kompetencen i den konkrete sagstype ligger hos ledelsesorganerne. Generalforsamlingen kan altså blande sig i ethvert anliggende, forlange sig dette forelagt og træffe den endelige afgørelse deri – med mindre andet udtrykkeligt fremgår af loven.⁶

stämman (1987) s. 15 samt Werlauff i TfR 1988.187. „Øverste organ“ anvendes ikke, og ville heller ikke være betegnende, for kommanditistmødet i KSL § 13, stk. 1, eftersom komanditisternes indflydelse som følge af komplementarens ubegrænsede hæftelse er noget beskåret sammenholdt med den typiske generalforsamling i forenings- og selskabsretten, jfr. bet. 937/1981 s. 98f. Noget andet er, at denne ubegrænsede hæftelse ofte er illusorisk, hvis komplementaren er et ApS: man kunne derfor uden betænkelighed give K/S-generalforsamlingen samme højeste myndighed som andre generalforsamlinger.

4. Gomard: Grundrids s. 79. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 65. Gomard 1986 s. 153. Noget andet er, at dette i praksis forekommer i *selskabsretten*, dels i hovedaktionærselskaber (herunder koncernforhold), dels i kraft af aktionæroverenskomst. Det kan næppe udelukkes, at visse medlemmer i en forening, eksempelvis med en omsætning med foreningen af betydelig størrelse, i så henseende kan forsøge at opføre sig i foreningen, således som en større aktionær ses gøre i selskabet – men forsøget skal principielt afvises af ledelsen. Jfr. U 1967.41 HD om hovedaktionærs uretmæssige egenmægtige opsigelse af direktør.
5. Jfr. tysk AktG § 119, stk. 1, men cfr. tysk GmbHG § 45. Jfr. Sudhoff s. 285. Se endvidere Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 90ff og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 10. Se endvidere bet. 1071/1986 s. 103f og bet. 937/1981 s. 98ff.
6. Jfr. således udtrykkeligt EV § 1, stk. 2: „De af bestyrelsen truffene afgørelser kan af ethvert medlem, hvem afgørelsen vedrører, indbringes for generalforsamlingen“. Måske må man her gøre en undtagelse f.s.v. angår K/S-generalforsamlingen, hvis kompetence snarere er suspensivt (ikke resolutivt) bestemt ad modum tysk selskabs-

Generalforsamlingen

Enkelte eksempler på, at generalforsamlingen *ikke* kan træffe den endelige afgørelse, er følgende:

- Når dirigenten træffer sin afgørelse om generalforsamlingens lovlige indkaldelse, afstemningernes resultat m.v., kan han udbede sig forsamlingens mening, men ikke henskyde afgørelsen til forsamlingen.⁷
- Generalforsamlingen må ikke træffe beslutninger, der åbenbart er egnede til at skaffe visse medlemmer eller andre en utilbørlig fordel på andre medlemmers eller foreningens bekostning, jfr. udtrykkeligt AdL § 26, stk. 3, som utvivlsomt udtrykker et almindeligt selskabs- og foreningsretligt princip (AL § 80, ApL § 61). Bestyrelsen har en selvstændig ret og pligt til at nægte at efterkomme sådanne beslutninger.
- Generalforsamlingen kan forlange sig konkrete ledelsesspørgsmål forelagt til afgørelse (og kan således fungere som „overdommer“ for bestyrelsens beslutning i en bestemt sag), men forholdet må ikke drives så vidt, at generalforsamlingen helt vedvarende griber ind i ledelsesanliggender og derved reelt forskyder ledelsen fra bestyrelsen/direktionen til generalforsamlingen, hvilket ville være i strid med systemet i AdL § 18, EV § 7, AB § 28 og IFL § 12 (jfr. AL § 54 ApL § 36).⁸
- Ansættelse og afskedigelse af eventuelle direktører, administratorer m.v. henhører som udgangspunkt alene under bestyrelsen og kan derfor ikke foretages af generalforsamlingen, jfr. AdL § 17, stk. 1, jfr. s. 107. I foreninger, hvor systemet fra AL og ApL ikke er overført, kan en direkte indgriben fra generalforsamlingen imidlertid ikke udelukkes, eksempelvis i ejerforeninger ved administratorvalg og i investeringsforeninger formentlig ved

ret; dog kan indsættelsen af et ApS som komplementar muligt medføre, at også K/S-generalforsamlingen bør tillægges samme resolutivt bestemte kompetence som andre generalforsamlinger, jfr. bemærkningerne ovenfor.

7. Jfr. Werlauff: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 158ff. Se iøvrigt FFO § 4, stk. 2, 2. pkt., hvorefter ethvert medlem er pligtig at underkaste sig formandens afgørelse angående ordenens opretholdelse. Dette antages at indebære, at medlemmerne ikke fra Tingets talerstol kan klage over formandens mødeledelse, jfr. Karnov s. 3710 note 10.
8. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 94ff. Samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 11. Bet. 1071/1986 s. 102. Generalforsamlingens omnipotens i konkrete ledelsesspørgsmål gælder dog ikke i et K/S. jfr. forudsætningerne i KSL § 11, stk. 2; dog kan vedtægterne bestemme andet.

valg af administrationsselskab (i stedet for direktion, jfr. IFL § 13, stk. 1, 2. pkt.).⁹

- K/S-generalforsamlingens vedtægtsændring er afhængig af komplementarens tiltrædelse, jfr. KSL § 19, 2. pkt.¹⁰

I de tilfælde, hvor generalforsamlingen savner kompetence, kan den dog indirekte tiltage sig magt i sagen, idet den kan bruge sin ret til at afskedige bestyrelsen, jfr. princippet i AL § 50, stk. 1, 3. punktum, ApL § 33, stk. 1, 3. punktum, til i sidste instans at gennemtvinge sin vilje. Det samme gælder i relation til en dirigentafgørelse.¹¹

9. Se om AdL § 17, stk. 1, bet. 1071/1986 s. 102ff. Jfr. om selskaber Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 94 og 125. Jfr. om ejerforeninger Blok s. 467ff og Karnov s. 1988. note 9. Se fra selskabsretten endvidere UfR 1966.739 VLD, hvor en aktionærs anmodning om indbringelse for generalforsamlingen af spørgsmål om bl.a. direktørsansættelse var bindende for den pågældende aktionær, således at generalforsamlingens ellers manglende kompetence ikke efterfølgende kunne påberåbes af hende, jfr. Gomard 1986 s. 146, Krüger Andersen 1986 s. 207 og Werlauff/Nørgaard: Vedtægt og aktionæraftale (1987) s. 190 og 361. – Det kan endvidere følge direkte af vedtægtsbestemmelse, at kompetencen i sådanne spørgsmål er generalforsamlingens.
10. Jfr. bet. 937/1981 s. 102. I selskabsretten kan henvises til bl.a. AL § 112, 2. pkt., hvorefter generalforsamlingen i et A/S (modsat ApS) ikke kan beslutte højere udbytte end foreslået eller tiltrådt af bestyrelsen.
11. De nævnte bestemmelser fra selskabslovene ses ikke direkte gentaget i AdL, jfr. dennes § 16, der gentager den frie udtrædelsesret, men ikke den frie afskedigelsesret. Der er således ingen præceptiv bestemmelse, der udelukker vedtægtsregler om en vis periodes uopsigelighed, men uden en sådan udtrykkelig vedtægtsbestemmelse (der formentlig vil høre til sjældenhederne) må de selskabsretlige principper antages at finde anvendelse. – K/S-generalforsamlingen kan ikke gennem udnyttelse af sin afskedigelseskompetence tiltage sig de her nævnte muligheder, jfr. forudsætningsvis KSL § 11, stk. 2. FvL nævner den frie udtrædelsesret i § 86, stk. 1, 1. pkt. og den frie afskedigelsesret i stk. 1, 3. pkt.

3. Dirigenten og hans kompetence

Enhver generalforsamling skal have en dirigent, jfr. forudsætningsvis EV § 5, stk. 1, og AV § 27, 1. pkt. og jfr. direkte FvL § 113, stk. 1, og KSL § 18. Jfr. direkte AL § 75, stk. 1, ApL § 56, stk. 1, der i *selskabsretten* bestemmer, at generalforsamlingen ledes af en dirigent. Der kan utvivlsomt herfra sluttes analogt til foreningsretten i øvrigt. Dog vil den mere uformelt afviklede forsamling, der mener at kunne klare sig uden dirigent, ikke blive ugyldig af denne grund, men det må antages, at en dirigent skal vælges (også uden udtrykkelig vedtægtsforskrift herom), blot én deltager forlanger det. Forsamlingen må have krav på at blive afviklet under ordnede forhold og under ledelse af en af forsamlingen valgt person (medmindre vedtægterne henskyder kompetencen til f.eks. bestyrelsen, jfr. straks nedenfor).

Dirigenten beskrives ofte som generalforsamlingens tillidsmand,¹² men betegnelsen er ikke fuldstændig rammende, fordi dirigenten ikke i alle tilfælde vælges af forsamlingen – vedtægterne kan bestemme, at dirigenten udpeges af bestyrelsen, eller at hans udnævnelse på anden måde er unddraget generalforsamlingens kompetence.

Rigtigt kunne det måske være at sige, at dirigenten er generalforsamlingens loyale tjener, eftersom hans opgave er at sørge for, at forsamlingen afvikles på en sådan måde, at de beslutninger, hvori den resulterer, i videst muligt omfang er udtryk for summen af de tilstedeværendes vilje, for „generalforsamlingsviljen“, og med skyldig hensyntagen også til fremførelsen af uenige selskabsdeltageres synspunkter.

FFO beskriver i § 4 forholdet således i relation til Tingets formand, at denne (1) drager omsorg for, at tingets arbejde tilrettelægges og afvikles på forsvarlig måde. samt (2) leder forhandlingerne i tinget og sørger for opretholdelse af god orden og en værdig forhandlingsform. Mens pkt. (1) i foreningsretten overvejende er et bestyrelsesanlig-

12. Kobbarnagel: Dirigenten, s. 69. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 612, samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 13.

gende (bortset fra den forsvarlige afvikling, som i høj grad også afhænger af dirigenten), synes pkt. (2) uden videre at kunne overføres til foreningsretten som et udtryk for dirigentopgaverne.

Den ene generalforsamlingsbeslutning er ikke nødvendigvis „rigtigere“ end den anden,¹³ men den ene generalforsamlingsbeslutning kan være et mere dækkende udtryk for forsamlingens vilje end den anden. Det må erindres, at de fleste generalforsamlingsanliggender, herunder regnskabsgodkendelse, resultatdisponering, øvrige økonomiske dispositioner forbundet med regnskabet, bestyrelsesvalg m.v. afgøres med 51% stemmeflerhed blandt de afgivne stemmer, og at selv meget store minoriteter derfor kan risikere at blive nedstemt. I denne forbindelse er det dirigentens opgave at lede forsamlingens afvikling på en sådan måde, at også minoriteten med rette må føle, at dens synspunkter er kommet frem og er blevet vejet i debatten, således at alle generalforsamlingsdeltagere kan forlade mødet med en korrekt fornemmelse af at have haft indflydelse på generalforsamlingens beslutninger, også selv om disse til sidst blev til ved afstemning, jfr. bemærkningen i FFO § 4, stk. 1, sidste led, om pligten til at sørge for arbejdets afvikling på en forsvarlig måde.

Selv om dirigenten naturligvis ikke skal drive „korridorpolitik“, kan han nu og da have en vigtig rolle at udfylde, hvis uenige fløje står over for hinanden, men hvis det må stå dirigenten klart, at man gennem omformulering af beslutningsforslag eller på anden hensigtsmæssig måde kan opnå et resultat, som er acceptabelt stort set for alle. Det vil fremgå af disse bemærkninger, at den rutinerede dirigents opgave kan strække sig langt ud over den blotte mødeledelse og konstatering af stemmeflertal m.v.

Dirigenten må holde sig to hovedbegreber vedrørende generalforsamlingens beslutninger for øje: disse nøgleord er *tilblivelse* og *ind-*

13. Bortset fra naturligvis, at en generalforsamlingsbeslutning kan være ulovlig, hvis den strider mod ufravigelig lovbestemmelse eller mod grundlæggende selskabs- og foreningsretlige principper. f.eks. svarende til generalklausulerne i AL § 80. ApL § 61 og ADL § 26, stk. 3. Se endvidere FvL § 100, der direkte vedrører bestyrelses- og direktionsniveau, men har refleksvirkninger for generalforsamlingen; AL § 80's generalklausul på generalforsamlingsniveau er direkte overført til forsikringsaktieselskaber ved FvL § 102, stk. 1. Jfr. om disse principper Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 198ff. samme i R&R 1983.273ff. Se endvidere samme TfR 1988.189f. Det må antages, at generalklausulen og dennes – også i foreningsretten anvendelige – princip ikke blot har relation til indhold, men også tilblivelse, og at beslutninger, der bliver til på en utilbørlig måde, eksempelvis under tilsidesættelse af væsentlige mindretalshensyn, kan være anfægtelige af denne årsag.

Dirigenten

hold. Dirigentens hovedopgave er at medvirke til, at tilblivelsen af generalforsamlingens beslutninger er korrekt (i overensstemmelse med loven, vedtægterne og almindelige begreber om fair mødeledelse). Men han slipper ikke for tillige at tage hensyn til indholdet, idet han må sørge for, at et forslag, hvis vedtagelse ville stride mod en ufravigelig indholdsforskrift i en for foreningen gældende lov (eller mod grundlæggende uskrevne foreningsretlige principper), enten nægtes sat under afstemning eller omformuleres inden afstemningen, så at forslaget bliver lovliggjort.

Af hensyn til denne *indholdscensur* er det tilrådeligt, at dirigenten er rimeligt velbevandret i *selskabslovenes* systematik samt de for foreningen eventuelt gældende lovregler, eksempelvis AdL, og har repeteret de vigtigste lovbestemmelser, der kan få betydning for de forslag, som skal behandles på generalforsamlingen.¹⁴

Om dirigentens *kompetence* siger *selskabslovene* blot, at generalforsamlingen „ledes“ af dirigenten, hvilket begreb utvivlsomt kan overføres på foreningsretten, jfr. udtrykkeligt FvL § 113, stk. 1.

I vedtægterne ses dette nu og da også i foreninger udbygget gennem en bestemmelse om, at „dirigenten leder forhandlingerne og afgør alle spørgsmål vedrørende sagernes behandlingsmåde, stemmeafgivningen og dennes resultater“. Sådanne bemærkninger om dirigentens kompetence er så almindeligt holdte, at de må være gældende, også selv om de ikke udtrykkeligt er optaget i vedtægterne.¹⁵

En kort opregning af dirigentens kompetenceområde kan være således:

- Kontrol med, at generalforsamlingen er indkaldt i overensstemmelse med en for foreningen eventuelt gældende lov (hhv. grundlæggende principper for generalforsamlinger, særligt under analogisering fra AL og ApL) og vedtægterne.

14. Se om indholdscensur m.v. Gomard: Grundrids s. 81, Hørlyck: Dansk Andelsret s. 230, Meyer: Dansk Foreningsret s. 57, Kobbenaegel: Dirigenten, s. 63, Krenchel: Håndbog for dirigenter, s. 44, Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 612 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 15. At der eksisterer pligt til indholdscensur hos *ledelsen*, fremgår i selskabsretten af AL § 63 (jfr. FvL § 100). Der kan ikke være ringeste tvivl om, at *foreningsbestyrelsen* har ret og pligt til en tilsvarende filterfunktion.

15. Gower: Principles of modern company law s. 543, Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 612 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 15.

- Udarbejdelse af deltagerfortegnelse (men selvsagt gerne med hjælp fra foreningen og dens fremmødte repræsentanter).
- Optælling af de repræsenterede stemmer.
- Optælling af eventuelle andre talværdier, der kan blive af betydning for afstemningens resultat. Eksempler herpå kan, alt efter vedtægternes nærmere bestemmelser, være: omsætning med eller indestående i foreningen (jfr. forudsætningen i AdL § 22, stk. 2), fordelingstal (EV § 1, stk. 4, og § 2, stk. 2), andele i foreningen (IFL § 10, stk. 1), forsikringspræmier m.v., jfr. herved FvL § 104, stk. 1, 2. pkt., hvorefter hvert medlem skal have mindst én stemme.
- Kontrol af, at fremlagte stemmefuldmagter er gyldige.
- Afgørelse af, hvilket flertal (hvilken majoritet) et forslag kræver for at være gyldigt vedtaget, og hvorvidt to generalforsamlinger kan blive fornødne, jfr. AdL § 27, stk. 2, IFL § 11, EV § 1, stk. 4, 2. pkt., og AV § 26, stk. 2, 2. pkt. (sammenholdt med særlige vedtægtsbestemmelser derom).
- Afgørelse af, hvordan en eventuel lov- eller vedtægtsbestemmelse om quorum m.v. (krav om, at en vis del af aktiekapitalen skal være repræsenteret) skal forstås, jfr. IFL § 11 og AV § 26, stk. 2, samt FvL § 116, stk. 2.
- Eventuel omredigering af et beslutningsforslag, der er således formuleret, at det ikke umiddelbart er egnet til at sætte under afstemning (enten fordi det er tvetydigt, eller fordi dets indhold strider mod ufravigelig lovbestemmelse).
- Afgørelse af, hvad der overhovedet kan anses besluttet.
- Forkyndelse over for forsamlingen af beslutninger og afstemningsresultater.
- Afgørelse af, om afstemning kan undlades og resultatet straks konstateres, når ingen gør indsigelse herimod, jfr. FFO § 35, stk. 1, 1. pkt. og om visse valg FFO § 36, stk. 2, 1. pkt.
- Afgørelse af, hvem der er adgangsberettiget.
- Afgørelse af, hvem der har taleret.
- Regulering af talerrækkefølgen, taletid, pligt til brug af talerstol m.v., jfr. FFO §§ 26-29.
- Afgørelser til opretholdelse af ro og orden, jfr. FFO § 4, stk. 2, 1. pkt.
- Kontrol med, at lov- og/eller vedtægtspåbudte fremlæggelser forud for generalforsamlingen er overholdt, eksempelvis bestemmelser om fremlæggelse af regnskab eller fremlæggelse/op-

Dirigenten

slag af detaljerede (eller supplerende) forslag, jfr. AV § 25, stk. 2, 2. pkt., sidste led, og FvL § 111, stk. 4 (jfr. AL § 73, stk. 4, og ApL § 54, stk. 4).¹⁶

- Kontrol med, at de emner, der står på dagsordenen, faktisk behandles.
- Kontrol med, at emner, der ikke er på dagsordenen, ikke behandles, medmindre alle medlemmer er til stede og samtykker, jfr. FFO § 32, stk. 3, sidste led, AdL § 26, stk. 2, og FvL § 112 (AL § 74, ApL § 55).
- Kontrol med, at dagsordenpunkterne behandles i logisk rækkefølge (ikke nødvendigvis i samme rækkefølge som efter den skriftlige indkaldelse).¹⁷
- Afgørelse af, om fotografering og båndoptagelse må finde sted.
- Afgørelse af, om et medlem er inhabilt og derfor udelukket fra at afgive stemme ud fra principperne i AL § 67, stk. 4, og ApL § 48, stk. 3, jfr. direkte FvL § 105.
- Afgørelse om eventuel suspension af generalforsamlingen til videre fortsættelse samme dag.
- Beslutning om, at afstemning skal ske skriftligt, selv om vedtægterne ikke foreskriver dette, og selv om kravet om skriftlig afstemning ikke støttes af en passende del af forsamlingen.
- I fornødent omfang vejledning af forsamlingen om, hvorledes retsstridige afgørelser kan anfægtes, jfr. principperne i AL § 81 og ApL § 62 og direkte FvL § 117.

Det behandles nedenfor, i hvilket omfang dirigenten kan overlade tvivlsomme spørgsmål til generalforsamlingens afgørelse, og i hvilket omfang generalforsamlingen kan omgøre dirigentens beslutninger og dermed fungere som dirigentens „overdommer“.

16. Særligt i foreningsretten forekommer det, at et forslag ikke kommunikerer til medlemmerne på den „regelrette“ måde, som AL og ApL foreskriver: gennem optagelse i indkaldelsen, men derimod gennem yderst summarisk omtale i indkaldelsen kombineret med selve forslagets fremlæggelse eller opslag. I sådanne tilfælde, der – efterhånden som både selskabs- og foreningsretten udvikler sig i retning af et sikrere medlemsdemokrati – forekommer i stigende grad betænkelige, bliver dirigentens kontrolfunktion af særlig betydning.

17. Jfr. FFO § 34, hvorefter formanden som hovedregel bestemmer afstemningernes omfang, orden og indbyrdes forhold, dog at 17 medlemmer kan forlange denne kompetence overført til Tinget selv.

4. Forberedelserne til generalforsamlingen

Den tid, hvor det tilfældigt tilstedeværende medlem spontant opfordres til at påtage sig dirigenthvervet på den allerede påbegyndte generalforsamling, er forbi, når vi taler alle andre foreningsformer end den lille lystfiskerforening. I dag kræver afviklingen af en generalforsamling grundig forberedelse hos den, der må forventes valgt til dirigent. Jo større økonomisk betydning foreningen har for medlemmerne, jo stærkere gælder det her sagte.

Det er derfor naturligt, at foreningen i god tid inden generalforsamlingen tager kontakt med den person, der agtes foreslået som dirigent.

Den potentielle dirigent, der vil være sikker på et tilfredsstillende resultat af hele generalforsamlingsforløbet, betinger sig at få indflydelse både på forberedelserne til generalforsamlingen og på de afsluttende ekspeditioner, der følger efter forsamlingen, typisk referat og eventuelle anmeldelser til foreningsregister m.v.

Til forberedelserne før generalforsamlingen hører i særlig grad følgende:

- Ved mere komplekse generalforsamlinger, hvor der eventuelt skal vedtages ændrede hæftelses- eller indskudsregler, ændrede omsætningsforpligtelser, udtrædelsesregler, finansieringsregler m.v. eller gennemføres andre ikke helt ukomplicerede beslutninger, kan det være naturligt at udarbejde en aktivitetsliste, der nøje opregner, hvilke ekspeditioner der skal udføres før, under og efter generalforsamlingen, og hvem der er ansvarlig for den enkelte ekspedition. Herved undgås uheldige misforståelser med vidtrækkende følger.
- Dirigenten bør søge medindflydelse på udformningen af indkaldelsen, der naturligvis må ske i overensstemmelse med vedtægternes bestemmelser. Dirigenten beder om, at indkaldelserne – ved offentlig indkaldelse et eksemplar af de pågældende dagblade m.v. til konstatering af indrykningsdatoen – opbevares med henblik på dirigentens kontrol.

Forberedelser

- Dirigenten minder foreningen om iagttagelsen af eventuelle fremlæggelsesregler i vedtægterne, f.eks. af detaljerede forslag, det reviderede regnskab m.v., jfr. således AV § 25, stk. 2, om efterfølgende indkomne forslag, jfr. direkte KSL § 18, der viser tilbage til AL § 73 og således også til dennes fremlæggelsesregel i § 73, stk. 4, og ligeledes direkte FvL § 111, stk. 4.
- Dirigenten aftaler med foreningen, hvorledes stemmesedler skal udformes, så at stemmetal og eventuelle supplerende talstørrelser (herunder omsætning, indskud e.l., som efter vedtægterne tillige kan have betydning for visse beslutninger på dagsordenen) angives, og så at stemmeafgiverens anonymitet sikres (U 1944.172 Ø) og forfalskning besværliggøres. Er der alene én stemme pr. medlem, og vides skriftlig afstemning at kunne udelukkes, eller kan stemmesedler meget hurtigt fremstilles på stedet, eventuelt ved fotokopiering, kan dette forberedelsespunkt overspringes.
- Hvis vedtægterne undtagelsesvis kræver løsning af adgangskort som betingelse for adgangsret til generalforsamlingen, jfr. analogien til AL § 65, stk. 2, 2. pkt. (jfr. direkte FvL § 104, stk. 3, 2. pkt., og KSL § 18), aftales proceduren for udstedelse af adgangskort og disses udformning.
- Valget af en hensigtsmæssig lokalitet til generalforsamlingens afvikling og tilstedeværelsen af de fornødne mødefaciliteter, herunder efter omstændighederne tilfredsstillende mikrofonanlæg, evt. med trådløs mikrofon til salen, kontrolleres.
- Det kontrolleres, at der fra foreningens side er tilstrækkeligt personale fra bestyrelse og evt. direktions/administrator tilstede til ikke blot at aflægge beretning og redegøre for regnskab, men også til at svare på medlemsspørgsmål, jfr. analogien til AL § 76 (ApL § 57; FvL § 114 og KSL § 18 direkte) om aktionærernes spørgsmålsret, der utvivlsomt udtrykker et alment selskabs- og foreningsretligt princip.
- De eventuelle juridiske undersøgelser, som særlige punkter på dagsordenen måtte give anledning til, undersøges på forhånd i videst muligt omfang.
- Det undersøges med foreningen, hvad der er bestyrelsens forslag vedrørende dagsordenpunkter om valg af bestyrelsesmedlemmer, revisorer m.v., ligesom det aftales, hvem der fremlægger – og evt. motiverer – disse forslag.
- Foreningens vedtægter repeteres, særligt naturligvis med hen-

blik på bestemmelserne om generalforsamlingens afvikling, påbudt stemmeflertal, eventuelt påbudt quorum m.v., men tillige med henblik på eventuelle øvrige vedtægtsbestemmelser, der eventuelt måtte afvige fra sædvanlige vedtægtsbestemmelser.

- Der udarbejdes en disposition til dirigentens indledende redegørelse og konstatering af den lovlige indkaldelse, jfr. nedenfor.
- Der udarbejdes råskitse til referat af generalforsamlingen, naturligvis med åbne punkter vedrørende medlemsindlæg, afstemningsresultater m.v. Ved sådan udarbejdelse bliver man ofte opmærksom på juridiske spørgsmål og detaljer, som ellers måske var blevet overset. Det er således på ingen måde en skam, men snarere en dyd, at møde op med et første udkast til referat i taksken.
- Eventuelle anmeldelser, som generalforsamlingen måtte give anledning til (eventuelt en anmeldelse til Erhvervs- og selskabsstyrelsens foreningsregister om personelle ændringer og/eller ændring i registreret navn, kendetegn eller betegnelse, alt forudsat foreningen har ønsket registrering af disse forhold, jfr. lov nr. 100 af 31/3 1926, smh. med bkg. nr. 813 af 14/12 1987) udarbejdes på forhånd, således at anmeldelsen kan underskrives af de tilstedeværende bestyrelsesmedlemmer ved generalforsamlingens slutning, hvorved ekspeditionstid kan spares.
- Nødvendige registreringer i Erhvervs- og selskabsstyrelsen (IFL § 4, AdL § 7, FvL § 243, KSL § 7) forberedes. Det samme gælder registreringer i Fondsregisteret i medfør af fondslovens § 48, stk. 2 (vedtægtsændringer) og § 49, stk. 2 (ledelsesændringer m.v.) for arbejdsgiverforeninger, fagforeninger og brancheforeninger som nævnt i fondslovens § 2, stk. 1.
- Det aftales, hvem der efter generalforsamlingen besørger de nævnte anmeldelser ekspederet.
- Resulterer generalforsamlingen i et behov for ansøgninger/anmeldelser til andre offentlige myndigheder (f.eks. Finanstilsynet i medfør af IFL §§ 4, 15, stk. 2, og 47 eller FvL § 237), forberedes disse ansøgninger, og det aftales, hvem der er ansvarlig derfor. Yderligere eksempler herpå er ansøgning til amtskatteinspektoratet om omlægning af en skattepligtig forenings regnskabsår i medfør af selskabsskattelovens § 10, stk. 3, ansøgning til samme om dispensation efter ligningslovens § 16 B i tilfælde, hvor en generalforsamlingsbeslutning resulterer i foreningens opkøb af andele m.v. fra et medlem.

Forberedelser

- Aftale med foreningen om, hvem der udarbejder deltagerfortegnelse (ifald der ifølge vedtægterne er en anmeldelsesfrist forud for generalforsamlingen) med stemmetal og eventuelle supplerende talmæssige angivelser (omsætning, indskud, andele m.v.), og hvornår dirigenten kan få lejlighed til at gennemgå fuldmagter og kontrollere overholdelse af en eventuel noteringsfrist (f.eks. IFL § 10, stk. 2), mistet stemmeret p.gr.a. restance m.v., samt hvem der på foreningens vegne kan hjælpe med indsamling af stemmesedler, stemmeoptælling m.v.¹⁸
- Forhåndsundersøgelse af, i hvilket omfang ikke-medlemmer, f.eks. garanter, kan være adgangs- og stemmeberettigede i henhold til vedtægtsbestemmelse.¹⁹
- Må der forventes at forekomme tvivlsomme juridiske spørgsmål, som det på forhånd kan være hensigtsmæssigt at have administrative myndigheders udtalelse om, f.eks. Erhvervs- og selskabsstyrelsens, Fondsregisterets eller Finanstilsynets, tager dirigenten initiativ til sammen med ledelsen at forelægge sådanne spørgsmål for myndighederne i god tid inden generalforsamlingen.²⁰

18. Med noteringsfrist tænkes der på den i øvrigt i foreningsretten formentlig sjældent forekommende kupregel i IFL § 10, stk. 2, jfr. herved AL § 67, stk. 2 (ApL § 48, stk. 1), hvorefter vedtægterne kan bestemme, at et medlems stemmeret er betinget af notering i foreningens protokol. Fristen kan iflg. IFL maksimalt være 1 måned. Noteringsfristen kan kun udelukke stemmeret, men ikke adgangs- eller taleret. Den må i foreningsretten utvivlsomt fortolkes på samme måde som udtrykkeligt foreskrevet i selskabsretten: fristen regnes fra det tidligste af de to tidspunkter: (1) den faktiske notering eller (2) anmeldelsen til foreningen af indtrædelsen som medlem (ved overdragelse af et indskud, en andel m.v.) I mange foreninger bliver dog (til forskel fra eksemplet fra IFL) sidste led uden betydning, hvis indtrædelse ikke kan ske gennem nogen overdragelse, men gennem en ansøgning om optagelse. Se om bestemmelsen i selskabsretten i det hele Werlauff s. 339ff. KSL henviser i § 18 generelt til AL's regler om generalforsamlinger, men i sin opregning af AL-§'er alene til § 67, stk. 4. Det er herefter uvist, om noteringsfrist kan tillades. Dette må antages, henset til den i øvrigt på området herskende aftalefrihed.
19. Eksempelvis i et gensidigt skadesforsikringsselskab, jfr. lovmotiverne til FvL § 79, og jfr. Karnov s. 5296 note 71.
20. Se nærmere om sådan forudgående „høring“ Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 605ff.

5. Indkaldelsen

Senest på generalforsamlingen – men som nævnt gerne under medvirken forud for generalforsamlingen – påser dirigenten, at generalforsamlingen indkaldes i overensstemmelse med de eventuelle krav i lovgivningen og med forskrifterne i foreningens vedtægter. Både indkaldelsesvarsel og -måde må iagttages.²¹

Når fristen på f. eks. mindst 8 eller 14 dage beregnes, må der ved en forskrift i vedtægterne om offentlig indkaldelse (typisk i dagbladene) regnes med den dato, hvor det pågældende skrift udkommer.²²

Hvornår brevindkaldelse skal anses for at være foretaget, er ikke sikkert. Muligvis kan det antages, at afsendelsestidspunktet er afgørende. Sikrest er det dog givetvis at regne med, at det forventede modtagelsestidspunkt er afgørende.²³

21. AdL § 23, stk. 1, foreskriver blot herom, at vedtægterne skal indeholde fornødne bestemmelser om, med hvilken frist og på hvilken måde der indkaldes, jfr. bet. 1071/1986 s. 104.

EV § 3, stk. 1, foreskriver blot, at generalforsamlingen „indkaldes af bestyrelsen med mindst 8 dages varsel“.

AV § 25, stk. 1, foreskrev skriftlig indkaldelse med 14 dages varsel, „der dog ved ekstraordinær generalforsamling om nødvendigt kan forkortes til 8 dage“.

IFL § 7, nr. 5, kræver blot, at vedtægterne indeholder bestemmelser om „indkaldelse til generalforsamlinger ...“. Det hedder i Karnov s. 5231 note 20, at vedtægterne „i reglen“ vil indeholde nærmere regler om varsel og indkaldelsesmåde.

Det må anses for at være helt elementært, at foreningers vedtægter beskriver både varsel og indkaldelsesmåde.

Iflg. KSL § 13, stk. 1. 3. pkt., skal vedtægterne indeholde nærmere regler om bl.a. indkaldelse og varsel. Da imidlertid KSL § 18 viser tilbage til AL § 73, må sidstnævntes præceptive ydergrænse (8 dage-4 uger) finde anvendelse i K/S et.

FvL § 111 har regler, der i disse henseender svarer til AL § 73, dog at indkaldelse altid *tillige* skal ske offentligt.

22. Jfr. SOU 1971:15 s. 232. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 281. Samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 23.

23. Se SOU 1971:15 s. 232. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 282f, og Håndbog for dirigenter, A/S og ApS, s. 23.

Der foretages en simpel tilbageregning fra generalforsamlingsdatoen. Hvis varslet skal være mindst 8 dage, og generalforsamlingen skal holdes den 18. i måneden, er en indkaldelse foretaget 8 dage tidligere, altså den 10. i måneden, rettidig.

Har foreningen ifølge sine vedtægter hjemmel til at udstede andele m.v., som ikke lyder på navn, jfr. således IFL § 7, nr. 14, modsætningsvis, må det antages, at indkaldelse altid skal ske offentligt, f.eks. i et dagblad. Vedtægterne skal da indeholde nærmere forskrifter herom. Efter FvL § 111, stk. 2, 1. pkt., skal indkaldelse altid „ske offentligt“ på selskabets hjemsted og i øvrigt i overensstemmelse med vedtægternes bestemmelser“.

Dirigenten påser, at indkaldelsen angiver de anliggender (emner), der skal behandles på generalforsamlingen, jfr. grundsætningen i AL § 73, stk. 3, 1. punktum (ApL § 54, stk. 3, 1. punktum), således direkte FvL § 111, stk. 3, 1. pkt. og KSL § 18.

Det er et spørgsmål, i hvilket omfang der i foreningsretten, på områder hvor ingen lovregler regulerer foreningens virksomhed, skal analogiseres fra selskabsrettens ret strenge indholds krav. Der må antages i stigende grad at kunne stilles krav som ved aktie- og anpartsselskaber. Den i så henseende yderst liberale U 1944.1053 Ø kan næppe tages som udtryk for gældende ret i dag.²⁴

Rigtigere forekommer vedtægtsforskrifter, der er formuleret ad modum AV § 25, stk. 2. Efter stk. 1 er indkaldelsesfristen for ordinær generalforsamling 14 dage. Medlemsforslag kan efter stk. 2 fremsættes indtil 8 dage før generalforsamlingen, men denne tidsforskydning tages der højde for i stk. 2, 2. pkt.: „Et forslag kan kun behandles på en generalforsamling, såfremt det enten er nævnt i indkaldelsen, eller andelshaverne ved opslag eller på lignende måde senest 4 dage før generalforsamlingen er gjort bekendt med, at det kommer til behandling.“

I samme retning som det selskabsretlige princip går AdL § 26, stk. 2: „Der kan kun træffes afgørelse om sager, der er sat på dagsordenen,

24. En beslutning under dagsordenpunktet „indkomne forslag“ ansås gyldigt truffet, skønt den ikke var specificeret nærmere end som nævnt. Efter foreningens vedtægter skulle generalforsamlinger indkaldes med 14 dages varsel – men forslag fra medlemmerne kunne indsendes helt frem til 8 dage før generalforsamlingen (en formulering, som man vistnok ikke helt sjældent fortsat møder i forskellige varianter). Sådanne medlemsforslag kunne da behandles uden særskilt at være kommunikeret til medlemmerne. I sagen ansås et forslag fra *bestyrelsen* for gyldigt vedtaget ud fra den betragtning, at bestyrelsesforslag ikke skulle være ringere stillet end medlemsforslag.

eller som ifølge vedtægterne skal behandles på generalforsamlingen, medmindre samtlige medlemmer er til stede og samtykker“.²⁵

Jfr. endvidere direkte FvL § 112, samt KSL § 18, der direkte viser tilbage til AL § 74.

Ud fra disse grundlæggende møderetlige principper må det herefter bestemt antages, at dirigenten vil være pligtig at afvise emner fra behandling, hvis de ikke behørigt er opført på dagsordenen eller dog som tillæggsforslag fra medlemmer er kommunikeret til medlemmerne på effektiv måde ad modum AV § 25, stk. 2.

Også forslag, der vel lægger sig accessorisk til optagne emner, men som ikke efter en naturlig læsemåde af dagsordenen kunne forventes behandlet, skal afvises. Ønsker bestyrelsen således meddelt décharge efter (eller sammen med) regnskabsgodkendelsen, men er der ikke dækning herfor i dagsordenen (eller i en vedtægtsmæssig standard-dagsorden, hvortil indkaldelsen henviser), må déchargepunktet afvises af dirigenten.²⁶

Ud fra almindelige møderetlige grundsætninger antager en nyere tysk højesteretsdom, at en forenings vedtægter kan tillade, at dagsordenen udvides efter indkaldelsen, men at der under alle omstændigheder skal ske meddelelse til medlemmerne så betids, at de har mulighed for en saglig forberedelse. Det fremgår udtrykkeligt af dommen, at dette princip også gælder ved hastesager, og herunder særligt ved forslag om vedtægtsændringer. Der kan næppe være tvivl om, at dommens grundsætninger uden videre kan overføres til dansk foreningsret.²⁷

25. Jfr. bet. 1071/1986 s. 106. – Jfr. endvidere FFO § 32, stk. 3, sidste led: „... bortset fra valg af medlemmer til udvalg, kommissioner og hverv kan kun sager, som står på dagsordenen for et møde, behandles i dette“. I foreningsretten må antages tilsvarende at gælde, at der også uden hjemmel på dagsordenen kan nedsættes udvalg til nærmere undersøgelse af en sag; valg af udvalgsmedlemmer kan ligeledes foretages uanset dagsordenen. Derimod vil delegation af kompetence til sådanne udvalg uden hjemmel i vedtægter og dagsorden ikke kunne finde sted. Se nærmere om delegation af kompetence fra generalforsamlingen Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 135ff.

26. Ændringsforslag (og ændringsforslag til sådanne, s.k. „underændringsforslag“, jfr. FFO § 18, stk. 2. 2. pkt.) skal således ligge inden for rammerne af dagsordenens emne- eller forslagsangivelser og må ikke gå videre, end læseren rimeligvis kunne være forberedt på efter disse.

27. Jfr. Bundesgerichtshof-dom gengivet i Neue Juristische Wochenschrift 1987.1811. Dommen tillader *ikke*, at foreninger generelt udvider indkaldelsen som nævnt, men at de i deres vedtægter tillader noget sådant og efterlever dette under de i dommen angivne betingelser.

Indkaldelse

„Anliggender“ (emner; FFO § 32, stk. 3: sager), som således skal være angivet på dagsordenen for at kunne behandles, er ikke det samme som „forslag“, og der er derfor ikke pligt til at angive eventuelle forslags fulde ordlyd – selv om det ofte er hensigtsmæssigt og høfligt overfor medlemmerne at gøre det. Derimod er det indlysende, at ethvert medlem, der ønsker det, skal have adgang til i god tid inden generalforsamlingen at gennemgå forslagernes fulde ordlyd og de eventuelle bilag dertil. Af denne årsag må der, uanset om foreningens vedtægter udtrykkeligt indeholder forskrifter derom, være pligt for bestyrelsen til at drage omsorg for, at forslagene, regnskabet m.v. kan gennemses på foreningens kontor i en vis periode før generalforsamlingen. Er der ikke holdepunkter for andet i vedtægterne, må det antages, at denne periode ikke kan være mindre end 8 dage, jfr. princippet i AL § 73, stk. 4, og direkte FvL § 111, stk. 4, og KSL § 18, og er indkaldelsesvarslet længere, f.eks. 14 dage, må det anses hensigtsmæssigt, men næppe retligt tvingende, at fremlæggelsen følger indkaldelsen.

Om der herudover består en pligt for foreningen til at fremsende de fuldstændige forslag, regnskab m.v. til medlemmerne, må i første række bero på foreningens vedtægter. KSL viser i § 18 tilbage til AL § 73, der således finder anvendelse. Er vedtægterne iøvrigt tavse om spørgsmålet, vil jeg alligevel bestemt antage, at i hvert fald foreninger af nogen størrelse og økonomisk betydning for medlemmerne, her således fraregnet rene hobbybetonede foreninger, må have pligt til *efter påkrav* at fremsende materialet til medlemmer.²⁸

Det kan ikke antages, at foreningen har pligt til i indkaldelsens dagsorden under emnet bestyrelsesvalg, revisorvalg m.v. at angive, hvem der er på valg, eller hvem bestyrelsen foreslår valgt/genvalgt. Også her kan det dog være en rimelig service over for medlem-

28. Derimod kan foreningen næppe ud fra en analogi til AL § 73, stk. 2, 2. pkt., eller § 73, stk. 4, sidste led, have pligt til at føre en fortegnelse (faktisk to fortegnelser) over dem, der én gang for alle udbeder sig tilsendelse af hhv. indkaldelse og regnskabs- og forslagsmateriale.

Denne pligt, der efter omstændighederne kan være byrdefuld for en forening uden et egentligt administrativt apparat, må have udtrykkelig vedtægts- eller lovhjemmel. Det får den for K/S'ets vedkommende som nævnt i KSL § 18, men selv FvL § 111, der ellers lægger sig tæt op ad AL § 73, overfører ikke dennes regel om en permanent fremsendelsespligt efter et én gang for alle afgivet påkrav.

merne at foretage sådan angivelse.²⁹

Det må dog altid huskes, at angivelse af, hvem bestyrelsen selv foreslår, ikke i mindste måde er bindende for medlemmerne, idet enhver af dem på selve generalforsamlingen kan stille personforslag, uden at et sådant forslag har været optaget i indkaldelsen. Det må altså kraftigt understreges, at medlemmernes eventuelle forslagsfrist, jfr. nærmere nedenfor herom, aldrig får betydning for personforslag, idet sådanne kan fremsættes til sidste minut før valghandlingen på generalforsamlingen.³⁰

Det forekommer ikke sjældent, at medlemmer forud for generalforsamlingen skriftligt bringer bestemte personer i forslag som kandidater. Medmindre andet fremgår af vedtægterne, må det antages, at foreningen ikke har pligt til at optage sådanne personforslag i indkaldelsen, men i stedet må henvise medlemmet til at fremsætte forslaget under det relevante punkt på generalforsamlingen.³¹

Har et medlem forlangt et bestemt emne behandlet på generalforsamlingen i medfør af en vedtægtsbestemmelse herom (eller blot i medfør af den almindelige foreningsretlige grundsætning om, at en sådan forslagsret også uden udtrykkelig lov- eller vedtægtsbestemmelse må antages at være en individualret for det enkelte medlem), er der ikke pligt til at gengive den fuldstændige ordlyd af medlemmets henvendelse til foreningen. Denne henvendelse vil ofte være ordrig og meget detaljeret motiveret, ofte måske ikke særligt velformuleret. Det er

29. Mange foreninger indfører i forbindelse med generelle vedtægtsrevisioner en sådan vedtægtsbestemt pligt. I så fald vil det selvsagt være en mangel ved indkaldelsen, hvis angivelsen forsømmes. Derimod kan bestyrelsen ikke være bundet af en sådan angivelse. Der kan på generalforsamlingen opstå en situation, der gør det hensigtsmæssigt at fravige bestyrelsens oprindelige forslag.
30. Jfr. Werlauff: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 24f. Den formelle begrundelse herfor er, at emnet „bestyrelsesvalg“ jo er på dagsordenen, hvorfor et forslag herom er uforment. Inden for emnets rammer er der herfor – ligesom ved andre beslutningstyper end personvalg – fri adgang til at stille konkrete (ændrings)forslag under selve generalforsamlingen.
31. Forskellig fra denne situation er det forhold, at et medlem vil stille forslag om, at en dagsorden, der ellers efter vedtægterne alene skal rumme valg af et enkelt bestyrelsesmedlem, f. eks. p. gr. a. en turnusordning, i stedet udvides til at omfatte nyvalg af hele bestyrelsen (idet jeg herved forudsætter, at selskabsrettens frie afskedigelsesret kan overføres til foreningsretten, jfr. princippet i AL § 50. stk. 1, 3. pkt.). I så fald er der en ubetinget pligt til at optage medlemmets (udvidende) forslag på dagsordenen. Sker dette ikke, er generalforsamlingen alene kompetent til at foretage det ene valg, som følger af dagsordenen sammenholdt med vedtægterne. Sådant uberettiget afvisning af et medlemsforslag kan medføre valghandlingens ugyldighed.

Indkaldelse

tilstrækkeligt, at der foretages en sammentrængt gengivelse deraf i indkaldelsen, når blot gengivelsen sker på loyale måde.³²

Der påhviler dirigenten et betydeligt ansvar for at påse, at indkaldelsens angivelse af dagsorden virkelig er egnet til at bibringe adressaterne et klart indtryk af, hvad der skal behandles på generalforsamlingen. Dagsordenpunkter som „behandling af indkomne forslag“ eller „forslag fra bestyrelsen om vedtægtsændringer“ eller lignende, er derfor utilstrækkelige, omend de vistnok fortsat flourer i foreningspraksis.³³

32. Står det allerede før generalforsamlingen klart, at medlemmets forslag ikke gyldigt vil kunne vedtages, f.eks. fordi det i sin indsendte formulering strider mod præceptiv lovbestemmelse, vil det være hensigtsmæssigt, hvis foreningens bestyrelse på forhånd optager kontakt med forslagsstilleren, påpeger forslaget indholdsmangel og foreslår en omformulering. Enes man herom, optages emnet i den således justerede udformning på dagsordenen, og det (således justerede) fuldstændige forslag kommunikerer til medlemmerne i overensstemmelse med vedtægternes forskrifter, evt. fremlægges på foreningens kontor som nævnt foran.

Insisterer medlemmet på den indsendte formulering, og er foreningen sikker på retsstridigheden, er foreningen berettiget til at nægte forslaget optagelse på dagsordenen. I stedet kan det optages, men med note fra bestyrelsen om dets formentlige retsstridighed, hvorefter afgørelsen overlades dirigenten.

Foreningen må betænke „standpunktsrisikoen“: tager foreningen fejl, så at forslaget lovligt kunne vedtages, og nægtes det optagelse på dagsordenen, kan dette påvirke hele generalforsamlingens gyldighed. – Foreningen kan naturligvis ikke nægte et forslags optagelse på dagsordenen, blot fordi man på forhånd skønner, at der ikke vil være flertal for det.

Ej heller kan nægtelse begrundes med, at forslaget efter vedtægterne kræver bestyrelsestiltrædelse, og at denne ikke kan forventes opnået; bestyrelsen kunne jo ombestemme sig, konfronteret med medlemmernes holdning på forsamlingen.

33. Det er muligt, at den nævnte praksis er en reminiscens fra ældre foreningsret, der antog, at man ikke uden særlig vedtægtshjemmel kunne forlange, at indkaldelser skulle indeholde dagsorden, jfr. Poul Meyer: Dansk foreningsret (1950) s. 55. Se i denne retning den ikke ubetænkelige U 1937.1162 Ø, hvor en foreningsformand blev afsat gennem et mistillidsvotum, skønt emnet ikke var optaget på dagsordenen; ØLR godkendte beslutningen og henviste til, at formanden faktisk var sat i kundskab om emnet (hvilket var sket et par dage før generalforsamlingen). I nyere foreningsret må det imidlertid antages, at de selskabsretlige principper og alm. krav til mødeafvikling har smittet så meget af, at de ovenfor opstillede krav ikke blot er hensigtsmæssige, men retligt bindende, jfr. således Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 291. Se i denne retning U 1942.403 Ø, der ganske vist direkte vedrører medlemmets forslagsret, men som må have en refleksvirkning for dagsordens emneangivelse: en begæring om indkaldelse af ekstraordinær generalforsamling med emnet „Henvendelse til Undervisningsministeriet“ var utilstrækkelig; begæringen måtte på forståelig måde redegøre for, hvad der ønskedes forhandlet på generalforsamlingen. I samme retning nu EV § 3, stk. 2, hvorefter indkaldelsen skal angive dagsorden, og AV § 25, stk. 1, 2. pkt.

Skal generalforsamlingen behandle forslag om ændring af foreningens vedtægter, må det under indtryk af selskabsrettens forskrifter antages, at kravene til, hvad der skal stå i indkaldelsen, udvides. I så fald er det næppe længere nok, at kun „anliggendet“ (emnet) angives – indkaldelsen skal nu formentlig angive forslaget „væsentligste indhold“, jfr. princippet i AL § 73, stk. 3, 2. punktum (ApL § 54, stk. 3, 2. pkt.) og direkte FvL § 111, stk. 3, 2. pkt., samt KSL § 18.

Vedtægterne kan udtrykkeligt præcisere pligten til angivelse af det væsentligste indhold eller stille videregående krav, f.eks. om, at forslaget gengives i sin helhed.³⁴

For visse meget vidtgående forslag må det antages, at den fulde ordlyd skal angives. Med inspiration fra AdL § 27, stk. 2, og FvL § 116, stk. 2, må dette antages at være tilfældet bl.a. ved forslag om væsentlige formålsændringer, væsentligt skærpede hæftelsesregler for medlemmer, væsentlig forøgelse af indskudspligt, indførelse eller væsentlig skærpelse af omsætningspligt med foreningen eller begrænsninger i udtrædelsesretten. Videre eksempler er (med inspiration fra AL § 79 og KSL § 19, 3. pkt.) for økonomisk betonedede foreningers vedkommende begrænsning af medlemmers ret til udbytte/udlodning, forøgelse af medlemmers forpligtelser og forrykkelse af retsforholdet mellem medlemmerne.

Man har ikke gengivet forslaget „væsentligste indhold“, blot fordi man f.eks. har skrevet „bestyrelsens forslag om ændring af selskabets navn“. Udformningen må være således, at læseren – alene gennem læsning af dagsordenen – får et kortfattet overblik over, hvad der foreslås. Er forslaget kort, og er der plads i indkaldelsen, er det ofte hensigtsmæssigt, men givetvis ikke påbudt, at gå endnu videre og gengive både den nuværende vedtægtsbestemmelse og det nye forslag.

Foretages der brevindkaldelse, og vedlægges regnskabsmateriale m.v., kan det endvidere være naturligt at vedlægge en kort redegørelse fra bestyrelsen om forslagernes baggrund, ifald disse ikke umiddelbart taler for sig selv, men nogen pligt dertil er der ikke, medmindre vedtægterne kræver det.

Hvis der undtagelsesvis ifølge foreningens vedtægter gælder en frist forud for generalforsamlingen til løsning af adgangskort, jfr. princippet i AL § 65, stk. 2, 2. punktum, og således direkte FvL § 104, stk. 3, 2. pkt., og KSL § 18, må der formentlig være pligt til i indkaldelsen at

34. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 293 og samme: Håndbog for dirigerter. A/S og ApS (1987) s. 25f.

Indkaldelse

angive dette, så at medlemmer ikke lider retstab ved at overse vedtægtsbestemmelsen derom.³⁵

Vil et medlem stille forslag om vedtægtsændringer i medfør af sin almindelige ret til at forlange anliggender optaget på dagsordenen, må det antages, at medlemmets forslag herom til foreningen skal være udformet som et egentligt forslag, ikke blot som en mere løs angivelse af emnet, eftersom medlemmerne må have krav på inden generalforsamlingen at kunne gøre sig bekendt med det præcise forslag, der fremsættes.³⁶

I hvert fald tidligere var det meget almindeligt at skrive i indkaldelser til generalforsamlinger, der skulle behandle forslag om vedtægtsændringer, at „på generalforsamlingen skal der behandles forslag, hvis vedtagelse kræver særlig majoritet (og tilstedeværelse)“. Der er efter AL og ApL (som aldrig opererer med noget legalt quorum) ingen pligt til en sådan tilføjelse, men der kan findes vedtægtsbestemmelser, der foreskriver en sådan bemærkning.

Spørgsmålet er, om en sådan bemærkning i visse tilfælde skal medtages i indkaldelsen, selv om vedtægterne ikke påbyder det. EV § 1, stk. 4, AV § 26, stk. 2, AdL § 27, stk. 2, og IFL § 11, stk. 1, har for (visse typer) vedtægtsændringer mulighed for vedtagelse på to på hinanden

35. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 295 og samme: Håndbog for dirigenter. A/S og ApS (1987) s. 26f. Krenchel: Håndbog for Dirigenter s. 33. Indkaldelsen må da angive, hvor, hvordan og senest hvornår medlemmet skal løse sit adgangskort. Derimod er der næppe pligt til at oplyse i indkaldelsen om en eventuel noteringsfrist i medfør af IFL § 10, stk. 2, eller tilsvarende bestemmelser. Iflg. IFL har noteringsfristen alene betydning for stemmeretten. ligeså efter AL § 67, stk. 2. I andre foreninger end investeringsforeninger vil en noteringsfrist formentlig sjældent være begrundet.

Hvis en vedtægtsbestemmelse om pligt til løsning af adgangskort viser tilbage til AL's regler, jfr. herved FvL § 104, stk. 3, 2. pkt., og KSL § 18, kan fristen højst være 5 dage, der beregnes som kalenderdage uden hensyn til, hvor mange af disse der er helligdage m.v. Foreningen må i så fald afpasse generalforsamlingsdatoen således med tilmeldelsesfristens sidste dag, at det sikres, at post m.v. modtages på friestens sidste dag.

36. Jfr. i denne retning FFO § 10, stk. 1, 1. pkt., hvorefter „lovforslag skal være affattet i lovsform“. – Det vil dog være naturligt, at en bestyrelse, der modtager et løst skitseret ændringsforslag fra et medlem, optager uformel kontakt med dette for at få forslagets indhold præciseret inden generalforsamlingen. Når dette har fundet sted, optages *mindst* forslagets „væsentligste indhold“ i indkaldelsen, mens det fuldstændige forslag fremlægges til eftersyn for medlemmerne inden generalforsamlingen og selvsagt er tilstede på generalforsamlingen, evt. i duplikeret form eller på overheadskærm.

følgende generalforsamlinger (for AdL's vedkommende som alternativ til alles tiltrædelse f.s.v. angår visse vidtgående vedtægtsændringer, for de øvrige organisationstypers vedkommende som alternativ til et ikke opfyldt quorum for visse typer vedtægtsændringer). Også mange foreninger uden for disse regelsæt må antages at have sådanne tilblyvelsesforskrifter i vedtægterne. Det må formentlig antages, at indkaldelsen skal gøre opmærksom på *dette* system, eftersom det indebærer en mulighed for på særlig måde at påtvinge medlemmerne vidtgående ændringer.

Derimod kan der ikke være pligt til at nævne det i indkaldelsen, hvis der alene er tale om, at et forslag kræver kvalificeret (i stedet for simpel) majoritet på en enkelt generalforsamling.³⁷

Det beror på foreningens vedtægter, i hvilket omfang bestyrelsen er pligtig at indkalde generalforsamlingen efter begæring af et vist antal medlemmer.

AdL § 25, 2. pkt., bestemmer i så henseende, at ekstraordinær generalforsamling skal indkaldes inden 14 dage, når det til behandling af et bestemt angivet emne (jfr. bemærkningerne foran samt U 1942.403 Ø) skriftligt forlanges af $\frac{1}{10}$ af samtlige medlemmer (eller af revisor). Vedtægterne kan sætte brøken lavere (eller *supplerende*, men ikke udelukkende, lade retten være afhængig af en andel af omsætning, formue e.l.).³⁸

En brøkberegning, der tager det nævnte hensyn både til „hoveder“ og „høveder“ ses i KSL § 14, 2. pkt., hvor minoriteten skal omfatte $\frac{1}{3}$ af kommanditisterne efter antal eller $\frac{1}{3}$ af kommanditisternes samlede indskudskapital. I økonomisk betonedede foreninger vil en sådan alternativ forskrift ofte blive følt rimelig både af rige og fattige medlemmer.³⁹

FvL § 108, stk. 1, har som brøk $\frac{1}{10}$ af de stemmeberettigede eller den mindre brøkdæl, vedtægterne måtte bestemme.

Er vedtægterne i andre foreninger tavse om spørgsmålet, må det i det mindste antages, at et antal medlemmer, som vil udgøre en stemmemajoritet på en generalforsamling, kan forlange general-

37. Der kan ikke være tvivl om, at de væsentlige formålsændringer, som omtales i FvL § 116, stk. 2, og som kræver tilslutning fra $\frac{3}{4}$ af garanter + $\frac{3}{4}$ af medlemmer, skal bekendtgøres under angivelse ikke blot af det væsentligste indhold, jfr. FvL § 111, stk. 3, 2. pkt., men også under angivelse af den til vedtagelsen fornødne majoritet.

38. Jfr. bet. 1071/1986 s. 105 og Erik Hørlyck: Dansk andelsret (1980) s. 229.

39. Jfr. om bestemmelsen bet. 937/1981 s. 100.

Indkaldelse

forsamlingen indkaldt.⁴⁰

Hvad gør medlemmerne, hvis bestyrelsen ikke efterkommer en vedtægtsmæssig pligt til indkaldelse efter minoritetsbegæring (eller den netop foran antagne pligt til at efterkomme en indkaldelsesbegæring fra et stemmeflertal)? Har foreningen en tilsyns- eller registreringsmyndighed (Amba, investeringsforening, K/S), må denne kunne tvangsindkalde, jfr. systemet i AL § 72, stk. 2, og således direkte FvL § 110, stk. 2, og KSL § 17, 2. pkt.

I modsat fald synes alene domstolene at kunne hjælpe, men dette vil vare for lang tid. Det må antages, at ethvert bestyrelsesmedlem i denne situation kan indkalde med bindende virkning for foreningen, hvorimod menige medlemmer næppe selv vil kunne foretage indkaldelsen retmæssigt.⁴¹

Afslutningsvis under dette kapitel et godt eksempel på en forenings generalforsamlingsindkaldelse, der på én gang fortæller, (a) hvad der skal behandles på generalforsamlingen, (b) hvad bestyrelsens indstilling og forslag til de enkelte punkter er, (c) hvem der har stemmeret, og (d) hvordan man skal forholde sig for at opnå adgangset:

Herved indkaldes til ordinær generalforsamling i foreningen
„Lokalradio X-by“
torsdag den 30. marts 19xx i
X-by Kongrescenter, Ygade 1, Xby,

DAGSORDEN:

1. Valg af dirigent.
2. Beretninger:
 - a) Bestyrelsen.
 - b) Repræsentantskabet.
3. Fremlæggelse af driftregnskab for 19YY samt status pr. 31/12 19YY i revideret stand til generalforsamlingens godkendelse.

40. Jfr. Ernest Hartwig i Håndbog for foreningsledere (1940) s. 133. og Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 262.

41. Jfr. forsikringsrådets afgørelse af 6/2 1974 (j.nr. S. 872a), hvor bestyrelsesflertallet i et forsikringsaktieselskab ikke overholdt pligten til at foretage indkaldelse efter gyldig minoritetsbegæring. Rådet antog, at en af bestyrelsesformanden (der hørte til mindretallet) egenmægtigt foretaget indkaldelse var gyldig. Afgørelsen er formentlig tvivlsom, når det drejer sig om foreninger/selskaber, hvor en administrativ myndighed ville kunne tvangsindkalde, men princippet må kunne overføres til tilfælde, hvor en sådan mulighed ikke består.

4. Valg af formand.
5. Valg af 3 bestyrelsesmedlemmer.
6. Valg af 2 bestyrelsessuppleanter.
7. Valg af 1 revisor og 1 revisorsuppleant.
8. Ændring af vedtægterne.
9. Fastsættelse af kontingent.
10. Behandling af indkomne forslag fra bestyrelse, repræsentantskab eller medlemmer.
11. Eventuelt.

Bestyrelsens forslag/bemærkninger til ovenstående punkter:

- ad 3) Det reviderede regnskab ligger til gennemsyn på Lokalradio X-bys kontorer (adresserne), fra den ...
- ad 4) Bestyrelsen foreslår genvalg af den nuværende formand NN.
- ad 5) På valg er OO, PP, QQ. Sidstnævnte tager ikke imod genvalg. Bestyrelsen foreslår genvalg af OO og PP og nyvalg af RR.
- ad 6) På valg er SS og TT. Sidstnævnte tager ikke imod genvalg. Bestyrelsen foreslår genvalg af SS og nyvalg af UU.
- ad 7) På valg er hhv. VV og WW. Bestyrelsen foreslår genvalg.
- ad 8) Alle steder i vedtægterne, hvor der skrives Lokalradio X-by, ændres det til Radio X-by.
- ad 9) Bestyrelsen foreslår uændret kontingent.

Kun medlemmer, der senest den 27. marts 19XX har løst adgangskort ved personlig eller telefonisk henvendelse på Lokalradio X-bys kontorer (adr. + tlf.), har ret til at give møde og stemme, jfr. vedtægternes § Æ.

Kun medlemmer med mindst 3 måneders medlemskab har stemmeret, jfr. vedtægternes § Ø.

På bestyrelsens vegne

NN, formand

6. Generalforsamling uden indkaldelse

For en forening med en snæver medlemskreds kan der opstå behov for at holde generalforsamling uden forudgående formel indkaldelse. En sådan generalforsamling bør ikke forveksles med en „skrivebordsgeneralforsamling“ eller „papirgeneralforsamling“, som omtales senere i bogen.

Kendetegnet ved en „skrivebordsgeneralforsamling“ er, at den slet ikke holdes, men blot protokolleres og typisk får et skin af faktisk at være holdt, mens kendetegnet for en generalforsamling uden indkaldelse er, at der i enhver henseende forholdes som ved en „rigtig“ generalforsamling – blot uden forudgående indkaldelse.

Selv blandt trænede erhvervsfolk støder man ikke helt sjældent på den opfattelse, at vedtægternes indkaldelsesforskrifter har en næsten metafysisk karakter med den følge, at de skal respekteres, også selv om samtlige foreningens medlemmer er enige om noget andet. Denne opfattelse er naturligvis ikke rigtig. Hvis alle medlemmer er tilstede (hhv. repræsenteret ved fuldmagt, der er i overensstemmelse med eventuelle vedtægtsbestemmelser herom) og er enige om at holde generalforsamling uden forudgående indkaldelse, er der intet til hinder for noget sådant.

Dirigenten konstaterer da indledningsvis, at „samtlige foreningens medlemmer var til stede og afstod fra formel (formelig) indkaldelse“.⁴²

Det er ikke nok, at alle er til stede. Alle må være enige om at holde generalforsamling. Der kan nemlig opstå situationer, hvor samtlige medlemmer er til stede, og hvor nogle af dem finder det hensigtsmæssigt, at man på stedet vedtager en egentlig generalforsamlingsbeslutning, mens nogle af dem er imod, fordi de vil have tid til nærmere at overveje spørgsmålet. I så fald er det udelukket straks at holde generalforsamling.

Særlige omstændigheder kan være til hinder for, at generalforsamlingen holdes uden indkaldelse, selv om alle medlemmer er til stede og

42. Se nærmere om begrebet *universalforsamling* Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 77ff og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 28f.

er enige derom. Således kan der være bestyrelsesmedlemmer, som i henhold til lov eller vedtægt er udpeget af ikke-aktionærer, f.eks. af en offentlig myndighed eller af arbejdstagerne, jfr. herved AdL § 15, stk. 2, og som skal have adgang til at deltage i generalforsamlingen.

Forudsætningen om, at den enige universalforsamling kan sætte sig ud over indkaldelsesforskrifter, findes i principperne i AL § 74, 1. pkt. (hvortil KSL § 18 henviser), ApL § 55, 1. pkt., ApL § 46, stk. 1, 2. led, FvL § 112, 1. pkt., og AdL § 26, stk. 2, 1. pkt., 2. led. AdL-bestemmelsen anvender som betingelse for behandling af punkter uden for dagsordenen ordvalget „medmindre samtlige medlemmer er til stede og samtykker“. Der kan sikkert ikke heri indlæses noget krav om, at de skal være personligt til stede, hvis vedtægternes eventuelle fuldmagtsregler tillader repræsentation ved fuldmagt.⁴³

43. Jfr. i øvrigt om bestemmelsen bet. 1071/1986 s. 106.

7. Fremlæggelser forud for generalforsamlingen

Dirigenten påser, at eventuelle fremlæggelsesbestemmelser i foreningens vedtægter overholdes. Det behandles straks nedenfor, hvorledes der må antages at skulle forholdes, hvis vedtægterne er tavse. I *selskabsretten* gælder følgende: Efter AL § 73, stk. 4, hvortil KSL § 18 henviser, og som FvL § 111, stk. 4, gentager med enkelte modifikationer, og ApL § 54, stk. 4, skal der senest 8 dage før generalforsamlingen ske fremlæggelse til eftersyn for aktionærerne (anpartshaverne) på selskabets kontor af

- dagsorden,
- de fuldstændige forslag og
- for den ordinære generalforsamlings vedkommende desuden årsregnskab (i moderselskaber også koncernregnskab) med revisionspåtegning og årsberetning.

I EV § 3, stk. 2, 2. pkt., hedder det, at forslag, der agtes stillet på generalforsamlingen, skal fremgå af indkaldelsen og samtidig med denne fremlægges til eftersyn for medlemmerne på et i indkaldelsen angivet sted.

AV havde ikke generelle fremlæggelsesregler, men *da* indkaldelse skal ske med 14 dages varsel, og *da* forslag kan fremsættes indtil 8 dage før generalforsamlingen, hed det videre i AV § 25, stk. 2, 2. pkt., at et forslag kun kan behandles på generalforsamlingen, såfremt det enten er nævnt i indkaldelsen eller andelshaverne ved opslag eller på lignende måde senest 4 dage før generalforsamlingen er gjort bekendt med, at det kommer til behandling.⁴⁴

Selv om en forenings vedtægter er tavse om fremlæggesspørgsmål-

44. Der er i AV ikke behov for fremlæggelsesregler vedrørende regnskab m.v., idet det i AV § 34, stk. 2., foreskrives, at det reviderede, underskrevne årsregnskab samt forslag til drifts- og likviditetsbudget *udsendes* til andelshaverne samtidig med indkaldelsen til den ordinære generalforsamling. Det må antages, at adskillige foreninger har tilsvarende forskrifter.

let, må der antages at være pligt til forudgående fremlæggelse i følgende omfang:

- Gengiver den i indkaldelsen indeholdte dagsorden alene visse forslags væsentligste indhold (vedtægtsændringer) eller blot emnet (så at forslaget ikke gengives in extenso), må ethvert medlem have mulighed for at gøre sig bekendt med forslagernes fulde ordlyd i god tid inden generalforsamlingen. Ordlyden skal formentlig være til stede på generalforsamlingen, enten duplikeret eller projiceret på overhead, men dette er ikke nok til at sikre en rimelig forberedelse og overvejelse for den enkelte. Forslagene skal derfor formentlig fremlægges samtidig med indkaldelsen, jfr. således den nævnte EV § 3, stk. 2, i hvert fald formentlig senest 8 dage forud før generalforsamlingen, jfr. analogien til de citerede regler i AL og ApL.
- Kan der *efter* indkaldelsens udsendelse stilles medlemsforslag i henhold til vedtægterne, skal sådanne forslag fremlægges til eftersyn, jfr. AV § 25, stk. 2. Er der ikke bestemt andet i vedtægterne, må det antages, at fremlæggelse skal ske, så snart foreningen har modtaget medlemsforslaget. Da medlemmer ikke kan forventes at være opmærksomme på en sådan vedtægtsbestemmelse om efterfølgende forslagsret, må der antages at bestå pligt til at nævne den i indkaldelsen. Herved sikres det, at forslagsstillere er opmærksomme på forslagsretten, og at medlemmerne er opmærksomme på eftersynsretten.⁴⁵
- Også selv om regnskab m.v. er til stede på generalforsamlingen, så at hver deltager kan få sit eget eksemplar (hvilket foreningen må antages at være pligtig at sikre), skal der være mulighed for at gennemgå det på forhånd og dermed forberede spørgsmål, kritik m.v. Af denne årsag må det enten udsendes med indkaldelsen, jfr. AV § 34, stk. 2 (hvorved pligten til runddeling ved forsamlingen bortfalder), eller det må fremlægges, gerne samtidig med indkaldelsen, i hvert fald senest 8 dage før generalforsamlingen, jfr. analogien til de citerede regler i AL og ApL.
- Det er foran i kap. 5 behandlet, i hvilket omfang foreningen har pligt til på anfordring at tilsende et medlem fuldstændige forslag, regnskab m.v. Det må antages, at en sådan pligt består (jfr. KSL

45. Jfr. den i kap. 4 nævnte tyske Bundesgerichtshofdom gengivet Neue Juristische Wochenschrift 1987.1811.

Fremlæggelser

§ 18), undtagen ved rent hobbybetonede foreninger, hvorimod der næppe kan bestå en pligt til permanent registrering af udsendelsespligt efter en analogi til AL § 73, stk. 2, 2. pkt., eller § 73, stk. 4, sidste led (alt forudsat vedtægterne ikke påbyder det).⁴⁶

- Har foreningen en frist for løsning af adgangskort, kan fremlæggelsesperioden under ingen omstændigheder være kortere end denne tilmeldingsfrist, idet medlemmerne må have nogle dage til at gennemgå det fremlagte og beslutte sig for evt. tilmelding.⁴⁷

Selv om en forening er i likvidation, skal den alligevel følge de almindelige generalforsamlingsregler – og dermed også eventuelle regler om fremlæggelser forud for generalforsamlingen, jfr. princippet i AL § 121, stk. 3 (ApL § 90, stk. 3), hvortil KSL § 31, stk. 2, henviser.

46. Dog har FvL § 111, stk. 2, 2. pkt., opstillet en pligt for foreningen svarende til selskabsrettens til permanent udsendelsespligt til et medlem efter anfordring fra dette én gang for alle.

47. Således direkte Fvl § 111, stk. 4 (8 dages fremlæggelse), smh. med § 104, stk. 3 (højst 5 dages anmeldelsesfrist), altså som i selskabsretten. Denne tilmeldelsesmargin må anses at være den mindste, medlemmer skal finde sig i.

8. Deltagerfortegnelse, protokolfører, stemmetællere, godkendelse af dagsordenen

Skønt der ikke efter loven er en retlig pligt til udarbejdelse af deltagerliste, kan der næppe være tvivl om, at en sådan er et nyttigt arbejdsredskab for dirigenten ved generalforsamlinger af blot nogen størrelse, i hvert fald hvis foreningens stemmeretsprincip ikke blot er én stemme pr. deltager, men tillige indebærer hensyntagen til omsætning, indskud, fordelingstal m.v.⁴⁸

Fortegnelsen bør (idet jeg herved forudsætter fortegnelsens oprettelse på forhånd i kraft af en vedtægtsmæssig tilmeldingsfrist) angive

- de deltagende (tilmeldte) medlemmer,
- hvem der evt. møder som fuldmægtig,
- hvis rådgivere der deltager, samt
- hvilke stemmetal m.v. (jfr. bemærkningen i note 48 om stemmetal, omsætningstal m.v.) det enkelte medlem har.

Deltagerlistens udarbejdelse forudsætter, at foreningen i sine vedtægter har en anmeldelsesfrist. Er dette ikke tilfældet, bør listen på for-

48. Eksempler på, at sådanne supplerende talangivelser kan være fornødne er: AdL § 22, stk. 2, 2. pkt., sidste led (forudsætning om anden stemmegradering end det rene andelsprincip, jfr. bet. 1071/1986 s. 104); EV § 1, stk. 4 (både hensyn til antal medlemmer og til fordelingstal ved visse vedtægtsændringer); IFL § 10, stk. 1, 1. og 2. pkt. (udgangspunkt er stemmeret efter andel, dog altid mindst én stemme). Med inspiration fra AL § 78 ($\frac{2}{3}$ af afgivne stemmer + $\frac{2}{3}$ af repræsenteret stemmeberettiget kapital, jfr. nærmere Werlauff i U 1986 B s. 233ff) kan man i foreningsretten tænke sig stemmeretsregler, der *både* tager hensyn til andelsprincipper (én stemme pr. mand m/k) og giver visse betydningsfulde medlemmer en særlig stemmевægt. Det vil da være nødvendigt, at disse forskrifter er kumulative; herved gives både en minoritetsbeskyttelse af medlemmer, regnet efter antal, og en art vetoret til de særligt stemmetunge medlemmer, jfr. bet. 1071/1986 s. 105 ad § 25.

Under alle omstændigheder nødvendiggør ethvert sådant system, at man gennem en deltagerfortegnelse har styr på stemmetal efter både „hoved“- og „hoved“-princippet.

Deltagerfortegnelse

hånd oprettes som en fuldstændig liste over alle medlemmer, deres stemmetal m.v., og der må da ved indgangen til generalforsamlingen blot ske afkrydsning og efterfølgende sammentælling.⁴⁹

De sammentalte talstørrelser er af betydning

- ad lov- eller vedtægtsbestemmelser om, hvilken majoritet der kræves til vedtægtsændringer, jfr. f.eks. AdL § 27, stk. 1 ($\frac{2}{3}$ af de medlemmer, der er til stede) og KSL 9 19, 2. pkt. ($\frac{2}{3}$ af den repræsenterede kommanditistkapital) og
- ad forskrifter i lov eller vedtægter om, hvilket quorum der eventuelt skal til at foretage (visse) vedtægtsændringer, jfr. til eksempel IFL § 11, stk. 1, og AdL § 27, stk. 2.

For dirigenten kan der opstå det praktiske problem,

- at* der i tilfælde af en vedtægtsbestemmelse om tilmeldingsfrist har tilmeldt sig medlemmer, som faktisk ikke møder op, eller
- at* der på et givet afstemningstidspunkt er sket ændringer i forhold til deltagerlisten, idet medlemmer kan have forladt generalforsamlingen inden afstemningen.

I begge tilfælde konfronteres dirigenten med en deltagerliste (og dermed et quorumtal, angivelse af tilstedeværende medlemmer, tilstedeværende omsætningstal, fordelingstal, præmiebeløb, indskud, garantbeløb, andele m.v.), som ikke stemmer med de faktiske forhold. Som udgangspunkt må det efter dansk *selskabsret* (modsat f.eks. svensk selskabsret) antages, at afgørelsen af, hvilket kapitalbeløb m.v. der er repræsenteret, principielt må ske ud fra de deltagere, der faktisk er til stede på det konkrete afstemningstidspunkt. Dette princip kan formentlig uden videre overføres til foreningsretten.

Så vidt muligt bør deltagerlisten derfor à jourføres, men det er klart, at det kan være yderst vanskeligt at holde øje med „udvandring“, og af praktiske årsager vil dirigenten derfor ofte blot holde sig til den én gang udarbejdede deltagerfortegnelse, medmindre det er åbenbart,

49. Se nærmere om de tilsvarende selskabsretlige principper: SOU 1971:15 s. 235, bet. 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning s. 116, Haeflioger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der Aktiengesellschaft (1978) s. 70f. Art. 29 i udkastet til EF's 5. selskabsdirektiv samt Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 387 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 34f.

at der er sket væsentlige forskydninger i forhold til denne.⁵⁰

Derimod må pligten til at sørge for, at listen er korrekt i hvert fald ved generalforsamlingens begyndelse, være mere tungtvejende. Denne pligt kan opfyldes ved at gennemføre den foran nævnte afkrydsning ved indgangen; nogle minutter efter generalforsamlingens begyndelse sammentælles tallene for de faktisk ankomne, og tallene bekendtgøres af dirigenten for forsamlingen ved passende lejlighed, eventuelt allerede i den indledende konstatering af generalforsamlingens lovlige indkaldelse.

Efter dansk *selskabsret* (modsat f.eks. svensk selskabsret) tilkommer det alene dirigenten, ikke generalforsamlingen, at godkende deltagerfortegnelsen. Hvis ikke vedtægterne i foreningen udtrykkeligt henskyder listens gennemgang og godkendelse til generalforsamlingen, må det også i foreningsretten bestemt antages, at godkendelsen er unddraget generalforsamlingens kompetence. Der er således ikke pligt til at fremlægge listen eller til at stemme om den, men det er klart, at generalforsamlingens deltagere har ret til at gøre dirigenten opmærksom derpå, hvis det viser sig, at der er fejl i fortegnelsen. Oftest vil deltagerne dog ikke opdage sådanne fejl, og der påhviler derfor dirigenten en ikke ubetydelig kontrolpligt i så henseende.⁵¹

Også et anliggende som „godkendelse af dagsordenen“ er unddraget generalforsamlingens kompetence, medmindre det undtagelsesvis gennem vedtægtsbestemmelse er henskudt til generalforsamlingen. Foreligger ingen sådan vedtægtsbestemmelse, må generalforsamlingen tage dagsordenen, som den er. Det samme må som udgangspunkt dirigenten, men han kan (og i visse tilfælde skal han) ændre rækkefølgen for at sikre en logisk rigtig rækkefølge af punkter, som eventuelt forholder sig suppositivt til hinanden, jfr. FFO § 34's hovedregel

50. Jfr. nærmere SOU 1971:15 s. 236, Haefliager: Die Durchführung der Generalversammlung bei der Aktiengesellschaft, 1978, s. 91, Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 478. Se endvidere UfR 1936.35 HD, hvor en beslutning om likvidation (i et aktieselskab) kendtes ugyldig, fordi et vedtægtsbestemt quorumkrav ikke havde været opfyldt på generalforsamlingen.

51. Jfr. SOU 1971:15 s. 236, Carl Martin Roos: Avtal och rösträtt (1969) s. 175, Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 620 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 35. – Det henhører også under dirigentens kompetence at drage de fornødne konsekvenser af listens udvisende, herunder beregne (og fortolke) quorum- og majoritetskrav i vedtægter og evt. lovbestemmelse.

Hjælpepersonel

og nærmere i kap. 19.⁵²

Er punktet „godkendelse af dagsordenen“ undtagelsesvis vedtægts-hjemlet, følger det af dets placering på dagsordenen, hvem der skal lede debatten og den eventuelle afstemning derom: er det placeret før dirigentvalget, leder den, der på bestyrelsens vegne har åbnet forsamlingen, ofte formanden, debat og afstemning derom.

Næste kap. omtaler protokolførsel. På dette sted nævnes blot, at det fornødne hjælpepersonel (protokolfører, stemmeindsamlere, stemmeoptællere, dørvogtere m.v.) udpeges af dirigenten, medmindre vedtægterne undtagelsesvist henskyder valget af f.eks. stemmetællere til forsamlingen. Uanset hvem der har valgkompetencen, fungerer de pågældende efter dirigentens anvisning og på hans ansvar; han kan ikke delegerer sin kompetence til at konstatere, fortolke og forkynde afstemningsresultaterne til andre. Han skal derfor overvåge optællingerne og kontrollere resultaterne, og alle tvivlsspørgsmål om stemmesedlers ugyldighed p.gr.a. tvetydig afkrydsning m.v. afgøres under generalforsamlingen definitivt af ham under ansvar over for domstolene.

52. Det står selvsagt enhver deltager frit for at protestere mod dagsordenens enkelte punkter. En grund kan være, at et punkt ikke menes at kunne behandles, f.eks. fordi det har været utilstrækkeligt angivet i dagsordenen, eller fordi nødvendige eller påbudte fremlæggelser af detaljerede forslag forud for forsamlingen er forsømt. Endvidere kan der være tale om, at en deltager netop foreslår punkter ombyttet for at sikre en logisk rigtig rækkefølge af suppositive punkter. Endelig kan der være tale om, at deltageren mener, at et forslag efter sit indhold strider mod præceptiv lovbestemmelse, og at der følgelig slet ikke må stemmes om det. – Sådanne *procedureforslag* (formforslag) har forrang for andre forslag, og når en deltager derfor klargør, at hans indlæg vedrører dagsordenen (proceduren), skal det straks påhøres og afgørelse derom træffes. Dirigenten kan imidlertid ikke ved at henskyde spørgsmålet til afstemning (og derved risikere, at et flertal af forsamlingen eventuelt sløjfer et „ubehageligt“ dagsordenpunkt) unddrage sig sin ret og pligt til selv under ansvar over for domstolene at træffe procedureafgørelsen i de her nævnte tilfælde.

9. Hvem refererer generalforsamlingen, og hvordan?

Allerede før generalforsamlingen bør den, der forventer at blive valgt til dirigent, træffe en klar aftale med foreningens bestyrelse om, hvem der udfærdiger udkast til referat af generalforsamlingen. Særligt hvis der på generalforsamlingen skal træffes komplicerede beslutninger, f.eks. om ændrede hæftelsesregler, indskudsregler, omsætningsforpligtelser, formindskede udbytte-/udlodningsrettigheder, forøgede forpligtelser, forrykkelse af retsforhold mellem medlemmer m.v., eller hvis der kan forventes en meget omfattende debat med mange talere, spørgsmål til ledelsen og betydningsfulde faktiske oplysninger som svar derpå, kan det være en temmelig kompleks opgave at udfærdige et dækkende referat.

Af denne årsag kan det jævnligt være rimeligt, at i hvert fald en professionel dirigent (ofte en advokat) betinger sig, at han får lejlighed til at udarbejde referatet eller i det mindste til at gennemse og gennemrette et af foreningens personel udarbejdet udkast til referat.

Selv om det eventuelt aftales, at dirigenten skal udarbejde udkast til referat, kan det være rimeligt, at man tillige aftaler, at en betroet person undervejs noterer stikord, der kan være dirigenten til støtte ved udarbejdelsen af det egentlige referat.

Herom hed det direkte i AV § 27, 2. pkt., at sekretæren skriver protokollat for generalforsamlingen. KSL § 18 viser tilbage til AL § 75, stk. 2, hvori det hedder, at „over forhandlingerne på generalforsamlingen skal der føres en protokol, der underskrives af dirigenten“. Denne bestemmelse genfindes ordret i FvL § 113, stk. 2.

Også mange andre organisationers vedtægter har formentlig særregler for protokollatets tilblivelse ad modum AV § 27, men sådanne regler ændrer ikke ved, at referatet skal kunne godkendes af dirigenten, eftersom han er den centrale underskriver deraf, eventuelt sammen med de tilstedeværende bestyrelsesmedlemmer.

De *selskabsretlige* krav, hvortil KSL § 18 som nævnt henviser, er, at et selskab skal føre en protokol over forhandlingerne på generalforsamlingen, jfr. AL § 75, stk. 2 (ApL § 56, stk. 2). Selv om de to sel-

Referat

skabsloves formuleringer af protokolleringskravet er lidt forskellige, står det fast, at der skal føres en *forhandlings*protokol – ikke kun en beslutningsprotokol, som alene refererer de beslutninger, hvori forhandlingerne resulterer.⁵³

AV § 5, stk. 2, 1. pkt., bestemte, at „i en af bestyrelsen autoriseret protokol optages en kort beretning om forhandlingerne“. AV § 27, 2. pkt., bestemte som nævnt, at „sekretæren skriver protokollat for generalforsamlingen“. Uanset om en forenings vedtægter har protokollatbestemmelser eller ej, må der bestemt antages at være en protokolpligt, og en *beslutnings*protokol vil formentlig ikke være tilstrækkelig.

Optages forhandlingerne i en større generalforsamling på bånd af bevismæssige grunde og til støtte for den senere referatudarbejdelse, bør dirigenten gøre forsamlingen opmærksom derpå. Det må antages, at et flertal af forsamlingen, regnet efter stemmetal, kan modsætte sig sådan båndoptagelse.⁵⁴

Det vil være en fordel, at dirigenten insisterer på så detaljeret et referat af forhandlingerne som muligt, hvorved senere bevestigelse kan undgås. De svar, som ledelsen giver på spørgsmål fra medlemmerne ud fra det almindelige, utvivlsomt også i foreningsretten gældende interpellationsprincip, jfr. IFL § 9, stk. 5, samt analogien til AL § 76 og ApL § 57, således direkte KSL § 18, bør refereres så udførligt som muligt, idet de danner en væsentlig del af generalforsamlingens beslutningsgrundlag.⁵⁵

Det må antages, at et medlem, der er uenigt i generalforsamlingens beslutning, kan forlange sin dissens protokolleret.⁵⁶

53. Der er naturligvis intet til hinder for, at en forening gennem henvisning til relevante bestemmelser i AL/ApL kobler sig ordret på disses forskrifter. – Om protokollater i selskabsretten se nærmere Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der Aktiengesellschaft (1978) s. 94. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 381ff og samme: Håndbog for dirigenter, A/S ApS (1987) s. 36ff. Krenchel: Håndbog for Dirigenter s. 120. Eric Andersson: Att sitta ordförande (1973) s. 101.

54. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 383 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 37.

55. Endvidere kan de blive af betydning ved et eventuelt søgsmål om anfægtelse af generalforsamlingens beslutninger. KSL § 18 viser direkte tilbage til søgsmålsreglen i AL § 81, men tager ikke stilling til det selskabsretlige problem, hvorvidt interpellationsretten kan være særskilt domstolssanktioneret.

56. Dissensretten fremgår for bestyrelsens og direktionens/administrators vedkommende på bestyrelsesmøderne af princippet i AdL § 19, stk. 2, 2. pkt., sammenholdt med AL § 56, stk. 3, 2. pkt., og ApL § 38, stk. 3, 2. pkt., men det må også antages, at der i generalforsamlingssituationen kan være behov for en navngiven dissens, jfr. nærmere tysk AktG § 245, nr. 1, samt Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 388f og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 37.

Det er antageligt, at man må gå endnu videre og give medlemmerne et egentligt retskrav på navngiven „stemmeforklaring“, således at forstå, at et medlem, der stemmer for et forslag, også i denne situation har ret til at få sit synspunkt (sine motiver) tilføjet protokollen. Årsagen til ønsket herom kan være, at afgørelsen er truffet ud fra et ganske bestemt beslutningsgrundlag, og at medlemmet ønsker at fremhæve dette forhold. Heri må han antages at have en beskyttelsesværdig interesse, og dirigenten bør derfor efterkomme et sådant ønske om navngiven stemmeforklaring.⁵⁷

Dirigenten må huske at underskrive referatet, når det foreligger, og vedtægterne kan yderligere bestemme, at ikke blot dirigenten, men også tilstedeværende bestyrelsesmedlemmer skal underskrive referatet.⁵⁸

I *selskabsretten* gælder det, at protokollatet skal være tilgængeligt for aktionærernes (anpartshavernes) eftersyn senest 14 dage efter generalforsamlingen, jfr. AL § 75, stk. 3 (ApL § 56, stk. 3). Disse forskrifter overføres via KSL § 18 til K/S'et og er i øvrigt ordret gentaget i FvL § 113, stk. 3. Det må antages, at også en forenings medlemmer, selv uden udtrykkelig bestemmelse derom i vedtægterne, har et retskrav på at gennemse protokollatet af den afholdte generalforsamling eller en afskrift deraf. I mangel af fristbestemmelse må det antages, at protokollatet blot skal være tilgængeligt inden rimelig tid. Har foreningen ikke noget kontor, må nærmere aftale om gennemsynets praktiske gennemførelse træffes.⁵⁹

Skal nogle af generalforsamlingens beslutninger registreres i Erhvervs- og selskabsstyrelsens foreningsregister, i A-registeret eller i Fondsregisteret, f.eks. fordi bestyrelsens sammensætning ændres eller

57. Beføjelsen synes yderligere at måtte understøttes i foreninger, hvor der består en personlig hæftelse for medlemmerne, særligt hvis dette følger af vedtægterne (foreningens karakter), i nogen grad dog tillige hvis en hæftelse efter culpereglen kan blive aktuel for visse beslutninger efter en analogi til AL § 142 (det undtagelsesvise aktionæransvar). Se Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 388f.

58. Jfr. Krenchel: Håndbog i Dansk Aktieret, 2. udg., 1954, s. 265. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 389. Uden sådan vedtægtsbestemmelse må det ud fra en analogi til AL § 75, stk. 2 (ApL § 56, stk. 2) antages, at dirigentens underskrift af protokollatet er tilstrækkelig.

59. Se nærmere om den selskabsretlige regel Krenchel: Håndbog i Dansk Aktieret, 2. udg., 1954, s. 265. Se endvidere Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 390f. med diskussion om, hvor gamle protokollater der på denne måde af aktionærerne kan kræves gennemset.

Referat

der gennemføres vedtægtsændringer, udarbejdes enten en ekstrakt-kopi eller en fuldstændig kopi af protokollatet som bilag til anmeldelsen til registeret. Ekstraktkopien må ikke blot vedrøre de relevante dagsordenpunkter, som medfører reistreringsbehov, men tillige konstateringen af generalforsamlingens lovlige indkaldelse, beslutningsdygtighed m.v.⁶⁰

En disposition for protokollatets udformning kan være således:⁶¹

- en overskrift med angivelse af foreningens navn, eventuelle registernummer (Foreningsregister, Fondsregister, A-register) og generalforsamlingens dato
- år, dato og klokkeslæt
- generalforsamlingsstedet
- generalforsamlingens karakter (ordinær eller ekstraordinær)
- bestyrelsesformandens (repræsentantskabsformandens) indledning med forslag til dirigent
- dirigentvalget
- dirigentens konstateringer af indkaldelsesmåde, indkaldelsesdato, indkaldelsens overensstemmelse med en eventuel lov, der gælder for foreningen, og med vedtægterne
- meddelelse om, hvilke bestyrelsesmedlemmer, eventuelle repræsentantskabsmedlemmer samt direktører/administratorer der er til stede på generalforsamlingen
- oplysning om antal tilstedeværende medlemmer, antal stemmer samt tilføjelse af eventuelle andre talstørrelser af relevans for beslutningernes gyldighed i henhold til vedtægterne (omsætning, indskud, fordelingstal e.l)
- konstatering af, at eventuelle fremlæggelsesregler i vedtægterne (jfr. herved AL § 73, stk. 4, KSL § 18, ApL § 54, stk. 4, FvL § 111, stk. 4) er overholdt; selv om vedtægterne ikke har sådanne regler: konstatering af, at materiale, der supplerer indkaldelsen

60. Registreringsbehovet, der omtales nærmere i kap. 58, kan groft opdeles således: (a) almindelige foreninger, der har ønsket bestyrelsen registreret i foreningsregisteret: lov nr. 100 af 31/3 1926 om foreningsregisteret som ændret ved lov nr. 851 af 23/12 1987, sammenholdt med bkg. nr. 813 af 14/12 1987; (b) arbejdsgiverforeninger, fagforeninger, brancheforeninger: fondslovens § 48, stk. 2, 2. pkt. (vedtægtsændringer) og § 49, stk. 2, 2. pkt. (ledelsesændringer), sammenholdt med §§ 8 og 9 i bkg. nr. 664 af 20/12 1984; (c) andelselskaber og -foreninger: AdL § 7 („A-registeret“); (d) investeringsforeninger: IFL § 4.

61. Jfr. Werlauff: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 39f.

(regnskab, fuldstændige forslag m.v.), men som ikke er udsendt med denne, dog har været fremlagt til eftersyn i en passende periode som antaget foran i kap. 7

- gensidigt forsikringsselskab samt K/S: konstatering af, at der er givet meddelelse om indkaldelsen til arbejdstagerne, hvis dette er påbudt i henhold til FvL § 111, stk. 2, 3. pkt. og KSL § 18, jfr. AL § 73, stk. 2, 3. pkt.
- gensidigt forsikringsselskab samt K/S: konstatering af, at der er sendt skriftlig indkaldelse til alle noterede medlemmer hhv. kommanditister, der én gang for alle har fremsat begæring derom efter FvL § 111, stk. 2, 2. pkt., hhv. KSL § 18, jfr. AL § 73, stk. 2, 2. pkt.
- K/S: konstatering af, at dagsorden, regnskab m.v. er tilsendt kommanditister, der én gang for alle har fremsat begæring herom i medfør af KSL § 18, jfr. AL § 73, stk. 4⁶²
- fuldstændig gengivelse af dagsordenens ordlyd
- gengivelse af forhandlingerne (ikke blot beslutningerne) under hvert enkelt dagsordenpunkt, opregnet i kronologisk orden efter det *faktiske* forløb⁶³
- gengivelse af de beslutninger, som forhandlingerne under det enkelte punkt resulterede i
- eventuelle forslag, ændringsforslag m.v., der blev fremsat i løbet af generalforsamlingen
- resultatet af eventuelle afstemninger, herunder gengivelse af stemmetal, relevante øvrige tal (omsætning, indskud, fordelingstal m.v.), blanke stemmesedler og ugyldige stemmesedler
- protokollering af procedurebemærkninger fra dirigenten, hvis disse er af væsentlig betydning
- generalforsamlingens afslutningstidspunkt.

I kap. 3 om dirigenten og hans kompetence er det antaget, at dirigenten afgør, om generalforsamlingen må optages på lydband, og om der må fotograferes. Om båndoptagelse må det antages, at dirigenten kan godkende, at foreningen lader generalforsamlingen optage på lydband

62. Denne regel er ike gengivet i FvL § 111, stk. 4, der fra selskabsretten således alene har overført retten til at blive noteret til skriftlig indkaldelse, ikke til fremsendelse af det nævnte materiale. I praksis vil man dog formentlig medsende materialet.

63. Dette kan afvige fra dagsordenens rækkefølge p.gr.a. punkternes logiske sammenhæng og indbyrdes suppositivitet. Referatet skal, bl.a. af hensyn til anfægtelsesmulighederne, følge det faktiske forløb.

Referat

til støtte for udarbejdelse af referatet. Han bør ved indledningen af generalforsamlingen gøre denne opmærksom derpå.⁶⁴

Fotografering, optagelse af film, videobånd m. v. kan næppe tillades den enkelte deltager, men dirigenten kan tillade foreningen at optage fotos til sit arkiv, video til støtte for referatet m. v. Er pressen til stede, kan dirigenten tillade fotografering og filmoptagelse i hvert fald af bestyrelsesmedlemmer og evt. direktør på talerstolen, muligt af andre talere, men ikke mod nogens protest af den enkelte deltager i forsamlingen. Ligeledes med dirigentens tilladelse må et gruppebillede af forsamlingen kunne tillades.

64. Se fra kommunalretten Harder s. 54 med citat af administrative afgørelser, hvorefter spørgsmålet henhører under kommunalbestyrelsens flertal.

10. Adgangskort

Dirigenten må gøre sig klart, at et krav fra foreningens side om, at medlemmer løser adgangskort for at kunne deltage i generalforsamlingen, må have udtrykkelig hjemmel i foreningens vedtægter. Hjemmelen hertil findes i almindelige retsgrundsætninger, sammenholdt med AL § 65, stk. 2, 2. pkt. (hvortil KSL § 18 henviser, og som FvL § 104, stk. 3, 2. pkt. gentager), men AL- og FvL-bestemmelserne taler egentlig ikke om adgangskort, men om, at der ifølge vedtægterne kan være pligt til at anmelde sin deltagelse hos selskabet/foreningen en vis tid før generalforsamlingen, hvis man ønsker at deltage i denne. I praksis bliver et sådant system imidlertid ofte til et system med „løsning af adgangskort“, idet den, der anmelder sin deltagelse, vil få tilsendt et adgangskort, der forevises ved indgangen til generalforsamlingen. Ved indgangen kan adgangskortet eventuelt ombyttes med stemmesedler, men adgangskortet kan i stedet være sådan udformet, at stemmesedlerne rummes deri, f.eks. i form af en „stub“, hvorfra der afrites stemmesedler.

Det vil dog være tilstrækkeligt, at foreningen ved tilmeldingen forud for generalforsamlingen noterer sig anmeldelsen, og at den tilmeldte legitimerer sig ved indgangen til generalforsamlingen.

I anpartsselskaber findes der ikke en lovsbestemmelse om, at vedtægterne kan gøre adgangsretten betinget af en forudgående anmeldelse, og det må antages, at anpartsselskaber derfor er afskåret fra at have sådanne vedtægtsbestemmelser. Dette betyder imidlertid ikke, at *foreninger*, for hvilke ingen lovsbestemmelse om spørgsmålet findes, er afskåret fra en vedtægtsmæssig adgangsforskrift. Også før AL 1973 antog man uden hjemmel i selskabsretten, at selskaberne kunne gøre adgang betinget af tilmelding, og denne retstilstand må finde anvendelse på foreninger.⁶⁵

65. Se om den tidligere selskabsretlige retstilstand Gomard: Aktieselskabsret, 2. udg. (1970) s. 314. Se endvidere U 1925.874 H. Kun for anpartsselskaber må der sluttes modsætningsvis som følge af lovens tavshed, når der netop er tale om en selskabs-

Adgangskort

Det fremgår i *selskabsretten* af AL § 65, stk. 2, 2. punktum, at fristen ifølge vedtægterne højst må sættes til 5 dage før generalforsamlingen. Reglen overføres gennem KSL § 18 til K/S'et, jfr. ligeledes FvL § 104, stk. 3, 2. pkt. Andre foreninger kan overføre reglen gennem henvisning i vedtægterne. Dirigenten må i så fald være opmærksom på, at fristen ikke må beregnes som 5 hverdage, men som 5 kalenderdage. På dette punkt begås der ikke helt sjældent fejl i selskabsretten som følge af misforståelse af retsstillingen.

Selv hvor en forenings vedtægter ikke kobler sig ordret på AL-, hhv. FvL-reglen, men formulerer sin egen tilmeldingsfrist, må det i mangel af udtrykkeligt modhold i vedtægten antages, at reglen skal fortolkes som AL (kalenderdage, ikke hverdage).

Indkaldelsen skal gøre opmærksom på fristen, og på, at man kun må deltage i generalforsamlingen, hvis man har anmeldt sin deltagelse. Det må anses for at være en mangel ved indkaldelsen, hvis den ikke indeholder en sådan vejledning.

Bestyrelsesmedlemmer, eventuelle repræsentantskabsmedlemmer, direktører/administratorer og revisorer – samt dirigenten selv – behøver ikke løse adgangskort i overensstemmelse med reglen, men er de tillige medlemmer, og ønsker de at opnå adgangret (og dermed stemmeret) i deres egenskab af medlemmer, må de overholde pligten til at løse adgangskort.⁶⁶

Dirigenten må være opmærksom på, at også den, der møder ifølge fuldmagt fra et medlem, skal løse adgangskort forud for generalforsamlingen. Det samme gælder formentlig den, der som rådgiver møder sammen med et medlem.⁶⁷

type, der har undladt optagelse af AL-reglerne. – Det kan ikke i foreningsretten indvendes, at foreninger ikke har brug for tilmeldingsregler; mange foreninger har med hensyn til medlemskreds nået samme størrelse som aktieselskaber, og begrundelsen for tilmeldingsreglerne i selskabsretten er netop bestyrelsens praktiske mulighed for tilrettelæggelse af generalforsamlingen med hensyn til lokaler, bespisning m.v. Se om selskabsretten iøvrigt Boye Jacobsen i J 1974.135 og Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 304.

66. Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der Aktiengesellschaft (1978) s. 33. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 305. Den, der fra generalforsamlingens begyndelse kommer til stede som (bestyrelsens) dirigentkandidat, er strengt taget ikke omfattet af undtagelsen fra tilmeldingspligten, men der ses oftest igennem fingre hermed. Forkastes han, f.eks. fordi en oppositionskandidat i stedet vælges, og er han ikke selv adgangsberettiget medlem eller bestyrelsesmedlem, må han straks forlade forsamlingen.

67. Det omtales nedenfor under kap. 11 om fuldmægtige, i hvilket omfang man i foreningsretten uden vedtægtshjælp kan antage en ret til at møde med rådgiver.

11. Fuldmægtige og rådgivere⁶⁸

En af dirigentens meget vigtige opgaver er kontrollen med, at fremlagte stemmefuldmagter opfylder eventuelle krav i vedtægterne og den for foreningen eventuelt gældende lov, subsidiært almindelige fuldmagtsprincipper, jfr. herom straks nedenfor. Indeholder vedtægterne en frist for tilmeldelse til generalforsamlingen (løsning af adgangskort), har dirigenten en frist på nogle dage forud for generalforsamlingen til – ofte sammen med foreningens personel – i ro og mag at gennemgå fuldmagterne, eftersom den, der vil møde som fuldmægtig for en anden, bindes af tilmeldingsreglerne i samme omfang som opdragsgiveren.

I modsat fald må kontrollen ske på selve generalforsamlingen, og dette kan i hvert fald ved større foreninger være en krævende opgave, der må udføres under et vist tidspres.

Vedtægterne i et *selskab* kan ikke afskære aktionærernes ret til at møde ved fuldmægtig, hverken i et aktieselskab eller i et anpartsselskab. Ej heller kan vedtægterne opstille krav om, at fuldmægt kun kan

68. Dette kapitel beskæftiger sig med almindelige, genkaldelige stemmefuldmagter, der i selskabsretten ville være reguleret af AL § 66, stk. 2 (ApL § 47, stk. 2), hvorimod jeg har fundet, at det ligger uden for fremstillingen nærmere at gennemgå de problemer, der kan opstå i forbindelse med mere permanent overførelse af stemmeret, således som dette i selskabsretten forekommer i forbindelse med en aktionæroverenskomst, jfr. nærmere herom særligt Werlauff/Nørgaard: Vedtægt og aktionæraftale (1987) s. 281ff. Om en sådan mere permanent adskillelse af medejendomsretten i foreningen og indflydelsen i denne henvises til Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 368, Roos: Avtal och rösträtt (1969) samt Kansmark & Roos: Aktieägaravtal (1985).

I den almindelige foreningsret vil der formentlig kun yderst sjældent være tale om en sådan adskillelse, og da medlemmernes interaktion med foreningen ofte er af væsentlig betydning, må en sådan permanent overdragelse kunne afvises, hvis den ikke undtagelsesvis har vedtægtshjemmel. I mere økonomisk motiverede foreninger, hvor selve medejendomsretten er afgørende, f.eks. investeringsforeninger, må der parallelliseres fra selskabsrettens praksis. I andelsvirksomheder må det antages, at adskillelse af ejendoms- og forvaltningsret uden udtrykkelig vedtægtshjemmel (hvortil der kunne være tilskyndelse ved visse forpagtningsforhold m.v.) alene er tilladt i samme omfang, som overdragelse måtte tåles af foreningen.

gives til en anden aktionær (anpartshaver). Endvidere er det – stadig i *selskabsretten* – udelukket, at vedtægterne opstiller bestemte krav til fuldmægtigens egenskaber (hans generelle habilitet).

Der findes ingen generelle forskrifter om fuldmagter for foreningsretten. AdL er tavs herom. I EV § 4, stk. 2, der vel ellers kunne forventes præget af de særlige forhold omkring den fælles ejendom, hedder det, at stemmeretten (foruden af medlemmets ægtefælle) kan udøves af en myndig person, som medlemmet skriftligt har givet fuldmagt dertil. Mere restriktiv AV § 25, stk. 4, 2. pkt.: kun fuldmagt til et myndigt husstandsmedlem. IFL kap. 3 har ikke udtrykkelige regler som fuldmagt. KSL § 18 overfører selskabsrettens regler, jfr. AL § 66 (d.v.s. ubetinget ret til at møde ved fuldmægtig samt frit fuldmægtigvalg). FvL, der ellers overfører mange af selskabsrettens regler, tager kun indirekte stilling til fuldmagt, nemlig i inhabilitetsreglen (ad modum AL's og ApL's) i FvL § 105.

Hvis vedtægterne har bestemmelser om spørgsmålet, må disse respekteres. Er de tavse, må der formentlig foretages en vurdering af foreningens økonomiske betydning for medlemmet. I hvert fald hvor foreningen har en ikke uvæsentlig økonomisk betydning for medlemmerne, må der antages en ret til at møde ved fuldmægtig, og i så fald må – stadig forudsat vedtægternes tavshed – princippet om det frie fuldmægtigvalg gælde, jfr. ØLD 27/10 1981 (5. afd. nr. 35/1981).⁶⁹

Har foreningen ingen nævneværdig økonomisk betydning for medlemmerne bortset fra mindre, sædvanlige kontingentydelser, må det bero på en konkret fortolkning af foreningens karakter, om fuldmagt kan tillades. Er samvirket mellem medlemmerne af meget personlig art, må fuldmagt antages at være udelukket. I modsat fald må resul-

69. I en andelsboligforening, hvis vedtægter var tavse om spørgsmålet, antog ØLR, at der ikke uden holdepunkter derfor var grundlag for en principiel afvisning af fuldmagter på generalforsamlingen. ØLR begrundede standpunktet „allerede under hensyn til den væsentlige økonomiske interesse, som medlemmerne må antages at have i den sagsøgte forenings virke“ – Jfr. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 353.

I hvert fald tidligere synes standpunktet i foreningsretten at have været, at der uden vedtægtshjemmel ikke var ret til at møde ved fuldmægtig, jfr. Hartwig i „Håndbog for foreningsledere“ (1940) s. 134, Poul Meyer: Dansk foreningsret (1950) s. 58, Kobbernagel: Dirigenten (1976) s. 97, og Børge Rasmussen: Sådan ledes en forening (1981) s. 42. Cfr. Hørlyck: Dansk andelsret (1980) s. 235 samt Werlauff, l.c.

tatet være det samme som foran vedtaget.⁷⁰

Mens man i *selskabsretten* som følge af dogmet om det frie fuldmægtigvalg *ikke* kan have vedtægtsbestemmelser, hvorefter en fuldmægtig højst kan repræsentere X antal opdragsgivere,⁷¹ ligger det i foreningsretten fast, at der gælder vedtægtsfrihed. Det kan således i vedtægterne være bestemt, at en person højst kan repræsentere et vist antal medlemmer. I mangel af sådanne bestemmelser kan der ikke vilkårligt opstilles nogen grænse.⁷²

For foreningens medlemmer er det naturligvis en frivillig sag, om man selv vil møde op på generalforsamlingen eller lade sig repræsentere ved fuldmægtig, forudsat sådan repræsentation ikke undtagelsesvis er udelukket efter det foran anførte. Eneste undtagelse er princippet i AL § 28 (ApL § 17), der formentlig også må gælde i foreningsretten. Efter denne bestemmelse gælder det, at hvis en aktie (anpart) ejes af flere i forening, kan de til aktien (anparten) knyttede rettigheder over for selskabet – og det vil blandt andet sige stemmeretten på generalforsamlingen – kun udøves gennem en fælles fuldmægtig. Denne fuldmagt skal opfylde kravene i AL § 66, stk. 2 (ApL § 47, stk. 2), det vil sige skriftligheds-, daterings- og alderskravet, jfr. nærmere om disse straks nedenfor.

I foreningsretten må det tilsvarende antages, at en koordineret repræsentation er nødvendig mellem flere, der deler et medlemskab. Dog kan der – i hvert fald ved foreninger, hvor de flere, der deler medlemskabet, alle indgår i et aktivt samvirke med foreningen og derfor kan have interesse i at præge debatten – næppe være noget til hinder

70. Hvor mandatet er helt personligt, må muligheden for repræsentation ved fuldmagt formentlig helt anses afskåret i samme omfang, som det ville være tilfældet i en bestyrelse; dette må således gælde i en delegeretforsamling, medmindre vedtægterne hjemler andet, og særligt da hvis der er et suppleant- eller stedfortrædersystem, som kunne blive gjort delvist illusorisk, hvis fuldmagter blev tilladt.

Se om fuldmagt i (selskabs)bestyrelser Gomard i U 1979 B s. 157ff, særligt s. 160 med et ret liberalt standpunkt; mere restriktivt: Erik Werlauff og Jørgen Nørgaard: Vedtægt og aktionæraftale (1987) s. 194f.

71. Det accepteres mærkværdigvis, at man kan opnå ganske det samme resultat gennem en vedtægtsbestemmelse om, at ingen på egne vegne eller som fuldmægtig for andre kan have mere end Y stemmer, hvilket efter min opfattelse rimer dårligt med det præceptive selskabsretlige princip om det frie fuldmægtigvalg, jfr. mine bemærkninger i U 1986 B s. 233ff.

72. Det er vistnok ikke helt uset, at en medlemsgruppe i en forening søger at „kuppe“ sig til forøget indflydelse ved at foretage systematisk indsamling af fuldmagter. Noget sådant må, ganske som i selskabsretten, tolereres, men foreningen kan til forskel fra selskabet gardere sig derimod for fremtiden gennem bestemmelse i vedtægterne.

Fuldmagt

for deres samtidige tilstedeværelse (jfr. herved AV § 25, stk. 3, 1. pkt.: enhver andelshaver og dennes myndige husstandsmedlemmer), ligesom skriftlig fuldmagt fra et fraværende „delmedlem“ sikkert ikke kan kræves, hvor medejeren møder frem og blot oplyser at repræsentere begge. Derimod må en ukoordineret optræden fra flere samtidigt mødte personer, der deler et medlemsskab, medføre, at der må bortses fra deres stemmeafgivning, men sikkert ikke fra deres taleret.

Den første gyldighedsbetingelse i de nævnte bestemmelser i selskabslovene er, at fuldmagten skal være skriftlig. Dette krav tjener indlysende bevismæssige formål.⁷³

Et tilsvarende skriftlighedskrav må bestemt antages at gælde i foræringsretten, og det vil ofte være udtrykkeligt opstillet i vedtægterne, jfr. således EV § 4, stk. 2, og KSL § 18, jfr. AL § 66.

Det må formentlig antages, at dirigenten kan afvise en telegrafisk fuldmagt, fordi den næppe kan sidestilles med en skriftlig fuldmagt, eftersom den ikke bærer aktionærens egenhændige underskrift. Anderledes må det forholde sig med en fuldmagt, der overføres pr. telefax, der som bekendt indebærer en optisk gengivelse af hele dokumentet, og således også med underskriften gengivet. En sådan fuldmagt må efter min opfattelse tillægges samme gyldighed, som det vil være tilfældet med en almindelig fotokopi af en fuldmagt. Det vil formentlig sige, at eksistensen af et underskrevet originaleksemplar og kopiens overensstemmelse med dette må bekræftes på betryggende måde. Dette kan for den „almindelige“ kopis vedkommende ske ved en vitterlighedspåtegning, helst af to vidner, en advokat eller en notar, for telefaxkopiens vedkommende til nød ved en bekræftende opringning fra den, der afsender fax'en.⁷⁴

Fuldmagten i *selskabsretten* kan højst gives for ét år. Til sikring af, at der ikke anvendes ældre fuldmagter, følger det af de nævnte bestemmelser i selskabslovene, at fuldmagten skal være dateret. Dette forhold skal påses af dirigenten.⁷⁵

73. SOU 1971:15 s. 225. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 355f og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 46.

74. Som teksten Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 355 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 46, men cfr. ad den telegrafiske fuldmagt Roos: Avtal och rösträtt (1969) s. 174 og s. 176.

75. Se nærmere Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 355f med diskussion af, i hvilket omfang en udateret fuldmagt må tillades, hvis det meget sikkert kan bevises, at den er yngre end ét år. Jeg går ind for, at en sådan fuldmagts gyldighed må accepteres, hvis beviset for dens alder er ganske sikkert.

I foreningsretten vil jeg – hvis ikke vedtægterne indeholder hjemmel til andet – være mere tilbøjelig til at antage, at en fuldmagt kun kan gives for den enkelte generalforsamling, med mindre vi er i foreninger af en sådan karakter, at der må paralleliseres helt med selskabsretten, typisk fordi ejendomsretten til foreningsformuen er det afgørende (IFL, KSL m. v.). I alle andre foreninger vil en mere generel fuldmagt i for høj grad minde om en permanent stemmeretsoverførsel, som forekommer mere betænkelig i forenings- end i selskabsretten, jfr. noten i kapitlets begyndelse.

Til gengæld må man kunne tage let på dateringskravet, blot det af fuldmagten fremgår, at den *må* være givet med henblik på generalforsamlingen den bestemte dato.

Fuldmagten kan som i selskabsretten formentlig gives både som ordre-fuldmagt og ihændehaverfuldmagt, ligesom den kan være udstedt blanko med ret for modtageren til at udfylde fuldmægtigrubrikken. Det sædvanligste vil dog sikkert være en fuldmagt, der lyder på en navngiven fuldmægtig, og vedtægterne kan indeholde krav herom, særligt hvis de indskrænker fuldmægtigkredsen til foreningens medlemmer.⁷⁶

I større foreninger kan det næppe udelukkes, at man vil bruge en praksis svarende til selskabsrettens, så at man sammen med generalforsamlingsindkaldelsen udsender fuldmagtsblanketter, der kan underskrives af medlemmet og returneres til foreningen for det tilfælde, at medlemmet ikke selv kan komme tilstede på generalforsamlingen. Sådanne fuldmagter vil ofte være indrettet, således at der enten kan angives navnet på en fuldmægtig, f.eks. en slægtning til medlemmet, eller angives „bestyrelsen“, evt. „bestyrelsen ved dennes formand“. Er der blot angivet „bestyrelsen“, kan det næppe være dirigentens opgave at påse, at der fra foreningen møder ét eller flere bestyrelsesmedlemmer, der i henhold til den for foreningen gældende tegningsregel er beføjede til at repræsentere foreningen. Det må være tilstrækkeligt, at foreningen også i denne situation lader sig repræsentere ved formanden, i dennes forfald evt. næstformanden, der medbringer foreningens stabel af fuldmagter.⁷⁷

76. Se vedrørende selskabsretten bet. 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning s. 112 samt Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 356.

77. Det må dog af dirigenten påses, at disse fuldmagter ikke anvendes under afstemninger, hvor bestyrelsesmedlemmerne selv ville være inhabile. Da der på dette punkt utvivlsomt kan analogiseres fra selskabsretten, vil inhabilitet indtræde, hvor der er tale om afstemning om bestyrelsens ansvar, herunder décharge. men ikke om f.eks. bestyrelsesvalg. (Noten fortsætter s. 56).

Fuldmagt

Til den, der møder med fuldmagt, må der naturligvis udstedes stemmesedler med angivelse af det stemmetal, som det repræsenterede medlem har (eventuelt suppleret med andre for afstemningen relevante tal, f.eks. omsætning, indskud, andel m.v.). Er fuldmægtigen selv medlem, får han selvsagt summen af sine egne og hvervgiverens stemmetal m.v. Oftest vil disse være slået sammen, men det er min opfattelse, at en fuldmægtig, der anmoder derom, ligesom i selskabsretten må have krav på at få dem opsplittet på ét sæt stemmesedler for sit eget medlemskab og en anden (flere andre) for fuldmagtsgiveren (fuldmagtsgiverne). Årsagen er, at den mødende kan have instruks fra fuldmagtsgiveren om at stemme på en bestemt måde, mens han selv ønsker at benytte sine egne stemmer til at stemme på en anden måde.⁷⁸

Udsættes en generalforsamling til en senere dag, eller bliver det nødvendigt at holde en generalforsamling nr. 2, fordi en vedtægtsbestemmelse om et bestemt flertal eller en bestemt tilstedeværelse (quorum) ikke blev opfyldt på generalforsamling nr. 1, må det antages, at fuldmagten også gælder for den næste generalforsamling, selv om den ikke udtrykkeligt nævner dette. Enkelte gange vil der udtrykkeligt være taget stilling hertil i foreningens vedtægter, der derfor nøje må undersøges af dirigenten om dette spørgsmål.⁷⁹

Er der pligt til at anmelde sin deltagelse (løse adgangskort) forud for generalforsamlingen, afleveres eller tilsendes fuldmagten samtidig til foreningen. Er der ikke en sådan vedtægtsmæssig pligt, afleveres fuldmagten til dirigenten ved generalforsamlingens begyndelse. Under

I foråret 1988 var det festlig læsning at se om et tablidende investeringsselskabs generalforsamling, at debatten tydede på, at man ville nægte bestyrelsen décharge, men at denne desuagtet opnåedes takket være de til bestyrelsen indkomne fuldmagter!

78. Et andet spørgsmål er ligesom i selskabsretten, om et medlem kan lade sig repræsentere ved flere fuldmægtige. En sådan „stemmedeling“ kan man i en økonomisk domineret forening være interesseret i, hvis man ejer andele, hvorover man frit råder, men andre, som er bundet af en aftale, pantsætning eller andet. Dokumenterer medlemmet i en økonomisk forening, hvor medejerskabet har omtrent samme betydning som i et selskab, en sådan retlig interesse i stemmedeling, må han efter min opfattelse også have ret til at lade sig repræsentere ved flere fuldmægtige. Jfr. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 360f. med henvisninger. Se tillige nedenfor s. 103.
79. Krenchel: Håndbog i Dansk Aktieret, 2. udg. (1954) s. 276. Gomard: Aktieselskabsret, 2. udg. (1970) s. 319. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 367.

alle omstændigheder bliver fuldmagten i dirigentens besiddelse generalforsamlingen igennem. Rejses der tvivl om en fuldmagts gyldighed, afgøres denne tvivl af dirigenten. Dirigenten kan ikke forelægge spørgsmålet for generalforsamlingen, og denne kan givetvis ikke omgøre dirigentens afgørelse. Derimod kan den naturligvis afsætte ham, hvis den er utilfreds med ham og han er valgt af generalforsamlingen.

Efter generalforsamlingen må det antages, at fuldmagten skal opbevares af foreningen i en vis periode. Det må i *selskabsretten* formentlig antages, at fuldmagtsblanketterne skal opbevares i mindst to år, svarende til den ekstraordinære frist for anfægtelse af generalforsamlingsbeslutninger i medfør af AL § 81, stk. 3, nr. 4 (ApL § 62, stk. 3, nr. 4). I økonomisk dominerede foreninger, og særligt hvor foreningen råder over kontorfaciliteter, må noget tilsvarende antages, selv om der i foreningsretten ikke gælder bestemte anfægtelsesfrister, cfr. dog KSL § 18, jfr. AL § 81, samt FvL § 117.⁸⁰

Den fuldmægtig, der er nævnt i fuldmagten, har ikke ret til at sætte en anden i sit sted, medmindre fuldmagten udtrykkeligt giver ret dertil. En sådan ret kan være skabt gennem anvendelsen af betegnelsen „eller ordre“ eller „med substitutionsret“, jfr. bemærkningerne foran om de forskellige fuldmagtstyper.⁸¹

Det kan meget vel tænkes, at fuldmagtsgiveren har meddelt fuldmægtigen instrukser om, hvordan han skal stemme om de enkelte dagsordenpunkter. Det er et meget usikkert spørgsmål, i hvilket omfang dirigenten kan og skal påse, at sådanne instrukser overholdes af fuldmægtigen. Siger fuldmagten intet om instrukserne, er det klart, at dirigenten ikke kan bekymre sig om instrukserne, ej heller selv om han på anden måde véd, at sådanne er givet. Disse må være et internt anliggende mellem fuldmagtsgiveren og fuldmægtigen.

Fremgår instrukserne af fuldmagten, og er instrukserne klare og énytellige, må det formentlig antages, at dirigenten kan og skal påse, at der ikke stemmes i direkte modstrid med instrukserne.⁸²

80. Jfr. om selskabsretten Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 356f. Artikel 27, stk. 3, i udkastet til EF's 5. selskabsdirektiv foreskriver en treårig opbevaringspligt som minimum.

81. SOU 1971:15 s. 226. Roos: Avtal och rösträtt (1969) s. 65. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 362f.

82. Denne antagelse bliver særligt bestyrket, hvis eksempelvis foreningens egen bestyrelse har indhentet fuldmagter fra medlemmerne, hvorefter formanden møder frem med et antal fuldmagter opdelt i grupper efter hvervignernes instruks, f.eks. for/imod et særligt spørgsmål, der skal forhandles på generalforsamlingen.

Det er klart, at overholdelsen af denne antagelse medfører praktiske problemer, og at stemmernes anonymitet derved går tabt. Denne konsekvens må fuldmagtsgiveren imidlertid finde sig i, når han udtrykkeligt har villet lade direktiverne fremgå af selve fuldmagtsdokumentet.⁸³

Rådgivere er udtrykkeligt tilladt ved AL § 66, stk. 1, sidste led (ApL § 47, stk. 1, sidste led). Efter disse bestemmelser har aktionæren (anpartshaveren) en præceptiv ret til at møde med rådgiver. Vedtægterne kan ikke afskære eller begrænse denne ret eller stille bestemte (f.eks. kvalitative) krav til rådgiveren. En fuldmægtig kan ikke møde med rådgiver.

Foreningsretligt må som udgangspunkt antages samme retsstilling, som i selskabsretten var gældende før AL 1973 og ApL, så at medlemmet har ret til at møde med advokat eller anden rådgiver.⁸⁴

Såfremt man i foreningsretten skulle antage, at retten til at møde med rådgiver kun består, hvis den er hjemlet i vedtægterne, er dette næsten ensbetydende med at udelukke retten, eftersom der formentlig kun yderst sjældent tages stilling til spørgsmålet i vedtægterne.⁸⁵

83. I den selskabsretlige teori, som jeg på dette punkt har ment at kunne overføre også til foreningsretten, er der forfattere, der ikke vil gå så langt som det ovenfor antagne, og andre, der vil gå endnu videre. Nogle forfattere, jfr. Taxell: Om aktierett vid bolagsstämma (1959) s. 52ff., vil ikke på nogen måde pålægge dirigenten pligt til at tage hensyn til stemmeinstrukser, ej heller selv om de udtrykkeligt er angivet i fuldmagten. Den schweiziske forfatter Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der AG (1978) s. 52, indtager, formentlig bl.a. af administrativt-praktiske årsager, samme standpunkt. Roos: Avtal och rösträtt (1969) s. 180ff., antager, at dirigenten skal tage hensyn til de begrænsninger, der fremgår af fuldmagten. Gomard vil, i hvert fald i „lukkede“ selskaber, hvor alle kender alle og hverandres bemyndigelser, lægge vægt på, hvilke instrukser og fuldmagtsbegrænsninger der må antages at være de øvrige parter bekendt, jfr. Gomard i J 1969.358.

Netop i foreningsretten synes Gomards standpunkt at være det mest realistiske, bortset fra meget store foreninger, hvor medlemsanonymiteten kommer til at ligne større aktieselskabers.

84. Jfr. om selskabsretten før 1974 Krenchel: Håndbog for dirigenter, 2. udg. (1951) s. 48f, Gomard: Aktieselskabsret, 2. udg. (1970) s. 319, Roos: Avtal och rösträtt (1969) s. 172, men cfr. Borum J 1962.256. Se endvidere Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 309ff.

85. Givet er, at disse – modsat i selskabsretten – udtrykkeligt kan udelukke retten. Se Hørlyck: Dansk andelsret (1980) s. 232, der nærmest antager, at andelshavere ikke har ret til at møde med rådgiver, medmindre vedtægterne, bestyrelsen eller generalforsamlingen tillader det. Cfr. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 310.

I hvert fald i foreninger med blot nogen økonomisk betydning for medlemmerne må det – særligt efter ØLD af 27/10 1981 (5. afd. nr. 35/1981), der citeredes foran ad fuldmagt – antages, at der består en ret til at møde med rådgiver, og at man selv frit skønner over dennes kvalifikationer og ikke er pligtig at anvende f.eks. et andet medlem som rådgiver.⁸⁶

Accepteres det her antagne resultat, må det bestemt antages, at retten til at møde med rådgiver ikke kan udelukkes ved generalforsamlingens (flertals)beslutning. Tværtimod vil den, der føler situationen så tilspidset, at han ønsker at tage en rådgiver med, ikke sjældent være således i opposition, at hans ret netop kunne knægtes på utilfredsstillende vis, hvis man antog, at kompetencen i spørgsmålet lå hos forsamlingen.

Rådgiveren skal have løst adgangskort på samme måde som medlemmet, hvis der er forskrifter herfor i vedtægterne. Sådanne forskrifters formål er jo netop bestyrelsens forudgående mulighed for forsamlingens praktiske tilrettelæggelse.

Rådgiveren må formentlig antages at have taleret i samme omfang som medlemmet.⁸⁷

86. I dommen nægtedes på en andelsboligforenings generalforsamling nogle medlemmer ret til at møde med en advokat som rådgiver. Under hensyn til den væsentlige økonomiske interesse, medlemmerne måtte antages at have i foreningens virke, fandtes der ikke uden holdepunkter derfor i vedtægterne at være grundlag for en principiel afvisning af, at andelshavere kunne møde med rådgiver.

Rådgiveren var en advokat. Det er oplyst mig fra den advokat, der procederede sagen for ØLR for de utilfredse medlemmer, at retsformanden sagde, at det som udgangspunkt måtte være den enkeltes ret at tage sin advokat med fra vugge til grav.

Blok: Ejerlejligheder (1982) s. 421 antager om ejerforeninger, at der formentlig må være ret til at møde med rådgiver.

87. Jfr. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 318, samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 142 og 147, samme TfR 1988.193 samt Hørlyck i TfR 1985.294f, men cfr. Flodhammar TfR 1985.660f. At lade spørgsmålet afhænge af, om medlemmet selv kan fremføre sine synspunkter, jfr. Dahlgren/Moberg: Røsten på stämman (1987) s. 28, synes at være en utilfredsstillende løsning, jfr. mine bemærkninger TfR 1988.193.

12. Indgangskontrol

Dirigentens rolle ved medlemmernes fysiske indgang til generalforsamlingen afhænger en del af, om dirigenten på dette tidspunkt allerede er valgt (typisk af bestyrelsen og under alle omstændigheder i henhold til en vedtægtsbestemmelse herom), eller om han blot er en person, der er mødt op efter opfordring fra bestyrelsen i forventning om at blive valgt til dirigent. Fremgår det af vedtægterne, at dirigenten inden generalforsamlingen er valgt af bestyrelsen eller af et repræsentantskab, er dirigentens kompetence i forbindelse med den konkrete generalforsamling allerede begyndt at fungere, og dirigenten kan derfor udfolde sin fulde myndighed også ved indgangskontrollen.

Skal dirigenten derimod – således som det ofte er tilfældet, og som det er den udtrykkelige selskabsretlige hovedregel, jfr. AL § 75, stk. 1, 1. led (ApL § 56, stk. 1, 1. led, jfr. endvidere FvL § 113, stk. 1) og utvivlsomt også hovedreglen i foreningsretten – vælges af generalforsamlingen, er hans kompetence formelt endnu ikke indtrådt, og formelt set kan han derfor ikke afgøre tvistigheder, som måtte opstå ved indgangen vedrørende adgangsberettigelse, fuldmagters gyldighed, tildeling af stemmetal, uddeling af stemmesedler m.v. Sådanne tvivls spørgsmål må derfor på *foreløbigt* grundlag afgøres af en tilstedeværende repræsentant for foreningen, helst et bestyrelsesmedlem, men det vil være ganske sædvanligt, om den, der forventes valgt til dirigent, er til stede, således at han kan tilkendegive sit syn på spørgsmålets afgørelse. Synes „afgørelsen“ fra dirigenten at have tilstrækkelig autoritet bag sig, vil den oftest blive accepteret, og den vil under alle omstændigheder være en strømpil for, hvordan afgørelsen endeligt må forventes truffet af den samme person, hvis han opnår valg til dirigent, når generalforsamlingen er indledt.

Selve forløbet af indgangskontrollen afhænger i høj grad af, om foreningen ifølge sine vedtægter har et system med pligt for medlemmerne til i lighed med systemet i selskabsretten at anmelde deres deltagelse (løse adgangskort) et vist antal dage før generalforsamlingen (i selskabsretten højst 5 kalenderdage, jfr. tilsvarende FvL § 104, stk. 3,

2. pkt.), eller om medlemmerne blot kan møde op. Er der ifølge vedtægterne et adgangskortsystem, er kontrollen med adgangsberettigelse, stemmetal, fuldmagter m.v. fjernet fra generalforsamlingstidspunktet i tid (og ofte også i rum), således at kontrollen kan foregå i ro og mag.⁸⁸

Har foreningen et sådant vedtægtsmæssigt anmeldelsessystem, kan indgangskontrollen ved generalforsamlingen indskrænke sig til en modtagelse af udleverede adgangskort, der ombyttes med stemmesedler. Samtidig sker der afkrydsning på en deltagerliste, således at det ved generalforsamlingens begyndelse kan konstateres, hvor stort et stemmebeløb (eventuelt suppleret med andre ifølge vedtægterne relevante tal) der er til stede (idet mange af dem, der løser adgangskort, erfaringsmæssigt alligevel bliver borte).

Nogle foreninger udleverer i lighed med større selskaber før generalforsamlingen ikke blot et adgangskort, men et kombineret adgangskort med stemmesedler, således at medlemmet allerede ved ankomsten til generalforsamlingen er i besiddelse af sine stemmesedler. Indgangskontrollen kan da indskrænkes til en konstatering af, at de mødende er i besiddelse af adgangskort og stemmeseddel og til en afkrydsning på deltagerfortegnelsen.⁸⁹

Møder nogen frem og oplyser, at han har glemt adgangskort (og stemmeseddel), men kan det sikkert fastslås, at den mødende er stemmeberettiget medlem og har opfyldt den vedtægtsmæssige anmeldelsespligt, og at ingen anden er mødt med hans stemmeseddel, må det antages, at vedkommende har krav på adgang til generalforsamlingen og på udlevering af „reservestemmeseddel“. Af denne årsag er det hensigtsmæssigt at holde nogle blanke stemmesedler, der kan udfyldes med stemme- og kapitalbeløb, i beredskab.⁹⁰

Har vedtægterne ikke noget anmeldelsessystem, således at den fulde adgangskontrol finder sted ved indgangen til generalforsamlingen, må følgende iagttages:

88. Haefliager: Die Durchführung der generalversammlung bei der AG (1978) s. 27. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 304.

89. Til gengæld kan sådan afkrydsning ikke undlades, eftersom man af hensyn til quorumregler m.v. ofte vil have brug for at vide, hvor mange der eksakt er repræsenteret. jfr. foran i kap. 8 samt U 1936.35 HD.

90. En anden årsag til det hensigtsmæssige i en sådan forudseenhed er, at generalforsamlingen kan komme til at overgå ens vildeste forventninger m.h.t. forslag, ændringsforslag m.v., så at fortrykte stemmesedler kan blive opbrugt og nye fornedne.

Indgangskontrol

For nye medlemmers vedkommende afhænger det af vedtægterne, hvornår adgangs- og stemmeret indtræder. Indtrædelsestidspunktet behøver ikke være det samme for de to rettighedstyper. I foreningsretten er der vedtægtsfrihed i så henseende. Er vedtægterne tavse, indtræder den fulde medlemsret straks ved foreningens accept af medlemskabet.⁹¹

Teoretisk kan det tænkes, at én af de mødende, som er registreret i foreningen som medlem, har afhændet sin medlemsandel inden generalforsamlingen, hvor dette overhovedet er muligt, særligt i økonomiske foreninger, hvor ejendomsretten er afgørende. Han har da principielt ingen adgangsret, men står han registreret som medlem i foreningen endnu, vil denne ofte ikke være bekendt med overdragelsen, hvis det nye medlem endnu ikke har anmeldt og dokumenteret sin ret over for foreningen. Det kan i denne situation ikke anses for nogen fejl, at den i foreningens register noterede admitteres til generalforsamlingen.⁹²

I langt de fleste foreninger vil medlemmets relation til foreningen noteringsmæssigt svare til den navnenoterede aktionær i selskabsretten; kun undtagelsesvist forekommer ihændehaverandele i foreningerne, jfr. eksempelvis IFL § 45, stk. 1. Ved disse talmæssigt overlegne navneregistrerede medlemmer er det afgørende, hvem der er registreret i foreningens medlemsfortegnelse eller – i tilfælde, hvor medlemmer ifølge vedtægterne har et retskrav på at kunne overdrage deres medlemsandel – har anmeldt og dokumenteret sin erhvervelse, jfr. princippet i AL § 27.

Der er i disse sidstnævnte tilfælde næppe noget til hinder for, at anmeldelsen og dokumentationen kan ske netop ved generalforsamlingens begyndelse, hvilket eksempelvis kan være aktuelt, hvis der er tale om en andel, som er erhvervet umiddelbart inden generalforsamlingen.

91. At KSL § 18, jfr. bet. 937/1981 s. 101, ikke viser tilbage til AL § 67, stk. 2, hvori muligheden for at udskyde *stemmerettens* indtræden i op til 3 måneder ved *aktieoverdragelse* omhandles, og ej heller til AL § 32, stk. 3, om tidspunktet for indtrædelsen af rettighederne for nytegnede aktier (og udskydelsesmuligheden i op til et år efter registreringen for disse), betyder givetvis ikke, at der ikke skulle være frihed også i K/S'et til at operere med en vedtægtsmæssig karenperiode for rettighedernes indtræden.

92. Jfr. om det tilsvarende selskabsretlige spørgsmål SOU 1971:15 s. 220. Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 299 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 54.

Den, der møder frem, må imidlertid være beredt på, at de ressourcer, der står til foreningens disposition med henblik på dokumentationens prøvelse, normalt vil være begrænsede i forbindelse med indgangskontrollen, og at det samme vil gælde den tid, der står til rådighed for prøvelsen. Det vil derfor ofte være en betænkelig affære at forlade sig på en så sen anmeldelse af sin erhvervelse, men principielt må dirigenten være indstillet på, at noget sådant kan ske, når vedtægterne ikke foreskriver en forudgående anmeldelsesfrist.

Som altovervejende hovedregel er det unødvendigt at kræve forevist et medlemsbevis eller lignende, når den, der møder frem, legitimerer sig som den, der hos foreningen er registreret som medlem. Undtagelsesvis kan der dog – nemlig hvis foreningen nærer en begrundet formodning om, at den i medlemsfortegnelsen noterede person ikke længere er medlem, og hvor andelen er frit overdragelig – være anledning til at kræve særlig dokumentation af, at der ikke er sket et ejerskifte.⁹³

Er der undtagelsesvis tale om ihændehaverandele, forevises beviset for disse ved indgangen som dokumentation for medlemsforholdet. Ligger beviset i depot, vil også en helt frisk erklæring eller depotkvittering fra det pågældende pengeinstitut skabe fornøden legitimation.

Er andelen registreret i VP, jfr. IFL § 43a, forevises VP-udskrift som legitimation.

Også i begge de foran nævnte situationer gælder det imidlertid, at der både må være en legitimation og en ret. Er det derfor på sikker måde kommet til foreningens (dirigentens) kundskab, at den, der møder frem med legitimationen, ikke længere er medlem, kan der ikke gives adgangsret.⁹⁴

Medlemmet har som deklaratorisk udgangspunkt adgangsret, selv om han ikke helt har betalt sin medlemsandel, er i restance med kontingenter eller andre ydelser til foreningen e.l. Ofte vil vedtægterne

93. Da der imidlertid nødvendigvis må træffes en afgørelse ved indgangskontrollen, og da den fremmødte ofte ikke vil have mulighed for at efterkomme en opfordring til at fremskaffe de pågældende bevisligheder, er det indlysende, at adgangsret kun må nægtes, hvis der for foreningen (dirigenten) foreligger meget sikker dokumentation for, at den pågældende ikke længere er medlem.

94. Medmindre der ganske undtagelsesvis måtte være vedtægtshjemel dertil, er der altså ikke mulighed for med inspiration fra svensk selskabsret at foretage en art „afstemning“ nogle dage før generalforsamlingen og automatisk tildele adgangsretten til de pr. afstemningstidspunktet registrerede.

Møderet

dog have bestemmelser herom; fremgår der ikke andet heraf end den blotte eksklusionsmulighed, og er denne endnu ikke anvendt af foreningen, er der intet grundlag for at nægte medlemmet adgangsret (og iøvrigt ej heller stemmeret).

I medlemmernes interesse kontrollerer dirigenten ligeledes sammen med hjælpepersonellet ved indgangen, at ingen uberettiget får adgang til generalforsamlingen. I korthed kontrolleres således følgende:⁹⁵

- Der er adgangsret for én rådgiver for hvert medlem, men ifølge herskende selskabsretlig opfattelse ingen rådgiver for en fuldmægtig. Møderetten for en rådgiver kan dog være udelukket (a) gennem vedtægtsbestemmelse eller (b) i kraft af foreningens ganske snævre og personligt relaterede karakter, jfr. i det hele foran i kap. 11.
- Der må antages at være adgangsret for bestyrelsesmedlemmer, men det må antages, at generalforsamlingen med simpelt flertal (regnet efter stemmer) kan beslutte at beordre bestyrelsen til at forlade lokalet, mens bestemte spørgsmål drøftes.⁹⁶
- Direktører/administratorer i foreningen har næppe noget retskrav på at være til stede, men vil sædvanligvis være det, og ingen ville næppe drømme om at protestere derimod. Også disse kan udelukkes efter beslutning fra generalforsamlingen (med simpelt flertal).⁹⁷
- Revisorer (altså generalforsamlingsvalgte, eksterne revisorer,

95. Se nærmere om adgangsretten for forskellige persongrupper Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 297ff og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 56ff.

96. Se Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 310 samt Græsvænge-Thomsen, Aktieselskabsloven med kommentarer, 3. udg. (1985) s. 261f. Det kunne indvendes, at et bestyrelsesmedlem, der selv er medlem, ikke kan udelukkes ved generalforsamlingens beslutning. Det må dog antages, at den pågældendes egenskab af bestyrelsesmedlem må være af så overvejende betydning i situationer, hvor medlemmerne ønsker at drøfte en sag uden bestyrelsens tilstedeværelse, at det forhold, at den pågældende *også* er medlem, må vige for hensynet til medlemmernes principielle selvstyre.

97. Her kan næppe rejses den netop foran ad bestyrelsesmedlemmer nævnte tvivl. En direktør/administrator i foreningen har i højere grad påtaget sig et (ofte lønnet) hverv pr. aftale, og han må ubetinget være indstillet på at tåle, at hans administration af foreningens anliggender gøres til genstand for debat uden hans tilstedeværelse.

modsat en evt. intern revision) har i selskabsretten en egentlig adgangsret, jfr. AL § 93, 1. punktum (ApL § 74, 1. punktum). Det må antages, at tilsvarende ikke gælder i foreningsretten, hvor revisors karakter af et „foreningsorgan“ næppe endnu er slået retligt igennem på samme måde som i selskabsretten. Det her skrevne må gælde, hvad enten der er tale om en såkaldt kritisk revisor (der ofte har kompetence til en hensigtsmæssigheds- og ikke blot talrevision) eller ej.

- Arbejdstagerne har, hvis foreningen beskæftiger sådanne, ingen møderet, medmindre de tillige er forenings- eller bestyrelsesmedlemmer.
- Repræsentanter for pressen har adgang, hvis dette følger af vedtægterne, hvilket formentlig kun ganske undtagelsesvis vil være tilfældet.
- Hjelpepersonel, der skal anvendes ved stemmeoptælling, protokolførsel m.v., har intet retskrav på at være til stede, men lukkes formløst ind efter foreningens beslutning. Også disse kan udelukkes efter beslutning fra generalforsamlingen (truffet med simpelt flertal).
- Gæster – f.eks. repræsentanter fra et selskab eller en anden forening, med hvem en aftale eventuelt skal indgås, og hvilket skal behandles på generalforsamlingen – lukkes ofte formløst ind med tiltrædelse fra bestyrelsen, men ethvert medlem må kunne forlange, at spørgsmålet om deres tilstedeværelse forelægges generalforsamlingen, der afgør spørgsmålet med simpel majoritet.⁹⁸

I hvert fald fra 1986 er store tyske selskabers generalforsamlinger præget af ønsket om sikkerhed for de fremmødte ledelsesmedlemmer. Der foreskrives ikke helt sjældent en indgangskontrol af deltagerne (naturligvis inclusive rådgivere, fuldmægtige m.v.) svarende til boarding-kontrollen i en lufthavn med metaldetektorer m.v.⁹⁹

Det kan ikke udelukkes, at tilsvarende behov kan opstå i større danske forenings-generalforsamlinger med en talrig deltagerkreds, og

98. Det kan dog være hensigtsmæssigt at opdele forsamlingens forløb i (a) en mere debat- og „politisk“ præget del, hvor gæsterne – f.eks. ministeren og Nationalbankdirektøren på Den Danske Bankforenings årsmøde – er til stede, og (b) en intern, egentlig foreningsretlig del, hvor forslag forhandles og beslutninger træffes.

99. Jfr. f.eks. beskrivelsen i „Stern“, nr. 30/1986, s. 139ff, af generalforsamlingerne hos Veba AG, Daimler-Benz AG m.fl.

Møderet

der kan ikke være tvivl om, at enhver generalforsamlingsdeltager i givet fald er pligtig at underkaste sig en sådan kontrol. Hvor grænserne konkret går (altså om indgrebet udstrækkes udover, hvad sikkerhedsformålet kræver), vil kunne indbringes for dirigenten, når han først er valgt, men ikke før selve generalforsamlingen.

13. Begyndelsestidspunkt

Initiativet til generalforsamlingens påbegyndelse tages ikke af dirigenten – ej heller selv om han i henhold til vedtægtsbestemmelse på forhånd er udpeget, f.eks. af bestyrelsen – men af den, der under generalforsamlingen skal repræsentere bestyrelsen, typisk dennes formand.

Er der et repræsentantskab, vil åbningshvervet sædvanligvis påhvile repræsentantskabets formand.

Det vil dog være naturligt, at den åbnende konfererer med dirigenten om begyndelsestidspunktet, f.eks. hvorvidt man af praktiske hensyn skal vente nogen tid, eksempelvis indtil en bestemt bus- eller togforbindelse må forventes at være ankommet.

Der er intet til hinder for, at generalforsamlingens påbegyndelse udsættes en smule i forhold til det annoncerede tidspunkt. Det „akademiske kvarter“ benyttes ikke helt sjældent. Derimod vil det være utilstedeligt, hvis tidspunktet fremrykkes, hvorved præcist ankommende aktionærer kan blive unddraget vigtige oplysninger, måske endda indflydelsen på tidligt truffne beslutninger.

Som det fremgår nedenfor under kapitlet om generalforsamlingens afslutning, giver dirigenten efter tilendebringelsen af sit hverv ordet tilbage til den, fra hvem han fik det. Det er således ikke dirigentens opgave at hæve generalforsamlingen.¹⁰⁰

100. Dette får betydning, hvis dirigenten finder forsamlingens indkaldelse m.v. behæftet med så alvorlige fejl, at han ikke finder det korrekt at gennemføre generalforsamlingen. Han hæver den i så fald ikke, men giver ordet tilbage til den åbnende. En anden tilstedeværende kunne jo have en anden opfattelse og være villig til at lade sig vælge til dirigent, så at generalforsamlingen alligevel gennemføres.

14. Velkomst

Det er ikke dirigenten, men en repræsentant for foreningen, normalt dens bestyrelsesformand (repræsentantskabsformand), der byder velkommen. Ej heller selv om dirigenten på forhånd er udpeget, f.eks. af bestyrelsen eller et repræsentantskab, i henhold til vedtægtsbestemmelse, er det dirigenten, der byder velkommen.

Formanden bør gøre sin velkomst meget kort, og han bør ikke nærmere gennemgå indkaldelsesproceduren og indkaldelsesreglerne eller dagsordenen. Derimod vil det være naturligt, at han nævner, hvornår det må forventes, at generalforsamlingen slutter, ligesom eventuelle praktiske bemærkninger vedrørende lokale, hotelfaciliteter og bespisning kan være relevante. Er der på dagsordenen emner, der særligt ligner bestyrelsen/repræsentantskabet på sinde, kan det være naturligt at gøre en ganske kort bemærkning herom.

Skal dirigenten vælges af forsamlingen, påbegynder formanden straks dette dirigentvalg efter at have nævnt, hvem bestyrelsen foreslår som dirigent, jfr. i øvrigt om dirigentvalget i kap. 15.

Er dirigenten i henhold til vedtægtsbestemmelse udpeget på forhånd, f.eks. af bestyrelsen,¹⁰¹ giver formanden straks efter sin velkomst ordet til dirigenten. Generalforsamlingsdeltagere, der ikke er fuldt fortrolige med foreningens vedtægter, vil imidlertid erfaringsmæssigt ofte forvente, at dirigenten skal vælges af generalforsamlingen, og det kan derfor være hensigtsmæssigt med nogle få forklarende bemærkninger fra formanden, der nævner, at vedtægternes § X bestemmer, at bestyrelsen vælger dirigenten, ligesom han tilføjer, at bestyrelsen i henhold til denne bestemmelse (énstemmigt) har udpeget NN.

101. Jfr. forudsætningerne herom i AL § 75, stk. 1 (ApL § 56, stk. 1). EV § 5, stk. 1, lægger kompetencen hos generalforsamlingen. KSL § 18 henviser til AL § 75. FvL § 113, stk. 1, svarer med en mindre formuleringsnuance til AL.

15. Dirigentvalg

Henhører valget af dirigenten under generalforsamlingens kompetence,¹⁰² foreslår den, der på selskabets vegne byder medlemmerne velkommen, det vil normalt sige bestyrelsesformanden, et dirigentemne, hvorefter han selv leder valget. Han forespørger forsamlingen, om der er andre forslag. Er der *ikke* andre forslag, foranstalter han ingen afstemning, men konstaterer straks, at den pågældende er valgt og kan påbegynde sin funktion.

Det må anses forkert at foranstalte afstemning i denne situation, idet man i så fald teoretisk kunne risikere, at den pågældende dirigentkandidat forkastes, hvorefter ingen er valgt.¹⁰³

Foranstaltes der imidlertid i denne situation alligevel afstemning, og viser denne et flertal mod den foreslåede dirigentkandidat, „fanger bordet“, således at afstemningsresultatet må respekteres. Generalforsamlingen står derfor uden dirigent, og formanden må i så fald udbede sig andre forslag – og håbe på, at sådanne fremkommer.

Skulle dette ikke være tilfældet, kan en nødløsning eventuelt være, at bestyrelsesformanden (repræsentantskabsformanden) forespørger generalforsamlingen, om den vil være indstillet på, at han indtil videre fungerer som dirigent. Rejses der ikke indvendinger herimod, kan forsamlingen i det mindste komme i gang.¹⁰⁴

102. Således som det er *selskabslovenes* hovedregel, medmindre vedtægterne siger andet, jfr. AL § 75, stk. 1, ApL § 56, stk. 1, jfr. note 101.

103. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 451f. Samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 62. Krenchel: Håndbog for Dirigenter, 2. udg., s. 38. Krenchel: Håndbog i Dansk Aktieret, 2. udg., s. 268. Gomard: Grundrids s. 69 med note 15. Adam Jacobi i UfR 1975 B s. 132. Kobbervagel: Dirigenten s. 58 med note 1 samt s. 70 og 103f. I modsat retning går UfR 1917.899 HSD, der imidlertid må antages at være urigtig.

Se dog FFO § 36, stk. 2, 1. pkt. om valg til udvalg, kommissioner og hverv, hvor det hedder: „Når kun én skal vælges, sker det ved en afstemning i tinget, som dog kan undlades, hvis kun én er bragt i forslag og ingen gør indsigelse“ (min fremh.).

104. Samme fremgangsmåde er hensigtsmæssig, hvis dirigenten rammes af special inhabilitet, jfr. nedenfor i kap. 16, og der ikke er valgt en vicedirigent.

Dirigentsvalg

Foreslås der flere dirigentkandidater, foretages der et valg. Dette forestås af formanden (eller den, der i øvrigt har budt velkommen på selskabets vegne). Det kan stå i vedtægterne, at generalforsamlingen vælger en dirigent efter forslag fra bestyrelsen (repræsentantskabet), men det er klart, at en sådan indstilling med den nævnte formulering ikke kan være bindende for generalforsamlingen, der derfor står frit.¹⁰⁵

Det må erindres, at vi på nuværende tidspunkt befinder os på det indledende stadium af generalforsamlingen. Ingen dirigent har endnu kunnet træffe nogen endelig afgørelse om det enkelte medlems stemmetal, om fuldmagters gyldighed, om adgangsret m.v., og når der derfor skal stemmes, må dette ske ud fra en rent foreløbig afgørelse af disse spørgsmål. Denne afgørelse må, hvis der foreligger tvivl, foretages af den, som leder dirigentsvalget. Af disse praktiske årsager antager man, uden støtte i loven, men med støtte i retslitteraturen og vistnok tillige i almindeligt brugt praksis, at man kan anvende en forenklet valgprocedure ved dirigentsvalget, nemlig således at man helt bortser fra stemmetal, stemmesedler m.v. og i stedet blot anvender en procedure med håndsoprækning, hvor hvert medlem tildeles én stemme. Det er imidlertid klart, at en sådan procedure afgørende kunne forrykke magtbalancen på en generalforsamling i en forening med forskellig stemmewægt for medlemmerne, og det ligger derfor helt fast, at der skal foretages afstemning under iagttagelse af stemmetal m.v., hvis blot ét medlem forlanger det.¹⁰⁶

Skal der stemmes efter stemmetal, vil det næsten altid være nødvendigt at anvende stemmesedler, altså skriftlig afstemning. Det må i øvrigt være den, der leder dirigentsvalget, der træffer beslutning herom, men jeg vil antage, at ethvert stemmeberettiget medlem må kunne forlange skriftlig afstemning.

Foreslås to kandidater, skriver man på sin stemmeseddel navnet på den, man foretrækker. Formanden forestår derefter, eventuelt hjulpet af stemmeoptællere, opgørelsen af resultatet. Dette må nødvendigvis resultere i, at én af kandidaterne får mere end 51% af stemmerne. Vedkommende er da selvsagt valgt.

105. Krenchel: Håndbog for Dirigenter, 2. udg., s. 40. Krenchel: Håndbog i Dansk Aktieret, 2. udg., s. 263. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 131. Samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 63.

106. Krenchel: Håndbog i Dansk Aktieret, 2. udg., s. 263. Krenchel: Håndbog for Dirigenter, 2. udg., s. 40. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 349f. Samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 64.

Foreslås der mere end to kandidater, og skriver hver vælger også i denne situation ét navn på sin stemmeseddel, kan man risikere, at én dirigentkandidat ganske vist får flere stemmer end hver enkelt af de andre, men at han dog ikke opnår mere end 50% af stemmerne. Også i denne situation må han imidlertid anses for at være valgt, selv om han altså ikke har et flertal af forsamlingen bag sig. Årsagen er, at det er almindeligt antaget, at relativt flertal (forstået i modsætning til absolut flertal) er tilstrækkeligt, og da ganske særligt ved dirigentvalget, hvor en afgørelse hurtigt skal træffes, medmindre der af vedtægterne direkte kan udledes et krav om absolut flertal.¹⁰⁷

107. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 450f. Samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 65. Boye Jacobsen i J 1974.136. Skriver-Svendsen: Valg og vedtagelser, s. 19. Kobbervang: Dirigenten, s. 59. Hartwig i Håndbog for foreningsledere s. 135. Græsvænge-Thomsen, 3. udg., s. 282 ad AL § 77 (den almindelige flertalsregel).

I udkastet til EF's 5. selskabsdirektiv (strukturdirektivet) fremgår det udtrykkeligt af art. 36, stk. 2, at der ved valg handlinger ikke kræves absolut majoritet, således som det ellers efter stk. 1 er tilfældet ved andre beslutninger.

16. Inhabilitet hos dirigenten

Foran er nævnt nogle af de generelle betingelser for at være dirigent. Bemærkningerne under nærværende afsnit behandler derimod de tilfælde, hvor dirigenten i konkrete situationer kan blive inhabil.

Selskabslovene har regler om et bestyrelsesmedlems eller en direktørs inhabilitet i bestyrelsen (AL § 58, ApL § 40) og om en aktionærs (anpartshavers) inhabilitet ved afstemning på generalforsamlingen (AL § 67, stk. 4, ApL § 48, stk. 3). Der kan næppe være tvivl om, at tilsvarende principper må gælde hhv. bestyrelsesmedlemmer og foreningsmedlemmer i foreningsretten, jfr. KSL § 18 med henvisning til AL § 67, stk. 4, samt FvL § 105, men der foreligger ingen lovbestemmelser om, hvornår generalforsamlingens dirigent kan tænkes at blive inhabil, eller om et sådant inhabilitetsbegreb overhovedet eksisterer. Dette spørgsmål må derfor afgøres ud fra friere overvejelser.

Stemmes der om et beslutningsforslag eller om personforslag, hvori dirigenten selv har en væsentlig personlig interesse (typisk fordi han selv er på valg, f.eks. til bestyrelsen), vil det rigtigste være, at dirigenten ikke leder behandlingen af dette punkt. Dirigenten bør derimod ikke være afskåret fra at fungere på grund af en mere generel og fjern interesse i udfaldet, f.eks. hvis der stemmes om en udlodning til eller opkrævning fra medlemmerne, og dirigenten selv er medlem.

Ikke blot ved afstemningen, men tillige ved konstateringen af, hvilke kandidatforslag m.v. der foreligger, bør dirigenten i tilfælde af væsentlig interesse i udfaldet erklære sig inhabil. Rent praktisk kan dirigenten over for forsamlingen foreslå, at bestyrelsens repræsentant, normalt bestyrelsesformanden (evt. repræsentantskabsformanden), midlertidigt leder forsamlingen netop under dette punkt. Protesterer ingen, fungerer formanden da som mødeleder, indtil behandlingen af punktet er overstået.

I sjældne tilfælde kan der være valgt en „vicedirigent“, der da overtager hvervet i stedet for den inhabile dirigent. Kræves det af blot én i forsamlingen, at ikke bestyrelsesformanden, men en for dette punkt valgt dirigent ad hoc leder mødet, må det antages, at der må være pligt

til et sådant valg, og dette må da ledes af bestyrelsesformanden.

Spørges der imidlertid, om foranstående bemærkninger er udsagn om, hvad der retligt må antages at være gældende, må jeg formentlig svare nej.¹⁰⁸

Det kan, således som de danske selskabslove er udformet, og når henses til, at der i foreningsretten i hvert fald ikke kan antages et strengere resultat end i den lovregulerede *selskabsret*, ikke antages at være en mangel ved generalforsamlingen, at dirigenten trods „inhabilitet“ i forannævnte forstand også leder forhandlingerne om det pågældende dagsordenpunkt – men det stemmer med begreber om „fair mødeledelse“, at han afstår derfra, og i særlige tilfælde må hans fortsatte mødeledelse kunne blive det afgørende moment, hvis der kan påvises utilbørligt begunstigende momenter for nogle medlemmer ved afgørelsen, eller hvis tilblivelsesforskrifter i øvrigt er tilsidesat.¹⁰⁹

Imidlertid må der antages at være plads for et snævert inhabilitetsbegreb hos dirigenten i mindst samme omfang, som et medlem i en tilsvarende situation ville være inhabil, d.v.s. ved spørgsmål om vedkommendes eget ansvar (eller befrielse fra ansvar) over for foreningen og ved spørgsmål om retssager mellem foreningen og den pågældende, jfr. princippet i AL § 67, stk. 4.

Det må således også i foreningsretten gælde, at ingen kan være „dommer i egen sag“. Det er muligt, at de kommende år vil bringe en udvikling i det retlige syn på kravene til dirigentens upartiskhed, som vil medføre, at der stilles strengere upartiskhedskrav til dirigenten, end hvad der svarer til AL § 67, stk. 4.

Det følger af det netop foran antagne, at den dirigent, der tillige er bestyrelsesmedlem, ikke kan lede forhandlinger eller afstemning under et eventuelt punkt om décharge til bestyrelse (og det kan selvsagt ikke nytte, at han under dette punkt overlader ordet til bestyrelsesformanden).¹¹⁰

108. Jfr. Werlauff: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 67.

109. Se nærmere om disse spørgsmål Skrivers-Svendsen: Valg og vedtagelse s. 12f. Erick Andersson: At sitta ordförande 1973, s. 90. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 499 og 613 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 67.

110. En finsk HFD 1957 II 305, Lm 1958.76, antager, at et aktieselskabs bestyrelsesmedlem savnede habilitet på generalforsamlingen under déchargepunktet.

Meget praktisk antager finsk HFD 1962 II 528, at en aktionær, der havde været dirigent, kunne fortsætte med at beklæde denne post både under décharge- og andre beslutninger på generalforsamlingen, efter at alle øvrige aktionærer havde for-

Dirigents inhabilitet

Dirigenten bør være opmærksom på, at de stemmetællere, som han eventuelt udpeger til at bistå sig med indsamling og optælling af stemmesedler, ikke må have en personlig interesse i afstemningens udfald. Typisk vil der være tale om at anvende betroede funktionærer fra selskabet.

Er der knyttet meget stærke følelser til bestemte beslutningsforslag eller valg, kan det dog efter omstændighederne være hensigtsmæssigt at invitere forskellige kandidater, hhv. repræsentanter for de modstående interesser til at *overvære* (men ikke aktivt deltage i) stemmeoptællingen for at undgå enhver efterfølgende kritik af den valgte fremgangsmåde. Dirigenten er naturligvis ikke pligtig at give adgang til noget sådant, og det afhænger derfor helt og holdent af hans eget skøn, om han ønsker at tillade det og mener, at optællingen kan afvikles værdigt under de pågældendes tilstedeværelse.

ladt forsamlingen. Det har stedse været en gylden regel på generalforsamlingen (modsat bestyrelsen), at er alle inhabile, bortfalder det formelle inhabilitetsbegreb (men det afløses da af *materielle* beskyttelsesprincipper, jfr. princippet i AL § 80).

17. Konstatning af lovlig indkaldelse

Den første funktion, der påhviler dirigenten, efter at bestyrelsesformanden (repræsentantskabsformanden) har overladt ham ordet, er at konstatere, om generalforsamlingen er „lovligt indkaldt“ og beslutningsdygtig.

Med begrebet „lovlig indkaldelse“ forstås nærmere, at dirigenten skal konstatere, om den foretagne indkaldelse lider af nogen mangel, som kan forhindre generalforsamlingens afvikling i overensstemmelse med den udsendte dagsorden.

Det rigtigste vil være, at dirigenten kort gennemgår, hvad der er foreskrevet i foreningens vedtægter. Er foreningens forhold reguleret af en lov, som har betydning for indkaldelsen, bør også den relevante lovbestemmelse kort gennemgås. Herefter bør dirigenten nævne, hvordan der faktisk er forholdt med netop denne generalforsamlingsindkaldelse.

Efter omstændighederne kan det være naturligt, at dirigenten tillige berører de øvrige spørgsmål om fremlæggelse, tilstedeværelse m.v., som er nævnt foran i kap. 9 om referatet af generalforsamlingen. Dette afsnits punkter kan således betragtes som en „checkliste“ til dirigentens indledende bemærkninger.

Det høres nu og da, at dirigenten umiddelbart efter at have opregnet de relevante retlige og faktiske omstændigheder omkring indkaldelsesproceduren spørger generalforsamlingen, om nogen har noget at indvende mod, at generalforsamlingen betragtes som „lovligt indkaldt“. Rigtigst må det dog være, at dirigenten først udtaler sin egen foreløbige opfattelse på grundlag af det for ham foreliggende materiale, og at han derefter spørger forsamlingen, om nogen har indvendinger. Fremkommer ingen indvendinger, konstaterer dirigenten, at han herefter betragter indkaldelsen som korrekt foretaget og dermed generalforsamlingen som „lovligt indkaldt“. Samtidig bør han udtale sig om dens beslutningsdygtighed, idet der kan være særlige vedtægtsforskrifter om quorum (tilstedeværelse af en vis del af hele kapitalen, typisk som betingelse for vedtægtsændring).¹¹¹

111. Jfr. Werlauff: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 69ff.

Lovlig indkaldelse

Det kan tænkes, at der fremkommer indvendinger mod indkaldelsens retmæssighed, og disse må naturligvis tålmodigt påhøres af dirigenten, jfr. nedenfor i afsnit 18. Ikke helt sjældent vil det dog vise sig, at der ikke er tale om indvendinger mod den „lovlige indkaldelse“, men bemærkninger, som rettelig vedrører et bestemt dagsordenpunkt og indholdet af de forslag, der foreligger til dette punkt. Forholder det sig således, må dirigenten gøre opmærksom herpå, og ofte vil det pågældende medlem erklære sig indforstået hermed, når den korrekte forståelse af spørgsmålet forklares for ham.¹¹²

Fremkommer der imidlertid egentlige indvendinger mod den skete indkaldelse, må dirigenten tage stilling til dem. Er han i tvivl, har han adgang til at suspendere generalforsamlingen i et stykke tid, mens han konfererer med bestyrelsen og undersøger juridisk litteratur m. v. Ofte vil dirigenten på forhånd have en mistanke om, hvad der kan hævdes at være galt, og han vil derfor kunne have foretaget visse forhåndsundersøgelser af spørgsmålet.

Finder dirigenten ikke, at der foreligger mangler, må han udtale denne opfattelse, og det vil være helt rimeligt, at han nærmere begrundet sit standpunkt.

Det må imidlertid understreges meget kraftigt, at det er dirigenten – og dirigenten alene – der på generalforsamlingen (men naturligvis med mulighed for omstødelse under et anfægtelsessøgsmål, jfr. analogien til AL § 81, ApL § 62) afgør, om indkaldelsen er „lovlig“ eller ej. Jeg er således af den bestemte opfattelse, at det er forkert, når det nu og da ses anført, at dirigenten kan overlade denne afgørelse til generalforsamlingen selv. Så længe dirigenten faktisk er dirigent (han kan jo afsættes, hvis han er generalforsamlingsvalgt), er afgørelsen hans. Noget andet er, at generalforsamlingen kan afsætte ham, hvis den er uenig i hans afgørelse og der er tale om en generalforsamlingsvalgt dirigent. Stilles sådant forslag om dirigentens afgang, skal det straks sættes under afstemning, og denne bør ledes af bestyrelsesformanden (repræsentantskabsformanden), ikke af dirigenten selv.¹¹³

Er dirigenten ikke valgt af generalforsamlingen, men i henhold til en vedtægtsbestemmelse udpeget af f.eks. bestyrelsen eller repræsen-

112. Det er en alm. erfaring, at sådanne realitetsbemærkninger under det indledende punkt forekommer hyppigere i forenings- end i selskabsretten, muligt fordi *selskabs*generalforsamlingens deltagere er mere „disciplinerede“ end i hvert fald nogle foreningsgeneralforsamlingers.

113. Jfr. bemærkningerne foran i afsnit 16 om dirigentens inhabilitet.

tantskabet, må det være op til dette organ, hvis det er beslutningsdygtigt, på stedet at træffe beslutning om afsættelsen. Fremgår det af vedtægterne, at en bestemt person, f.eks. bestyrelsesformanden, er „født“ dirigent, må det antages, at han kan afsættes af generalforsamlingen med vedtægtsændringsmajoritet.¹¹⁴

114. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 133, og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 71.

18. Hvis indkaldelsen ikke er lovlig

Kommer dirigenten ved sin prøvelse af de faktiske omstændigheder omkring indkaldelsen, sammenholdt med vedtægternes og en eventuel for foreningen gældende lov, frem til, at indkaldelsen lider af mangler, må han loyalt gøre generalforsamlingen opmærksom herpå. Situationen forgrener sig herefter i to muligheder:

1. Det kan være, at dirigenten finder, at der ganske vist foreligger indkaldelsesmangler, men at disse ikke er så *væsentlige*, at de bør forhindre generalforsamlingens afholdelse. Der kan eksempelvis være tale om, at enkelte brevudsendelser er svipset for foreningen, men at de pågældende alligevel har fået kundskab om generalforsamlingen og er kommet til stede, eller der kan være tale om, at de lovpåbudte fremlæggelser 8 dage forud for generalforsamlingen er glemt eller gennemført for sent, men at dette faktisk ikke har haft betydning. Endvidere kan der være tale om, at der er handlet i strid med en vedtægtsforskrift om brevindkaldelse ved anbefalet brev, idet der fejlagtigt alene er anvendt almindelig forsendelse, men alle brevene faktisk er nået frem.

Et eksempel, der er lige på grænsen, er, at vedtægterne foreskriver et varsel på f.eks. 14 dage, men at indkaldelsen er sket lidt for sent, f.eks. med 13 dages varsel. Anderledes vil det formentlig være, hvis vedtægterne foreskriver 8 dages indkaldelsesfrist og der faktisk kun er givet 7 dages frist eller mindre. Når fristen er så kort, bliver det af større betydning at overholde den præcist, særligt hvis der er en anmeldelsesfrist på f.eks. 5 dage forud for generalforsamlingen.

I disse situationer oplyser dirigenten loyalt forsamlingen om, at der af bestemte årsager, som han nærmere opregner, foreligger mangler ved indkaldelsen, men at disse efter hans opfattelse er af mindre væsentlig betydning, og at han derfor finder, at generalforsamlingen alligevel kan holdes. Han beder naturligvis om forsamlingens syn på spørgsmålet og påhører tålmodigt eventuelle indlæg derom. Derefter træffer han sin afgørelse. Afgørelsen kan formentlig ikke indbringes for generalforsamlingen, men samme resultat kan opnås, ved at generalforsamlingen afsætter den generalforsamlingsvalgte dirigent og væl-

ger en anden, hvis holdning til sagen på forhånd vides at være anderledes.

Er alle foreningens medlemmer til stede, spørger dirigenten dem, om de er indforstået med, at generalforsamlingen fortsætter trods indkaldelsesmanglen. Er dette tilfældet, behøver dirigenten ikke have betænkeligheder, idet selv grovere indkaldelsesmangler, ja, endog helt undladt indkaldelse, bliver uden betydning, jfr. dog de undtagelser, der er nævnt foran i kap. 6 om generalforsamling uden indkaldelse.¹¹⁵

2. Det kan være, at dirigenten finder indkaldelsesmanglerne så væsentlige, at han ikke mener, at generalforsamlingen kan holdes. Eksempler herpå er, at der ikke er sket indrykning i de dagblade, som foreskrives i vedtægterne, eller at et betydeligt antal medlemmer, der efter vedtægterne skulle have haft brevindkaldelse, ikke har modtaget denne. Dirigenten må hele tiden overveje, om manglerne reelt må antages at være uden betydning, eller om de kan medføre, at nogle medlemmer lider retstab, fordi de ikke har fået lejlighed til at varetage deres interesser. Er dette sidste tilfældet, bør generalforsamlingen ikke gennemføres, og i stedet må man henvise selskabet til at indkalde på ny, denne gang under korrekt iagttagelse af indkaldelsesforskrifterne.¹¹⁶

Mener dirigenten ikke, at generalforsamlingen bør gennemføres, idet han finder, at manglerne er for væsentlige dertil, hæver han ikke generalforsamlingen, men giver ordet tilbage til den, der indledte.¹¹⁷

Det er herefter indlederen, der afgør, i fornødent omfang i samråd med de øvrige tilstedeværende bestyrelsesmedlemmer, om foreningen ønsker at fortsætte generalforsamlingen. I så fald må en anden dirigent bringes i forslag, således at den nye dirigent kan få anledning til at

115. Dette princip kan udledes af AL § 74, hvorefter sager, der ikke er sat på dagsordenen, kun kan afgøres, hvis alle aktionærer samtykker. Finsk ABL 9 kap. 10 § har i stedet en formulering, hvorefter beslutning ikke må tages uden samtykke fra de aktionærer, som berøres af forsømmelsen. Det er muligt, at man i foreningsretten, hvor der i hvert fald i foreninger med ringe økonomisk betydning for medlemmerne kan være anledning til en mere liberal holdning til forskrifterne end i selskabsretten, vil tendere imod en retsstilling, som snarere ligner den omtalte finske bestemmelse.

116. Se i det hele Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 547ff. med udførlig gennemgang af væsentlighedsspørgsmålene. Særligt s. 556f. vedrørende væsentlighedsspørgsmålene set i relation til indkaldelsesreglerne. Se samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 72ff.

117. Smh. Kobbarnagel: Dirigenten (1976) s. 68f, jfr. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 614f.

Ulovlig indkaldelse

tage stilling til lovligheden af indkaldelsen.

Erklærer indlederen sig enig med den første dirigent, hæver han selv generalforsamlingen, der herefter definitivt må anses at være afsluttet. Selv om enkelte generalforsamlingsdeltagere måske kan tænkes at være uenige i, at manglerne er væsentlige, og selv om de således kunne ønske at prøve at få en anden dirigent valgt til gennemførelse af generalforsamlingen, må det antages, at dette ikke er muligt.¹¹⁸

Det er vigtigt at bemærke, at spørgsmålet om, hvorvidt mangler er væsentlige, har et „bevisbyrdeaspekt“, som dirigenten nødvendigvis må beskæftige sig med. Han kan således ikke lade sig nøje med, at det ikke for ham er godtgjort, at en af ham konstateret mangel må anses væsentlig. Han må tværtimod kun tillade generalforsamlingens afholdelse, hvis det af de for ham foreliggende oplysninger fremgår, at manglen *ikke* er væsentlig.

118. Jfr. nærmere Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 615.

19. Dagsordenen og dens bindende karakter

Dagsordenen er ikke blot en arbejdsplan for generalforsamlingen, men tillige en sagsangivelse, der begrænser denne generalforsamlingens kompetence.¹¹⁹

Modsat visse kollegiale organer er det ikke generalforsamlingens opgave hverken at fastsætte eller godkende sin egen dagsorden.¹²⁰

Har vedtægterne imidlertid, som det nu og da ses i foreningsretten, et indledende punkt om generalforsamlingens godkendelse af dagsordenen, må dette respekteres. Generalforsamlingen kan ikke herved udvide dagsordenen i strid med de nedenfor angivne principper, men kan bortskære enkelte punkter eller omformulere dem inden for rammerne af det bekendtgjorte, jfr. nedenfor.

En af dirigentens meget betydningsfulde opgaver er at sørge for, at kun sager, som er sat på dagsordenen, afgøres, jfr. princippet i AL § 74 (ApL § 55).

Dette princip er grundfæstet i møderetten, jfr. således FFO § 32, stk. 3 (bortset fra valg af medlemmer til udvalg, kommissioner og hverv kan kun sager, som står på dagsordenen for et møde, behandles i dette). Jfr. tillige AdL § 26, stk. 2, 1. led, AV § 25, stk. 2, 2. pkt., forudsætningsvis EV § 3, stk. 2, 1. pkt., KSL § 18 og FvL § 112, 1. pkt.

Er alle medlemmer til stede, og samtykker de i, at man går ud over dagsordenen, kan dette lade sig gøre. Det er der i selskabsretten udtrykkelig hjemmel til i de nævnte lovbestemmelser i AL og ApL, jfr. i samme retning AdL § 26, stk. 2, 1. pkt., 2. led, KSL § 18 og FvL § 112, 1. pkt., 2. led.¹²¹

119. Se om kommunalbestyrelsens dagsorden som arbejdsplan Harder 1988 s. 62ff.

120. Se om kommunalbestyrelsesmøder Harder 1988 s. 61.

121. FvL-bestemmelsen kræver blot, at „alle stemmeberettigede samtykker“. Dette giver anledning til to spørgsmål: (a) Er et samtykke nok, selv om man er fraværende? Utvivlsomt ja, blot man enten gennem stemmefuldmagt eller speciel fuldmagt ad dette spørgsmål har tiltrådt. (b) Skal også et medlem, som er uden stemmeret, samtykke? Formentlig ja, eftersom stemmeretten ikke i sig selv er afgørende for en sags udfald, som tværtimod kan påvirkes af de argumenter, som et (midler-

Dagsordenen

Af samme bestemmelser i selskabslovene fremgår det, at den ordinære generalforsamling altid kan afgøre sager, som efter vedtægterne skal behandles på denne type generalforsamling. Dette princip må gælde tilsvarende i foreningsretten, jfr. således direkte AdL § 26, stk. 2, 1. led, KSL § 18 og FvL § 112, 2. pkt.

Det er op til dirigenten, om han vil tillade *debat* af punkter, der ikke er anført på dagsordenen, men der kan ikke træffes nogen bindende beslutning i sådanne punkter. Ofte vil det være rigtigst at henvise sådan debat til det afsluttende punkt „eventuelt“, hvis et sådant findes, for ikke at ødelægge kontinuiteten i behandling af dagsordenens punkter.

Det må stedse erindres, at dagsordenen angiver „sager“ (emner). Det, der derfor kan behandles på generalforsamlingen, er disse „sager“ – og inden for den enkelte „sags“ rammer er der spillerum for flere forskellige beslutninger, som således vil være dækket af dagsordenen.¹²²

Dirigenten skal påse, at intet forslag stilles under afstemning, hvis det efter en almindelige fornuftig sproglig forståelse af dagsordenens emneangivelse (sagsangivelse) ikke kunne forventes vedtaget under denne dagsorden. Der må altså henses til de forventninger, som en almindeligt kyndig læser af dagsordenen er bibragt. Groft sagt skal dagsordenens læsere kunne stole på, at det, der står i dagsordenen, er det mest vidtgående, der kan ske. Mange kan således tænkes at blive væk fra generalforsamlingen i tillid til, at de beslutninger, der har dækning i dagsordenen, kan de „leve med“.

Er der i dagsordenen angivet egentlige forslag, kan der behandles og vedtages ændringsforslag til disse forslag, eftersom disse jo implicite inderholder angivelse af en sag, men ændringsforslagene må ikke gå ud over, hvad der med rimelighed kunne forventes vedtaget inden for rammerne af den således angivne sag. Talmæssige angivelser i forslaget til skade for foreningen eller dennes medlemmer må således danne maksimum for, hvad der kan vedtages.¹²³

Selv om det i selskabsretten hedder i AL § 50, stk. 1, 3. punktum

tidigt) stemmeløst medlem, hvis taleret jo er upåvirket, fremkommer med. Vedkommendes anbringende om ikke at have haft lejlighed til at forberede sin stillingtagen i anliggendet må derfor veje lige så tungt som en tilsvarende indvending fra et stemmeberettiget medlem.

122. Jfr. om sontringen sag/forslag Erik Harder, op.cit. s. 63.

123. Se nærmere Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 409ff, og om talmæssige angivelser særligt s. 410.

(ApL § 33, stk. 1, 3. punktum), at et bestyrelsesmedlem til enhver tid kan afsættes af den, som har valgt ham, og selv om dette princip må gælde i foreningsretten, medmindre vedtægterne indeholder en uopsigelighedsperiode, betyder dette under ingen omstændigheder, at enhver generalforsamling kan afsætte bestyrelsen eller dele af denne, selv om emnet ikke er på dagsordenen. Emnet „valg af bestyrelse“ (evt. formuleret negativt som „afsættelse af bestyrelsen“) må altså være på dagsordenen, for at dette spørgsmål kan behandles og afgøres.

Fremgår der imidlertid af vedtægterne en turnus, således at der på den konkrete generalforsamling alene er et eller to bestyrelsesmedlemmer på valg, må det antages, at der ikke på generalforsamlingen kan foreslås og gennemføres et fuldstændigt nyvalg til bestyrelsen. Skal noget sådant ske, må der være dækning for det i dagsordenen, f.eks. derved, at et medlem under iagttagelse af forslagsfristen har foreslået, at man i år ikke blot vælger det eller de bestyrelsesmedlemmer, hvis mandater er ledige efter turnusordningen, men at man i stedet sætter hele bestyrelsen på valg. Et sådant forslag skal i mangel af modstående vedtægtsbestemmelse følges, jfr. princippet i de netop citerede lovbestemmelser, men det skal altså være på dagsordenen.

Har vedtægterne et spillerum for antallet af bestyrelsesmedlemmer, f.eks. 3-5, og skal der ske fuldstændigt nyvalg, er det en implicite del af dagsordenen, at generalforsamlingen først spørges, hvor mange mandater den ønsker at besætte for den kommende periode. Det er ikke givet, at forsamlingen ønsker at fortsætte med det hidtidige antal.

Stilles der forslag om vedtægtsændringer, skal som tidligere nævnt disses „væsentligste indhold“ være gengivet i indkaldelsen, jfr. princippet i AL § 73, stk. 3, 2. punktum (ApL § 54, stk. 3, 2. punktum), der må antages at kunne overføres til foreningsretten. Det er meget væsentligt, at dirigenten påser, at denne betingelse er opfyldt. Hedder det eksempelvis alene i indkaldelsen om et dagsordenpunkt: „Forslag om ændring af vedtægternes § 3 og § 4 (navn og formål)“, er det dirigentens pligt at meddele, at denne emneangivelse i dagsordenen er utilstrækkelig, og at realitetsafgørelse af forslaget derfor ikke kan træffes. Konsekvensen er ikke, at hele generalforsamlingen kan anses „ulovligt“ indkaldt og derfor ikke kan afholdes, men alene, at det pågældende punkt på dagsordenen må overspringes, fordi det ikke er tilstrækkeligt varslet.

Visse emner behøver ikke optagelse i dagsordenen, og sådanne emner kan derfor af enhver generalforsamlingsdeltager kræves behandlet uden videre. Hertil hører bl.a.:

Forslag med forrang

- Forslag om afsættelse af dirigenten, hvis han er generalforsamlingsvalgt.
- Tillids- eller mistillidsvotum til ledelsen (hvilket imidlertid ikke er det samme som en afskedigelse af bestyrelsen).
- Udnyttelse af medlemmernes spørgsmålsret (interpellationsret), jfr. princippet i AL § 76 (ApL § 57), jfr. direkte IFL § 9, stk. 5, KSL § 18 og FvL § 114.
- Beslutning om nedsættelse af udvalg til nærmere behandling af en sag.¹²⁴
- Ændringsforslag, der indholdsmæssigt (i.e.: med hensyn til sagen/anliggendet) holder sig inden for rammerne af dagsordenens hovedforslag, jfr. ovenfor.

124. Jfr. om valg til udvalg m.v. FFO § 9, stk. 1, 1. pkt. (på ethvert trin af en sags behandling kan den henvises til prøvelse i et udvalg) og § 32, stk. 3. Se Kobbernagel: *Dirigenten* (1976) s. 130f, Krenchel: *Håndbog for Dirigenter*, 2. udg. (1951) s. 74f, Werlauff: *Generalforsamling og beslutning* (1983) s. 408 og samme: *Håndbog for dirigenter*, A/S og ApS (1987) s. 78.

20. Bestyrelsens beretning

I de følgende afsnit omtales kort nogle typiske dagsordenpunkter med nogle praktiske bemærkninger om fremgangsmåden under hvert enkelt punkt.

De fleste antager i selskabsretten, at aflæggelsen og drøftelsen af bestyrelsens beretning er lovpligtig, men en repetition af AL § 69 (ApL § 50) vil vise, at loven alene kræver *fremlæggelse* af årsberetningen (nemlig i forbindelse med fremlæggelsen af årsregnskabet med revisionspåtegning, idet dog selve resultatopgørelsen og status skal godkendes, jfr. straks nedenfor).¹²⁵

Så meget mere må det i foreningsretten gælde, at der ikke kan udledes noget generelt princip om beretningsaflæggelse, men det står fast, at langt de fleste foreninger har sådan forskrift i vedtægterne, og at aflæggelse af beretning er berettiget og hensigtsmæssig, også hvor vedtægterne undtagelsesvis måtte være tavse om sprøgsmålet.

Se formuleringen i AV § 24: „bestyrelsens beretning“ og EV § 2, stk. 1: „aflæggelse af årsberetning for det seneste forløbne år“.

125. Årsregnskabslovens § 56 lyder efter ændringen ved lov nr. 815 af 21/12 1988 således: „Stk. 1: Årsberetningen skal indeholde en pålidelig redegørelse for udviklingen i selskabers økonomiske aktiviteter og forhold. Hvis årsregnskabet i væsentlig grad er påvirket af usædvanlige forhold, samt hvis der er væsentlig usikkerhed ved opgørelsen af årsregnskabet, skal der gives oplysning herom i en særskilt del af beretningen. Oplysningerne skal gives hver for sig, om muligt med beløbsangivelse. Stk. 2: Årsberetningen skal endvidere indeholde omtale af: 1) betydningsfulde hændelser indtruffet efter regnskabsårets afslutning, 2) selskabets forventede udvikling og 3) forsknings- og udviklingsaktiviteter. Stk. 3: Bestyrelsen skal i årsberetningen eller i tilknytning til resultatopgørelsen eller balancen stille forslag til beslutning vedrørende anvendelse af selskabets overskud eller dækning af tab. Stk. 4: Årsberetningen for et moderselskab skal indeholde oplysning om koncernen som helhed i overensstemmelse med reglerne i stk. 1 og 2.“

De fleste af de her nævnte anliggender har også betydning i foreningsretten, hvor de ganske vist ikke er lovpligtige. Jo større økonomisk betydning foreningen har for medlemmerne, jo mere bindende bør de angivne principper føles. Koncernbemærkningerne vil blive af stigende betydning for foreninger (f.eks. i andelssektoren), der har udskilt en virksomhed til (børsnoteret) aktieselskab.

De fleste foreningsvedtægter vil formentlig blot indeholde forskrift om et dagsordenpunkt på den ordinære generalforsamling, som hedder: „Bestyrelsens beretning“. Rent praktisk vil dirigenten give ordet til bestyrelsens formand, der henviser til den eventuelt fremlagte trykte beretning (beretningens *frelæggelse* er ikke pligtig i foreningsretten, medmindre vedtægterne foreskriver det, jfr. dog FvL § 107, stk. 1. 2. pkt.) og eventuelt oplæser denne, men under alle omstændigheder i friere foredragsform redegør nærmere for beretningen.

Der er adgang til debat om beretningen, men der skal *ikke* stemmes derom. Der er altså ikke tale om, at generalforsamlingen skal „godkende“ beretningen, således som eksempelvis regnskabets resultatopgørelse og status skal godkendes (vedtages). Ikke desto mindre ses det på utallige generalforsamlinger, og vel særligt i foreningsretten, at beretningen sættes under afstemning, ofte blot således, at dirigenten forespørger generalforsamlingen, om beretningen kan godkendes, hvilket da ofte konstateres at være sket med énstemmighed.

Denne fremgangsmåde kan ikke betegnes som en fejl, eftersom der stedse af enhver generalforsamlingsdeltager ville kunne stilles forslag om et tillids- eller mistillidsvotum til bestyrelsen, men det får ingen retlige konsekvenser, hvis beretningen opnår et flertal imod sig. Forestiller man sig, at dirigenten korrekt oplyser, at beretningen ikke sættes under afstemning, men at et medlem desuagtet kræver afstemning derom, vil jeg antage, at sådan afstemning skal holdes, ganske som ethvert medlem som nævnt kunne kræve afstemning om mistillids- eller tillidserklæring til bestyrelsen. Også her er der dog ingen retsvirkninger knyttet til en forkastende beslutning.

Det her skrevne gælder kun fuldt ud, når det drejer sig om beretninger, der har betydelig lighed med selskabsrettens, d.v.s. om foreningens virksomhed og drift i det forløbne regnskabsår og dens nuværende stilling samt fremtidsudsigter. Anderledes, hvor en forening også har en ideelt betonet betydning, og hvor dette afspejler sig i beretningen, der kan være en kombination af driftsberetning og „programerklæring“. I så fald må der være en højere grad af tilbøjelighed til at kræve beretningen godkendt eller forkastet i hvert fald med hensyn til dens ideelt betonede indhold til forskel fra den rent organisatoriske og driftsmæssige beretning. Helt klart bliver dette, hvor f.eks. en politisk forening har både en „organisatorisk“ og en „politisk“ formand, der aflægger hver sin beretning. Også i sådanne situationer gælder det imidlertid, at en forkastelse ikke får nogen virkning for bestyrelsesmandaterne.

21. Fremlæggelse af årsregnskab med revisionspåtegning samt godkendelse af årsregnskabet

Også dette punkt kan være foreskelligt formuleret i foreningers vedtægter, men uanset om det undtagelsesvis ikke skulle være nævnt, må det anses for at rumme angivelse af et så elementært emne for enhver forening med egne indtægter og udgifter, at dets behandling er obligatorisk.

Det hedder som obligatorisk punkt i AdL § 24, stk. 2: „afgørelse om godkendelse af årsregnskabet ...“, AV § 24, stk. 1: „forelæggelse af årsregnskab ... og eventuel revisionsberetning samt godkendelse af årsregnskabet ...“, EV § 2, stk. 1: „forelæggelse til godkendelse af årsregnskab med påtegning af revisor“ og FvL § 107, stk. 2: „godkendelse af resultatopgørelse og status (balance)“.

Oftest giver dirigenten under dette dagsordenpunkt ordet til foreningens direktør/administrator eller, hvis en sådan ikke findes, til revisor, der gennemgår regnskabet resultatopgørelse og status, eventuelt blot i hovedtal, idet der på generalforsamlingen er omdelt (eller sammen med indkaldelsen udsendt) selve regnskabet. Ethvert medlem må have krav på uanset vedtægternes udformning at modtage sit eget eksemplar af regnskab og status senest på generalforsamlingen. Projicering på overheadskærm, oplæsning m.v. er således utilstrækkelig.

Dirigenten skal påse, at beslutningsgrundlaget for dette punkt er tilstrækkeligt, idet der skal foreligge regnskab med status, forsynet med sådanne påtegninger, som kræves efter vedtægterne, typisk revisionspåtegning. Hvis det kræves i vedtægterne, skal årsberetningen – som i selskabsretten – foreligge som en integreret bestanddel af årsregnskabet. Er dette beslutningsgrundlag ikke til stede (mangler revisorpåtegningen f.eks. helt), er det dirigentens pligt at gøre opmærksom herpå og afvise afstemning om regnskabet. Indkaldelse af en ny generalforsamling eller suspension af den påbegyndte vil herefter være følgen.

Dirigenten bør gennemgå revisionspåtegningen, særligt hvis den ikke er „blank“, jfr. om dette begreb bkg. nr. 121 af 23/2 1989 om

revisors påtegning på regnskaber.¹²⁶

Der er herefter adgang til debat, inden der skrives til godkendelse eller forkastelse.

Ofte viser det sig, at generalforsamlingsdeltagere, der holdt sig tilbage efter bestyrelsesformandens beretning med den følge, at der ingen debat var om beretningen, nu ønsker i forbindelse med regnskabet at fremkomme med indlæg, der egentlig vedrører beretningen. Dirigenten bør i denne situation ikke sondre skarpt, men liberalt tillade, at debatten om disse to dagsordenpunkter på denne måde i et vist omfang kan flyde sammen. En afskæring af indlæg under regnskabsbehandlingen med den begrundelse, at de „burde være fremkommet i forbindelse med bestyrelsens beretning“, må også i foreningsretten anses for at være uberettiget.

Under debatten om både beretning og regnskab må dirigenten holde sig princippet i AL § 76 (ApL § 57) om generalforsamlingsdeltagernes spørgsmålsret for øje, således at dirigenten skal påse, at der på generalforsamlingsdeltagernes forlangende meddeles dem alle til rådighed stående oplysninger om forhold, som er af betydning for bedømmelsen af årsregnskabet, årsberetningen og foreningens stilling i øvrigt (eller for andre spørgsmål, hvorom beslutning skal træffes på generalforsamlingen). Denne interpellationsret kan være vedtægtsfæstet, men også i mangel heraf må den antages at gælde i foreningsretten. Jfr. den lovfæstede spørgsmålsret i IFL § 9, stk. 5, forslaget til KSL § 18 og FvL § 114.

Når debatten synes at være udtømt og spørgsmål fra salen er besvaret af ledelsen, kommer tidspunktet for regnskabets formelle godkendelse. Synes der ikke at være opposition mod dets godkendelse, forespørger dirigenten, om han må tillade sig at betragte regnskabet som énstemmigt godkendt. Efter en passende ventetid konstaterer han i bekræftende fald, at dette er tilfældet. I modsat fald stemmes der.

Er der fremsat betydelig kritik af dispositioner, som ses af regnskab og status, kan det være hensigtsmæssigt at gøre forsamlingen opmærksom på, at godkendelse af årsregnskab ikke indebærer décharge til bestyrelse, evt. administrator m.fl. Er sådanne punkter slået sammen på dagsordenen, skal de desuagtet betragtes og behandles som særskilte punkter af dirigenten.

Det kan endvidere tænkes fremført, at dispositioner, som fremgår af regnskabet, ligger uden for foreningens vedtægtsmæssige formål.

126. Nøgleordene i bkg. § 2 er i stikordsform: rigtigt opstillet; tilstrækkelig årsberetning; retvisende billede; ingen forbehold.

I selskabsretten er det antaget, at klare formålsoverskridelser kan medføre ugyldighed for det heraf resulterende regnskab, jfr. U 1966.31 H (dampskibsselskabet Heimdal; formålsstridige udlån m.v.). Det kan imidlertid være ganske uhensigtsmæssigt, at en forening m.v. står uden godkendt regnskab, blot fordi der ønskes udtrykt kritik – evt. gennemført ansvarssag – hvis det iøvrigt må erkendes, at regnskabet er et korrekt udtryk for det faktisk passerede og give et pålideligt billede af foreningens økonomiske stilling. En løsning kan være et forslag om, at forsamlingen godkender regnskabet med bemærkning, at forsamlingen samtidig udtrykker sin kritik af ... og forbeholder sig foreningens stilling i anledning af det passerede.

Der kan tænkes fremsat ændringsforslag til regnskabet, f.eks. foranlediget af, at nogle generalforsamlingsdeltagere finder, at der bør reserveres større eller mindre beløb til imødegåelse af tab på bestemte forehavender, regnskabsmæssig ændring af værdiansættelsen af visse aktiver eller på anden måde justering af tallene. Sådanne ændringsforslag må – i overensstemmelse med den almindelige hovedregel om, at ændringsforslag behandles før hovedforslag – afgøres først.

Vedtages ændringsforslagene, stilles regnskabet (i den således ændrede skikkelse) til afstemning for/imod. Vedtages et således ændret regnskab, er det naturligvis op til bestyrelsen, evt. sammen med revisor, at gennemføre de fornødne konsekvensændringer.

Forkastes regnskabet (hvilket vistnok yderst sjældent finder sted i praksis), kan der ikke disponeres ud fra det, men det vil i denne situation være mere naturligt, at generalforsamlingen udsættes til et senere tidspunkt, hvor regnskabet forelægges i omarbejdet skikkelse i overensstemmelse med de direktiver, som generalforsamlingsflertallet meddeler ledelsen.

Dirigenten må i tilfælde af en sådan udsættelse erindre AL § 73, stk. 1, 2. punktum (ApL § 54, stk. 1, 2. punktum), som i selskabsretten bestemmer, at der skal finde særskilt, fornyet indkaldelse sted, hvis en generalforsamling udsættes til en dag, som falder mere end 4 uger senere. Det må antages, at tilsvarende principper finder anvendelse i foreningsretten, dog uden at der kan antages at gælde en eksakt 4 ugers-grænse. Dirigenten må således være opmærksom på, om generalforsamlingen blot udsættes en kortere tid, eller om der skal holdes ny generalforsamling (eller ske en længere udsættelse, hvorved selskabsrettens 4 ugers-grænse kan tages som en rettesnor). Han må oplyse forsamlingen om konsekvenserne af

Regnskab

denne sondring.¹²⁷

KSL § 18 og IFL § 111, stk. 1, 2. pkt., har regler svarende til AL og ApL.

127. Årsagen til mit synspunkt om, at foreningsretten må analogisere fra den nævnte bestemmelse, er, at domstolene i forenings- og andelsretten jævnligt har opstillet retssikkerhedsgarantier for deltagerne, også før disse garantier blev kodificeret, jfr. således U 1947.431 ØLD om samtidig indkaldelse til generalforsamling nr. 2, hvor en sådan er en gyldighedsbetingelse. Når retssikkerhedsgarantien dukker op i selskabslovene, vil dette ofte være udtryk for, at der foreligger et alm. princip.

22. Décharge

Der er intet foreskrevet i selskabslovene om, at den ordinære generalforsamling i et selskab har pligt til at behandle et punkt, der hedder „décharge til direktion og bestyrelse“. Så meget mindre gælder et sådant tvingende princip derfor i foreningsretten. Mange *selskabers* vedtægter indeholder imidlertid for den ordinære generalforsamlings vedkommende pligt til behandling af et sådant dagsordenpunkt. I andre selskaber er der også mulighed for at optage punktet på dagsordenen, uden at der er vedtægtshjemmel dertil, blot bestyrelsen i forbindelse med indkaldelsen skønner det hensigtsmæssigt at have et sådant dagsordenpunkt (eller det stilles som aktionærforslag).

I foreningsretten må det anses for noget sjældnere forekommende, at vedtægterne foreskriver déchargebeslutning, men i visse foreningstyper, hvor ledelsen forvalter betydelige formueværdier på medlemmernes vegne, kan der være ganske samme anledning til en sådan beslutning som i selskabsretten. Dette kan eksempelvis gælde et større andelselskab, en investeringsforening og et gensidigt forsikringselskab.

Det må anses for meget uheldigt at slå regnskabsgodkendelsen sammen med déchargemeddelelsen. Herved foregøgles generalforsamlingen, at disse to ting hænger sammen, og at man nødvendigvis må bevilge décharge, hvis man godkender regnskabet. I hvert fald mange selskabsvedtægter er skrevet således, at de to punkter hænger sammen, og mange indkaldelser udformes også således. Det må derfor være dirigentens opgave stedse at adskille de to punkter og i praksis behandle dem som særskilte dagsordenpunkter, således at der først foretages behandling af regnskabet og dernæst spørges om décharge.

Hertil er der to gode grunde, der – også i foreningsretten – hver for sig er stærke nok til at bære resultatet: 1° Det kan udmærket tænkes, at generalforsamlingen godkender regnskabet som et rigtigt udtryk for, hvad der talmæssigt er sket i det forløbne regnskabsår, men ikke vil meddele ledelsen décharge derfor. 2° Mens bestyrelsesmedlemmer (samt evt. direktør og administrator), der tillige er medlemmer og har

Décharge

stemmeret, bevarer stemmeretten under beslutningen om regnskabsgodkendelse, er de alle uden stemmeret under punktet om décharge, jfr. princippet i AL § 67, stk. 4, der givetvis også gælder i foreningsretten.

I langt de fleste tilfælde ender dagsordenpunktet „décharge“ med, at der faktisk gives décharge til hele bestyrelsen (og en evt. direktør/administrator). Er generalforsamlingen utilfreds, kan det tænkes, at punktet besvares med et nej, hvorefter décharge ikke er meddelt. Det er et spørgsmål, om generalforsamlingen kan gå endnu videre og beslutte at gøre ansvar gældende (en déchargebeslutning er jo en beslutning om at undlade at gøre ansvar gældende, og en forkastelse af et déchargeforslag er derfor en beslutning om, at man *ikke* vil give *afkald* på at gøre ansvar gældende, hvorimod déchargebeslutningen ikke i sig selv indleder noget ansvarssøgsmål). Det fremgår af AL § 144 (ApL § 114), at generalforsamlingen kan beslutte at anlægge søgsmål mod bl.a. medlemmer af ledelsen. Lovbestemmelsen tager ikke stilling til, hvorledes dette skal formuleres i dagsordenen. Er dagsordenen formuleret som „forslag om, at der gøres ansvar gældende mod ledelsen for ...“, er der naturligvis ingen tvivl. Hedder det blot i dagsordenen, at der foreslås „décharge til bestyrelse og direktion“, vil jeg også i foreningsretten antage, at en sådan dagsordenangivelse må indebære mulighed for at træffe positiv beslutning om et ansvarssøgsmål. Når foreningen (bestyrelsen) selv ønsker at tage initiativ til, at ansvarsspørgsmålet – *anliggendet* – drøftes og afgøres på generalforsamlingen, må bestyrelsen også finde sig i, at ansvarsspørgsmålet kan blive afgjort i dens disfavør.

Er der ikke et déchargepunkt på dagsordenen, må det bestemt antages, at generalforsamlingen er afskåret fra at træffe déchargebeslutning.¹²⁸

Finder der afstemning sted om décharge, må denne *enten* foretages for hele bestyrelsen under *ét eller* for hvert enkelt medlem af ledelsen særskilt. Det må antages, at enhver generalforsamlingsdeltager kan kræve, at der sker særskilt afstemning, idet ansvar kan være mere nærliggende for nogle ledelsesmedlemmer end for andre. Det må dog anses for utilstedeligt at stemme om et enkelt eller nogle få medlemmer

128. Cfr. tilsyneladende Krenchel: Håndbog for Dirigenter, 2. udg. (1951) s. 20, men som teksten Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 409 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 85f. Under samme forudsætning er generalforsamlingen også afskåret fra at rejse ansvarssag. Også en sådan beslutning forudsætter dækning i dagsordenen.

særskilt, men om resten „i klump“.

Uanset hvilken af disse to fremgangsmåder der vælges, er enhver, der selv omfattes af en déchargebeslutning på generalforsamlingen, inhabil i hele anliggendet, jfr. analogien til AL § 67, stk. 4. Ellers kunne bestyrelsens medlemmer under separate déchargebeslutninger for den enkelte person gensidigt frikende hinanden.¹²⁹

Inhabilitet er oftest et spørgsmål om egen stemmeret. Imidlertid kan inhabilitet også forhindre andre funktioner, herunder dirigentens funktion. Således må det som nævnt s. 73 antages, at den, om hvem der skal træffes déchargebeslutning, ikke kan fungere som dirigent under dette punkt.¹³⁰

129. Bo Dahlgren og Krister Moberg: *Rösten på stämman* (1987) s. 23 og 72 antager i selskabsretten, at et bestyrelsesmedlem, der efter svensk ABL 9 kap. 3 § er inhabil, kan stemme ved de andres décharge. Se hertil Werlauff TfR 1988/1-2 s. 191.

130. Jfr. således finsk HFD 1957 II 305, Im 1958 s. 76, hvor det antoges, at et aktieselskabs styrelsesmedlem ikke kunne være dirigent, når der skulle bevilges décharge til styrelsen. I finsk HFD 1962 II 528 var bestyrelsesformanden ikke inhabil som dirigent på et tidspunkt, hvor alle andre havde forladt generalforsamlingen i et aktieselskab. Også dette resultat stemmer med dansk ret, også dansk foreningsret: Forhindrer inhabilitet et selskabs- eller foreningsorgans beslutningsdygtighed, overgår kompetencen til det trinøjere organ. Er der intet trinøjere organ, og er alle inhabile, bliver inhabiliteten uvirksom, og beskyttelsen skal alene søges i generalklausulen i AL § 80, i foreningsretten i denne klausuls analogi.

23. Økonomiske dispositioner på grundlag af det godkendte regnskab

Dette dagsordenpunkt vil i *selskabsretten* – og dermed tillige i foreninger, der i lighed med selskaber indvinder økonomisk udbytte til medlemmerne – ofte være formuleret ganske som selskabslovenes ord: „Beslutning (afgørelse) om anvendelse af overskud eller dækning af tab i henhold til det godkendte regnskab“, jfr. AL § 69, stk. 2, nr. 2.

I foreningsretten frembydes der et mere broget billede end i selskabsretten. Mens selskabet skal indvinde økonomisk udbytte til sine deltagere, således at resultatdisponeringen drejer sig om at disponere et overskud eller underskud, typisk gennem overførsel til næste år eller gennem udbyttebeslutning, kan foreningerne groft sagt opdeles i to kategorier:

Én, som i lighed med selskaber skal indvinde økonomisk udbytte, og hvor beslutningen derfor drejer sig om at træffe beslutning om at disponere det forløbne års resultat,¹³¹ og en anden, som snarere har til formål at betjene medlemmerne enten i et ideelt eller i et virksomhedsmæssigt, bolig-mæssigt eller andet anliggende, og hvor foreningens finansiering ofte nødvendiggør en opkrævning fra medlemmerne.

Dagsordenpunktet om dispositioner på grundlag af det godkendte regnskab¹³² kan således opdeles i dispositionstyper, som typisk har til formål at beslutte om kapitaltilgang, hhv. kapitalafgang fra forenin-

131. Enten gennem en udlodning, jfr. herved om de skattefrie, fuldt udloddende investeringsforeninger selskabsskattelovens § 1, stk. 1, nr. 5a, 2. led, eller gennem en overførsel til næste år.
132. I denne formulering ligger en advarsel om, at der kun må disponeres, hvis regnskabet faktisk blev godkendt under ét af de foregående dagsordenpunkter. Ellers må også dispositionerne på grundlag deraf udskydes. Dog må det om foreninger, hvor den økonomiske disposition kan foretages på grundlag af et budgetskøn uafhængigt af de poster i regnskabet, hvorom der måtte være tvivl, være berettiget at træffe den fremadrettede økonomiske beslutning, også selv om selve regnskabs-godkendelsen udskydes. Dirigenten skal i så fald skønne, i hvilket omfang en beslutning på den kontinuerede generalforsamling om regnskabets ændrede udseende kan få så betydelig virkning på den fremadrettede opkrævningsbeslutning, at også denne bør udskydes.

gen, og som typisk er bagudrettede (i.e.: disponerer på grundlag af det forløbne års begivenheder) eller fremadrettede (i.e.: disponerer på grundlag af et skøn over det kommende års behov).

Disse sondringer er væsentlige for forståelsen af den økonomiske beslutning. *Selskabsrettens* hovedregel er, at krav om yderligere indskud kræver alle selskabsdeltageres tiltrædelse, jfr. AL § 79, stk. 1, nr. 2. Tilsvarende må det være i foreninger, hvis opbygning og formål ligner selskabsrettens, og hvor formålet er indvinding af økonomisk udbytte, ikke betjening af medlemmerne. Anderledes i foreninger, der efter deres formål skal betjene medlemmer (deres virksomhed, deres bolig, deres forsikringsbare interesser m.v.). Her må medlemmerne ofte gennem vedtægterne eller omstændighederne være forberedt på, at pengestrømmen går *fra dem til* foreningen, og en generalforsamlingsbeslutning, der holder sig inden for de rammer, som herved er afstukket, kræver derfor alene simpel majoritet.

De foreningsretlige regelsæt vrimler med eksempler, der skal forbedre medlemmerne på pengestrømmens retning. I AdL § 24, stk. 2, nr. 1, hedder det neutralt: „... godkendelse af årsregnskabet og de dermed forbundne økonomiske dispositioner“. AV § 24, stk. 1, nr. 3, havde ikke blot en forskrift om fastsættelse af boligafgiften (pengestrøm til foreningen), men tillige om godkendelse af præmierne for afgiftens størrelse: „Forelæggelse af drifts- og likviditetsbudget til godkendelse og beslutning om eventuel ændring af boligafgiften“. ¹³³

FvL § 107, stk. 2, nr. 2, har selskabsrettens formulering: „... afgørelse om anvendelse af overskud eller dækning af tab i henhold til det godkendte regnskab“. ¹³⁴

I nogle generalforsamlingsindkaldelser ser man, at der blot står

133. EV § 7, stk. 2, sidste pkt., synes at forudsætte, at budgetlægning og fastlæggelse af bidrag til foreningen hører under bestyrelsens kompetence. Anderledes kan fastlægges ved individuelt udformet vedtægt. Da generalforsamlingen principielt er omnipotent, kan den tillige ved konkret beslutning gribe ind i anliggendet. Opbygning af grundfond er under alle omstændigheder et medlems- og ikke blot et bestyrelsesanliggende, jfr. EV § 10.

KSL § 13, stk. 2, 1. pkt., forudsætter blot, at regnskab m.v. fremlægges til *drøftelse*. § 19 har overført det fra selskabsretten kendte princip, hvorefter forøgelse af kommanditisternes forpligtelser, hvortil vil høre opkrævninger, som ikke er vedtægtshjemlet gennem f.eks. en forskrift om en resthæftelse, kræver tiltrædelse af samtlige kommanditister.

134. Dette betyder dog ikke, at også det selskabsretlige princip fra AL § 79, stk. 1, nr. 2, kan overføres. Tværtimod er et af hovedprincipperne i det gensidige forsikringsselskab den supplerende opkrævningsmulighed.

Økonomiske dispositioner

„beslutning om anvendelse af overskud i henhold til det godkendte regnskab“. Årsagen til denne formulering er sædvanligvis, at det regnskab, som bestyrelsen vil forelægge for generalforsamlingen, udviser et overskud. Formuleringens måden må imidlertid anses for at være forkert, idet det kan tænkes, at generalforsamlingen ønsker ændringer foretaget til regnskabet – f.eks. som følge af et ønske om større tabsreservation – med den følge, at regnskabet faktisk kommer til at udvise et underskud. Allerede af denne årsag bør ordlyden af dette dagsordenpunkt stricte formuleres i overensstemmelse med foreningens vedtægter, evt. med forbillende i AL § 69, stk. 2, nr. 2 (ApL § 50, stk. 2, nr. 2), idet jeg herved tænker på foreninger med en selskabslignende struktur, og som indvinder økonomisk udbytte.

Ved beslutningen om overskudsanvendelse i et *aktieselskab* må dirigenten have AL § 112 i tankerne. Den bestemmer, at bestyrelsen kan modsætte sig vedtagelse af større udbytte, end bestyrelsen selv finder passende. Generalforsamlingen i et *aktieselskab* kan altså beslutte mindre, men ikke større udbytte, end bestyrelsen tiltræder. En tilsvarende bestemmelse gælder ikke i anpartsselskaber, og her står generalforsamlingen altså helt frit i forhold til ledelsen. I foreningsretten vil tilsvarende principper gælde, idet der ikke kan sluttes analogt fra den omtalte bestemmelse i AL.

For en ordens skyld bør dirigenten påse, at bestyrelsens forslag om overskudsanvendelse er i overensstemmelse med eventuelle forskrifter i foreningens vedtægter, idet dirigenten ikke blot skal påse overholdelse af beslutningernes tilblivelse, men tillige inden for det muliges rammer påse det retmæssige indhold.

I foreninger, hvor pengestrømmen i modsætning til de foregående bemærkninger går *til* foreningen, opstår forskellige spørgsmål af en helt anden karakter:

For det første må det iagttages, at der træffes særskilt afgørelse i tilfælde, hvor vedtægterne foreskriver generalforsamlingens godkendelse af både budget og opkrævning. Et medlem kan tænkes at ville godkende et budgetforslag, men ikke den konklusion, som bestyrelsen i sit forslag drager deraf. Foreskrives godkendelse af både et drifts- og et likviditetsbudget, må enhver generalforsamlingsdeltager kunne forlange særskilt afgørelse herom.

Dernæst kan opstå spørgsmål om rækkevidden af det forslag, som dagsordenen angiver. En lakonisk formulering ad modum: „Fastlæggelse af kontingent (afgift, bidrag m.v.) for det kommende driftsår“, er ikke sjældent forekommende. Selv om det generelt var ønskeligt, at

foreningers indkaldelser var så informative som muligt, kan man ikke afvise en sådan formulering som uretmæssig, hvis ikke vedtægterne udtrykkeligt kræver en mere detaljeret angivelse. Særligt kan man ikke analogisere fra den i selskabsretten gældende bestemmelse i årsregnskabslovens § 56, stk. 3, hvorefter bestyrelsen i årsberetningen (eller i tilknytning til resultatopgørelse eller balance) skal stille forslag om resultatdisponeringen.

Den nævnte neutrale angivelse, der utvivlsomt har en lang foreningsretlig tradition bag sig, rummer dog ikke mulighed for at træffe en hvilken som helst beslutning til overraskelse for udeblevne medlemmer. Uændret eller nedsat ydelse er utvivlsomt omfattet af formuleringen. Det samme gælder en moderat forhøjelse, der – omtrent inden for rammerne af den alm. pris- og omkostningsudvikling – ligger inden for grænser, som medlemmer typisk må forvente. Større forhøjelser må derimod have udtrykkelig dækning i dagsordenen („Beslutning om kontingent for det kommende driftsår. Bestyrelsen foreslår en forhøjelse til kr. X årligt pr. medlem“). Også introduktion af nye beregningsprincipper, graduerede opkrævningskalaer m.v. skal have udtrykkelig dækning i dagsordenen.¹³⁵

Det netop skrevne gælder i endnu højere grad ekstraordinære ydelser, hvorom hverken vedtægt eller dagsorden advarer, eksempelvis opkrævning til en dispositionsfond til imødegåelse af en særlig udgift, opsparing til foreningens formue m.v.¹³⁶

Hvis indkaldelsen gengiver bestyrelsens forslag (eventuelt tillige et til bestyrelsen indkommet medlemsforslag) om størrelsen af kontingent (afgift m.v.) for det kommende driftsår, må det formentlig i moderne foreningsret, hvor der lægges vægt på at parallellisere fra selskabsrettens retssikkerhedsgarantier, antages, at der herved dannes maksimum for, hvad der beløbsmæssigt kan besluttes, således at evt. ændringsforslag må holde sig inden for denne ramme. Årsagen er ikke en analogi fra AL § 112, 2. pkt (bestyrelses-„veto“ mod højere udbytte efter generalforsamlingsbeslutning), men derimod min antagelse om,

135. Erfaringsmæssigt er den fantasi, som medlemmer under forsamlingen udviser med hensyn til spontane forslag i så henseende, beundringsværdig, men som følge af det netop antagne må sådanne forslag uden dækning i dagsordenen eller vedtægterne afvises af dirigenten som liggende uden for denne generalforsamlings kompetence.

136. Jfr. dog herved EV § 10 om en grundfond, der skal opbygges på forlangende af $\frac{1}{10}$ af medlemmerne efter antal eller fordelingstal. Jfr. Peter Blok: Ejerlejligheder (1982) s. 233f og 260. Se endvidere U 1980.225 V.

Kontingent, bidrag

at talmæssige angivelser til skade for medlemmerne som hovedregel må danne maksimum for, hvor „galt“ det kan gå på generalforsamlingen. Et medlem skal således kunne udeblive i tillid til, at dagsordenens angivelse, som medlemmet mener at kunne leve med, er det mest vidtgående, der kan gennemføres på generalforsamlingen.¹³⁷

Vil bestyrelsen allerede i indkaldelsen holde flere muligheder åbne, bør indkaldelsen udformes derefter. En formulering ad modum: „Fastlæggelse af kontingent for det følgende driftsår. Bestyrelsens forslag, som af generalforsamlingen kan fraviges i op- eller nedadgående retning, er kr. X pr. medlem“ forekommer fuldt tilstrækkelig.¹³⁸

Den, der vil være sikker på, at dagsordenen på forhånd har dækning for et af ham ønsket ændringsforslag til dette punkt, gør således klogt i på forhånd at indsende sit forslag til bestyrelsen. Tilsvarende gør den, der kan forudse at ville blive valgt til dirigent, og som ligeledes kan forudse vidtgående ændringsforslag på selve generalforsamlingen, klogt i at tilråde bestyrelsen en dagsordenformulering, der på den i note 138 nævnte måde tager højde derfor.

137. Altså den teori om det *maksimale indgreb*, som omtales Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 410f.

138. I det hele taget synes det at være en god idé gennem dagsordenens udformning med forbillede i engelsk ret at advare om mulige ændringer. En typisk engelsk tekst meddeler, at generalforsamlingen er indkaldt „for the purpose of considering (behandle), and if thought fit passing (vedtage), with or without modifications (ændringer), the subjoined resolutions (nedenstående forslag)“, jfr. Gower: Principles of modern company law (1979) s. 534 med note 56.

24. Bestyrelsesvalg

Næste punkt på dagsordenen vil ofte være „Valg af medlemmer til bestyrelsen“. Den vedtægtsbestemmelse, der opremser den stående dagsorden for den ordinære generalforsamling, må sammenholdes med den vedtægtsbestemmelse, der omhandler bestyrelsens sammensætning og funktionsperiode. Af sidstnævnte bestemmelse vil det fremgå, om bestyrelsen eksempelvis er på valg hvert år, eller om bestyrelsesmedlemmerne afgår efter en bestemt turnusordning.

Det må anses for tilstrækkeligt, at man i indkaldelsen (og dermed på dagsordenen) blot under anvendelse af vedtægternes angivelse af dette stående dagsordenepunkt angiver emnet som „valg til bestyrelsen“, men det vil være en rimelig service til aktionærerne, at der i indkaldelsen og på dagsordenen gøres en tilføjelse om, hvem der er på valg, eventuelt suppleret med en bemærkning om, hvad bestyrelsen indstiller i denne forbindelse. Se foreningseksemplet i slutningen af kap. 5 om indkaldelse.

Selv om bestyrelsen på forhånd har gengivet sin indstilling i forbindelse med dagsordenen, og selv om det forekommer, at medlemmer på forhånd skriver til foreningen og bringer bestemte personer i forslag til bestyrelsen, er intet af disse forhold til hinder for, at der i sidste øjeblik på generalforsamlingen foreslås andre kandidater. Sådanne forslag er på ingen måde bundet af den forslagsfrist, som i øvrigt vedtægtsmæssigt gælder, jfr. princippet i AL § 71 (Apl § 52). Forslagsfristen gælder således ikke personforslag, jfr. s. 135. Men ønsker nogen, at generalforsamlingen skal sætte sig ud over den turnus, der gælder, må et forslag herom være rettidigt indgivet.¹³⁹

139. Den VLT 1957.330, der erklærede et repræsentatsskabs afskedigelse af tilsynsrådets formand ugyldig, fordi afskedigelsen skete før den vedtægtsmæssige valgperiodes udløb, kan næppe i dag føles bindende. Det selskabsretlige princip om den frie afskedigelsesret på tværs af en vedtægtsmæssig turnusordning (alt forudsat afskedigelsen er på dagsordenen), jfr. AL § 50, stk. 1, 3. pkt., må formentlig kunne anvendes analogt i foreningsretten. Måtte foreningens vedtægter undtagelsesvis sige det modsatte („Generalforsamlingen kan ikke afskedige et bestyrelsesmed-

Valg til bestyrelsen

Fremgår det af vedtægterne (evt. sammenholdt med dagsordenen), at der kun sker valg efter en turnusordning, vil der ikke være hjemmel til at afskedige hele bestyrelsen, idet der ikke vil være dækning for noget sådant i dagsordenen. Derimod kan der af bestyrelsen eller et medlem være stillet forslag om, at hele bestyrelsen skal på valg.

Dirigenten må påse, at ikke blot fremgangsmåden ved bestyrelsesvalget, men også selve indholdet af beslutningen er korrekt, hvorved jeg i denne forbindelse specielt forstår, at de, der bringes i forslag, skal opfylde de eventuelle krav, der fremgår af vedtægterne sammenholdt med en eventuel for foreningen gældende særlovgivning.

Dirigenten aftaler konkret med bestyrelsens formand, hvem der på bestyrelsens vegne skal meddele bestyrelsens indstilling vedrørende valgspørgsmålet. Ofte vil dirigenten blot kort konstatere, hvem bestyrelsen foreslår til de ledige poster. Bedst er som nævnt, hvis dette (også) fremgår af indkaldelsen.

Derefter udbeder dirigenten sig eventuelle yderligere forslag fra forsamlingen og venter en passende tid på den eventuelle fremkomst af sådanne forslag.

Stilles der forslag, noterer dirigenten sig disse, men det er ikke sædvanligt, at en egentlig debat om kandidaternes egnethed eller mangel på samme finder sted.¹⁴⁰

Der er dog næppe noget til hinder for, at en generalforsamlingsdeltager, der bringer en person i forslag til bestyrelsen, samtidig ganske kort motiverer, hvorfor han finder den pågældende person egnet. Der er næppe heller noget til hinder for, at man i forbindelse med fremsættelsen af et sådant forslag ganske kort begrundet, hvorfor man finder de allerede foreslåede personer, eventuelt bestyrelsens kandidater, uegnede, men det vil næppe være tilstedeligt, at man får ordet alene for at komme med indlæg *mod* bestemte kandidater.¹⁴¹

I foreninger må der formentlig tillades en lidt højere grad af frisprog under dette punkt end i erhvervsdrivende selskaber. Det må accepte-

lem før valgperiodens udløb“), må dette dog respekteres som følge af foreningsrettens manglende lovbestemmelser, men den frie afskedigelsesret må desuagtet slå igennem, hvis (a) der kan mønstres vedtægtsændringsmajoritet, eller (b) der kan påvises grov misligholdelse af hvervet hos den pågældende. Se iøvrigt om den selskabsretlige stilling før 1/1 1974: Adam Jacobi U 1967 B s. 31. I AdL § 16 ses den frie afskedigelsesret ikke søgt lovfæstet, jfr. herved bet. 1971/1986 s. 70 og 102.

140. Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der AG, s. 74.

141. Se Eric Andersson: Att sitta ordförande, s. 86. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 326.

res, at foreninger i højere grad end selskaber præges af ideelt betonedede interesser, som i særlig grad kan spille ind ved argumentationen for/imod en kandidats egnethed.

Når det står klart, at der ikke vil komme flere forslag, må der ved dirigentens foranstaltning skrives til afgørelse. Er der kun foreslået netop så mange kandidater, som der skal besættes poster, konstaterer dirigenten, at de pågældende er valgt. I denne situation må det anses urigtigt at foranstalte afstemning, idet man derved kunne risikere, at ingen bliver valgt. Sædvanligvis antager man, at valg betegner en „tvangssituation“, hvor en afgørelse nødvendigvis skal træffes.

Foreslås flere personer, end der er ledige poster, skrives der til afstemning. Dirigenten træffer beslutning om afstemningsmåden. Dog kan der være særlige forskrifter herom i selskabets vedtægter, hvilket imidlertid er sjældent. Dirigenten må dog naturligvis have undersøgt, om vedtægterne har særlige regler om f.eks. kumulativ afstemning eller om minoritetsrepræsentation.

Er vedtægterne tavse om spørgsmålet, har dirigenten ret til at foreskrive en simpel afstemningsprocedure, som end ikke sikrer, at nogen kandidat opnår absolut flertal, men hvor det alene drejer sig om at finde ud af, hvilke kandidater, der relativt set opnår flest stemmer. En sådan simpel metode – ofte kaldet „bunkemetoden“ eller „gangstermetoden“ – består i, at hver vælger på sin stemmeseddel skriver ligeså mange navne, som der skal besættes poster. Rækkefølgen af navnene på stemmesedlen er underordnet. Skrives der færre navne på en stemmeseddel, end der er poster at besætte, opnår kun disse kandidater stemmer, men de opnår ikke derved flere stemmer, end de ellers ville have gjort. Skrives der flere navne på stemmesedlen, end der er poster at besætte, må den oftest betragtes som ugyldig, men det kan i enkelte tilfælde fremstå som ret sikkert, hvem vælgeren har ønsket at stemme på frem for andre. Denne konkrete afgørelse træffes af dirigenten, der – hvis han benytter sig af stemmetællere til hjælp – må forlange sig forelagt alle tvivlsspørgsmål ved optællingen til afgørelse, idet han ikke kan delegere denne afgørelse til stemmetællerne. Derefter optælles den enkelte kandidats stemmetal. De ledige poster besættes med de sejrende kandidater.¹⁴²

142. Metoden har en lang række mangler, og den sikrer ikke, at de valgte har et flertal af forsamlingen bag sig – men den anvendes utvivlsomt i langt de fleste valgssituationer i danske selskaber. Om de yderligere valgmetoder, der findes, og hvoraf flere er bedre egnede til at give sikre resultater henvises bl.a. til Werlauff: *Generalforsamling og beslutning*, s. 452f og s. 447 (med skematisk oversigt).

Den her beskrevne, sædvanligt anvendte metode (bunkemetoden, gangstermetoden) er udtryk for et *simultanvalg*. Et alternativ hertil er *successivt valg*: der stemmes om hver enkelt af de poster, der skal besættes. Metoden er tidkrævende, men kan med fordel anvendes, hvis kun få pladser skal besættes. Den tvinger hver deltager til nøje at gøre sig den enkelte valghandling klar, og den muliggør, at taberne fra tidligere valgrunder opstiller.¹⁴³

En mere differentieret metode, hvis anvendelse dog næppe kan foreskrives af dirigenten uden vedtægtshjemmel eller forsamlingens énstemmige tiltrædelse, er *karaktermetoden*: Hver vælger anfører på sin stemmeseddel de opstillede kandidater i den af vælgeren prioriterede rækkefølge. Ved optællingen tillægger stemmeoptællerne den højest prioriterede på stemmesedlen vægten 1, den følgende en vis brøkdel, f.eks. $\frac{9}{10}$ heraf, og så fremdeles.¹⁴⁴

Den fra visse udenlandske, herunder amerikanske, aktieretlige systemer kendte *kumulative* metode er sjældent praktisk ønskelig i foreningsretten. Den kan ikke anvendes uden udtrykkelig vedtægtshjemmel. Dens kendemærke er, at hvert medlem har en flerhed af stemmer, der efter ønske kan kastes på én enkelt kandidat, hvis valg vælgeren tillægger særlig betydning. Ved at koncentrere stemmerne kan et mindretal opnå deres kandidat valgt.¹⁴⁵

Bedst egnet til at afspejle generalforsamlingsdeltagernes virkelige og prioriterede ønsker, men også vanskeligst at administrere og derfor kun sjældent anvendt, er *præferencemetoden* (kvalitetsmetoden, tvekampmetoden), som særligt Skriver Svendsen har advokeret for. Hver vælger opfører alle kandidaterne (ikke blot det antal, der skal vælges, men samtlige opstillede) i den af ham foretrukne, indbyrdes prioriterede orden. Ved optællingen tillægges de *ikke* points efter rækkefølgen (således som karaktermetoden ville medføre, jfr. ovenfor), hvorimod der nu foretages en afprøvning af hver enkelt kandidat mod enhver anden. Det er denne optælling (som må kunne indlægges i et PC-program, hvorefter fremtidens generalforsamling går som en leg), der er tidkrævende og potentielt fejlbehæftet. Ved lodtrækning afgør stem-

143. Se om metoden Krenchel: Håndbog for dirigenter s. 95 og Skriver Svendsen: Valg og vedtagelser s. 107 og 130.

144. Jfr. Krenchel l.c. s. 106. Kritisk til metoden Skriver Svendsen l.c. s. 117ff. Et eksempel på karaktermetodens anvendelse ved andre beslutninger end valg findes nedenfor på s. 169.

145. Jfr. C. M. Roos: Avtal och rösträtt s. 111, Kobbarnagel: Dirigenten s. 113 og Werlauff: Generalforsamling og beslutning s. 453. Se nedenfor s. 169.

meoptællerne, hvilke to kandidater, her: NN og PP, der først skal afprøves indbyrdes. Det undersøges nu, hvor mange stemmer (metoden kan således også anvendes, selv om medlemmerne har forskellig stemmewægt) der har prioriteret NN højere end PP, og vice versa. Den besejrede, her f.eks. NN, udgår. Derefter testes PP på tilsvarende måde mod en anden kandidat, f.eks. QQ. Atter udgår den besejrede. Den, der til sidst fremstår som ubesejret, her f.eks. RR, er valgt. Skal flere vælges, stryges RR af listen, og præferenceoptællingen påbegyndes forfra mellem samtlige øvrige. Jeg ville som nævnt ønske, at et gedigent PC-program, der kunne være tilgængeligt for enhver dirigent, kunne anvendes til gennemførelse af præferencemetoden, for den er efter alt at dømme den bedste metode.¹⁴⁶

I foreningsvedtægter, hyppigere end i selskabsvedtægter, kan der være foreskrevet metoder til sikring af *minoritetsrepræsentation*. Egentligt forholdstalsvalg er en mulighed. Mere hyppig er formentlig metoder, der i foreninger med forskellig stemmewægt for det enkelte medlem begrænser det enkelte medlems stemmer, så at et enkelt medlem ikke ganske kan dominere bestyrelsesvalget. Der kan således være et stemmeloft, fastlagt som en vis andel af samtlige stemmer, eller det kan være foreskrevet, at det enkelte medlem alene kan stemme på én kandidat. Det får i så fald væsentlig betydning, om medlemmet i tilfælde af, at medlemmet har overskydende stemmer, har ret til at overføre disse til en anden kandidat (stemmedeling). Er vedtægterne tavse herom, må stemmedeling antages at være udelukket.¹⁴⁷

146. Jfr. nærmere om metoden Skrivers Svendsen l.c. s. 25, 27, 30, 49, 116f og 125ff samt Werlauff l.c. s. 447f og 452f.

147. Se ovenfor s. 56. Se herom ØLD af 1989 (Jyske Bank A/S ctr. Den danske Bankforening), hvor det i bankforeningens vedtægter hed, at der ikke kunne stemmes på mere end én kandidat på den enkelte afgivne stemme. Medlemmerne havde stemmer efter egenkapital (og ansvarlig indskudskapital). Også den på s. 102 og 169 omtalte kumulative metode kan beskytte mindretal.

25. Valg af bestyrelsessuppleanter

Dirigenten må konsultere vedtægterne for at finde ud af, om der skal vælges suppleanter eller ej, ligesom dette vil give sig udslag i dagsordenens udformning. Er vedtægterne tavse om spørgsmålet, må det i foreningsretten i lighed med selskabsretten antages, at der ikke kan vælges suppleanter.¹⁴⁸

Situationen er altså anderledes for bestyrelsessuppleanter end for revisorsuppleanter. Bestyrelsessuppleanter kan i forenings- og selskabsretten kun vælges, når der udtrykkeligt er hjemmel til det i vedtægterne. Revisorsuppleanter kan derimod i selskabsretten og formentlig tilsvarende i foreningsretten vælges uden vedtægtshjemmel, hvis generalforsamlingen skønner det hensigtsmæssigt, jfr. fra selskabsretten forudsætningen i årsregnskabslovens § 61a, stk. 1, 3. pkt.

I nogle tilfælde lyder vedtægternes angivelse af den stående dagsorden for den ordinære generalforsamling på, at der „vælges bestyrelsesmedlemmer og suppleanter for disse“. Ofte sker der en nogenlunde ukritisk gengivelse heraf i indkaldelsen og dermed på dagsordenen. At valgene tilsyneladende således slås sammen, må dog ikke forlede dirigenten til at lade valgbehandlingen ske under ét for bestyrelsesmedlemmer og suppleanter. Tværtimod bør valgbehandlingen opdeles i to selvstændige led, således at suppleantvalg først finder sted, når det bestemt vides, hvem der er valgt til bestyrelsen. Personer, der stiller op til bestyrelsen, kan være interesserede i at kandidere som suppleanter, hvis de taber bestyrelsesvalget.

Dette forhold kan medføre praktiske vanskeligheder, hvis der er tale om en større generalforsamling: Lad os antage, at der er indleveret adskillige hundrede stemmesedler ved bestyrelsesvalget, og at optællingen af disse nu er begyndt. Hvis dirigenten selv fysisk deltager i hele stemmeoptællingen, har han ikke andet valg end at suspendere generalforsamlingen, indtil optællingen er tilendebragt. I værste fald

148. Kobbernagel: Dirigenten s. 78. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 117. Samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS s. 93.

kan denne fremgangsmåde forlænge en generalforsamling i meget betydelig grad, hvis der også skal skrives til afstemning om flere andre dagsordenpunkter.

Vælger dirigenten i stedet at lade stemmeoptællere foretage den grundlæggende optælling (dog naturligvis ud fra generelle direktiver fra dirigenten og under pligt til forelæggelse af ethvert tvivlsspørgsmål for ham), har dirigenten mulighed for at koncentrere sig om at fortsætte selve generalforsamlingen, således at denne ikke behøver at suspenderes, mens den grundlæggende stemmeoptælling står på. Skrider dirigenten imidlertid nu omgående til behandling af suppleantvalget, begår han efter min opfattelse en fejl, nemlig af forannævnte årsag. I stedet må han derfor meddele forsamlingen, af hvilken årsag suppleantvalget endnu ikke kan gennemføres, og han kan herefter gå videre til et andet punkt på dagsordenen, som ikke har en logisk sammenhæng hverken med bestyrelsesvalget eller med suppleantvalget, f.eks. til revisorvalg. Først når bestyrelsesvalgets resultat er forkyndt for forsamlingen, vender dirigenten tilbage til suppleantvalget og udbeder sig kandidater.

Dirigenten bliver ofte nødt til at interessere sig for, hvilke bestyrelsesmedlemmer en suppleantkandidat skal supplere. Ofte er der ikke taget stilling hertil i vedtægterne, idet der eksempelvis blot står, at bestyrelsen består af 5 medlemmer, for hvilke der vælges 2 suppleanter. I en sådan situation kan dirigenten blot betragte de to suppleantposter som ligestillede, og de vælges derfor under ét. I enkelte tilfælde er der imidlertid tale om, at suppleanterne ifølge vedtægterne „kvalificeres“. Eksempelvis kan der være tale om en førstesuppleant og en anden-suppleant, hvor „nummeret“ er afgørende for den rækkefølge, i hvilken suppleanterne vil blive indkaldt ved vakance. Er dette tilfældet, må dirigenten være opmærksom derpå, ligesom han må drage omsorg for, at det af valgproceduren nøje fremgår, hvem der vælges til hvilken af suppleantposterne. Sikrest er det at stemme om de to poster for sig, men der kan næppe være noget til hinder for at stemme under ét under tilkendegivelse af, at den, der opnår flest stemmer, skal anses valgt som førstesuppleant.

Et andet eksempel på „kvalificerede“ suppleanter er en vedtægtsforskrift om, at en bestemt suppleant skal supplere bestyrelsesformanden eller skal supplere ét eller flere bestyrelsesmedlemmer, som er udpeget af en bestemt medlemsgruppe eller af en bestemt minoritet. I denne situation kommer man ikke uden om separat valg af den pågældende suppleant.

Suppleantvalg

Er vedtægterne tavse om „kvalificeringen“ af suppleanterne, må det formentlig antages, at generalforsamlingen i den konkrete situation selv kan beslutte at „kvalificere“ dem. Lad os f.eks. antage, at der i bestyrelsen allerede er et antal repræsentanter for en bestemt medlemsgruppe e.l., og at der nu vælges suppleanter. Den ene af de valgte suppleanter har måske også tilknytning til gruppen, mens dette ikke er tilfældet med den anden. I denne situation kan generalforsamlingen være interesseret i at pointere, at førstnævnte suppleant (ham med tilknytningen til gruppen) skal anses for at supplere gruppens bestyrelsesmedlemmer, idet generalforsamlingen ønsker at undgå, at han supplerer de øvrige bestyrelsesmedlemmer, hvorved den situation kunne opstå, at gruppen efter vakance bliver endnu mere talstærkt repræsenteret i bestyrelsen. Tilkendegives dette fra generalforsamlingen, bør dirigenten forespørge, om der ønskes en egentlig beslutning derom, og bekræftes dette – og træffes beslutningen – må den protokolleres og være bindende i tilfælde af vakance. Det her antagne er af væsentlig betydning i foreninger, hvor forskellige „fløje“ står over for hinanden på generalforsamlingen og hver får én eller flere kandidater i bestyrelsen som følge af et valgsystem, der sikrer en vis bredde i medlemsrepræsentationen i bestyrelsen. Er dette tilfældet, vil det være en overraskelse, hvis ikke „fløjens“ suppleant indtræder ved „fløjens“ bestyrelsesmedlems vakance.¹⁴⁹

Det må i moderne foreningsret antages, således som det utvivlsomt er tilfældet i selskabsretten, at en suppleant skal indkaldes også ved blot midlertidig vakance.

149. Det er dog indlysende, at en generalforsamlingsbeslutning af den nævnte beskaffenhed kun har betydning for det konkrete valg. Ønskes der truffet en mere permanent ordning med en sådan „kvalificeret“ suppleantordning, er en vedtægtsændring, gennemført med den dertil fornødne majoritet, nødvendig.

26. Valg af direktør eller administrator

I aktieselskabet udpeges direktionen af bestyrelsen, jfr. AL § 51, stk. 1, og der kan hverken gennem vedtægterne eller konkret generalforsamlingsbeslutning laves om på denne ordning. Er generalforsamlingen utilfreds med bestyrelsens valg af direktører, må man afsætte bestyrelsen, når emnet bestyrelsesvalg er på dagsordenen. Er kun ét eller få mandater på valg ifølge dagsordenen, må en tilstrækkelig minoritet begære ekstraordinær generalforsamling med forslag om nyvalg af hele bestyrelsen.

Anderledes forholder det sig som bekendt i anpartsselskaber, som ikke har nogen bestyrelse, d.v.s. anpartsselskaber, som hverken har medarbejder- eller koncernrepræsentation, hvis indskudskapital er mindre end 300.000 kr., og hvis vedtægter ikke alligevel bestemmer, at der skal være en bestyrelse, jfr. i det hele ApL § 31, stk. 2, 1. punktum.

Har anpartsselskabet således ingen bestyrelse, vælges direktionen direkte af generalforsamlingen, jfr. ApL § 31, stk. 3, 2. punktum.

I foreningsretten er billedet lidt mere broget. Jo mere foreningen ligner aktieselskabet i sin virksomhed og økonomiske betydning for medlemmerne, desto større må tilbøjeligheden til analogislutning fra AL være. Når det således i AdL § 17, stk. 1, hedder, at dersom andelselskabets vedtægter bestemmer, at der kan eller skal ansættes én eller flere direktører, foretages ansættelsen af bestyrelsen, indebærer dette utvivlsomt, at generalforsamlingen ikke kan gribe ind i direktørvalget, selv ansætte en direktør eller fyre ham. Ej heller kan den gøre det indirekte ved at „pålægge“ bestyrelsen noget i så henseende. Generalforsamlingen kan udtrykke sin misbilligelse, den kan opfordre etc. Er den meget utilfreds, kan den afskedige bestyrelsen, hvis der er dækning i dagsordenen for en sådan afskedigelse. Bestyrelsens eksklusive kompetence i de her omtalte selskabs- og foreningstyper hænger nøje sammen med bestyrelsens præsumptivt bedre overblik (jfr. princippet i AL § 112, 2. pkt., om veto mod for højt udbytte), og selvsagt med bestyrelsesansvaret, jfr. s. 12.

Anderledes i de mere ideelt betonedede foreningstyper, hvor det i hø-

Administratorvalg

jere grad drejer sig om at antage nogen til administrative anliggender end til en egentlig virksomhedsledelse (hermed er ikke sagt, at der ikke også i disse foreninger kan stå meget økonomisk på spil for medlemmerne). Efter AV § 24, stk. 1, nr. 6, er „valg af administrator“ således et direkte generalforsamlingsanliggende. Efter EV § 7, stk. 3, kan bestyrelsen antage en administrator, men dette kan ikke forhindre generalforsamlingen i selv at foretage valget eller afskedige en administrator.¹⁵⁰

Også i andre tilfælde, hvor det af foreningsvedtægter fremgår, at bestyrelsen antager og afskediger en administrator, må det i lighed med resultatet efter EV antages, at generalforsamlingens kompetence ikke derved er afskåret. Kun hvis der er tale om en egentlig ledelsesfunktion i en af foreningen ejet virksomhed, må der parallelliseres fra aktieretten, så at generalforsamlingen mister kompetencen.

150. Jfr. Peter Blok: Ejerlejligheder s. 467ff. Var administrator antaget for en bestemt periode i henhold til en af bestyrelsen med vedtægtshjemmel indgået aftale, kan generalforsamlingens beslutning selvsagt udløse erstatningspligt for foreningen i forhold til den afskedigede. Se i denne forbindelse U 1960.338 H, hvor et andelselskab bortforpagtede sit elværk. Forslag om ændring i forpagtningskontrakten godkendtes på generalforsamlingen med simpel majoritet, men ikke med kvalificeret flertal som krævet i vedtægterne. Bestyrelsens tilkendegivelse til forpagteren af det på generalforsamlingen passerede indebar ikke en for andelselskabet bindende godkendelse af kontraktsændringerne.

27. Valg til repræsentantskab; hovedbestyrelse m.v.

Selv om dirigenten ikke skal påvirke afstemningernes udfald, kan det – hvis foreningens vedtægter indeholder bestemmelse om valg af repræsentantskab – være nyttigt for dirigenten at holde i tankerne, at det ofte er forskellige „typer“ personer, der vælges til henholdsvis bestyrelse og repræsentantskab. Mens de, der vælges til bestyrelsen, først og fremmest bør have de fornødne lederevner til at fungere i et eksekutivorgan (omend ikke de samme egenskaber som direktører), bør et repræsentantskab, en hovedbestyrelse m.v. ofte i højere grad afspejle bredden i medlemssynspunkter, idet disse organers opgave snarere er at fungere som stående „medlemsudvalg“ i årets løb. Når jeg nævner dette forhold, skyldes det, at den, der af foreningen agtes foreslået som dirigent, ofte forud for generalforsamlingen vil have anledning til at drøfte bl.a. personforslag med foreningens ledelse, og at dirigenten herunder må holde sig forannævnte sondring for øje.

De nærmere regler om repræsentantskabets, hovedbestyrelsens m.v. sammensætning og funktionsperiode skal fremgå af vedtægterne. Funktionsperioden er i foreningsretten ikke, således som det er tilfældet med bestyrelsen i et selskab, begrænset til 4 år. Endmindre eksisterer der nogen sådan legal begrænsning i foreningsretten.

Vedtægterne kan foreskrive, at man skal være medlem for at kunne vælges til repræsentantskab, hovedbestyrelse m.v. Er vedtægterne tavse herom, må der formentlig som udgangspunkt antages det modsatte resultat af selskabsrettens, således at der til sådanne foreningsretlige organer kun kan vælges foreningsmedlemmer.¹⁵¹

I selskabsretten må dirigenten være opmærksom på, at vedtægtsbe-

151. Før AL 1973 antoges det i selskabsretten, at retstilstanden var den modsatte af den nu gældende. Fra den omstændighed, at repræsentantskabet har karakter af et aktionærudvalg, sluttede man i selskabsretten, at alle repræsentantskabsmedlemmer skulle være aktionærer. Se nærmere Krenchel: Håndbog i Dansk Aktieret, 2. udg., s. 211, samt Werlauff: generalforsamling og beslutning, s. 125. Dette resultat fra den selskabsretlige tilstand før 1. januar 1974 må således antages at gælde som deklaratorisk udgangspunkt i foreningsretten.

stemmelser om repræsentantskab kan indebære, at to – og kun to – vigtige sagsområder undrages generalforsamlingens kompetence, nemlig dels bestyrelsesvalg, dels fastsættelse af vederlag til bestyrelsen, jfr. AL § 59, stk. 3, 3. punktum. Det skal dog udtrykkeligt fremgå af vedtægterne i et selskab, at disse sagsområder (eller eventuelt blot ét af dem) ligger hos repræsentantskabet. Ellers vil kompetencen være hos generalforsamlingen.¹⁵²

I foreningsretten er der ikke tilsvarende legale begrænsninger i de kompetenceområder, der vedtægtsmæssigt kan tillægges et repræsentantskab, en hovedbestyrelse m.v. Hvor hovedbestyrelse eller repræsentantskab virker i en forening eller organisation, der på afbalanceret måde skal varetage en række involverede (økonomiske) interesser, vil organet ofte have en vigtig opgave med hensyn til at påse afbalanceret fordeling af indkomne midler m.v. Dette saglige formål tilgodeses jævnlige ved (a) en tilsvarende afbalanceret sammensætning af organet og (b) en endelighedsbestemmelse, som ikke tillader organets dispositioner på de pågældende sagsområder tilsidesat af generalforsamlingen. Selv hvor sådan endelighedsbestemmelse ikke udtrykkeligt fremgår af vedtægterne, må den af og til indfortolkes i disse, for at de kan virke efter deres formål.¹⁵³

Dirigenten må i særlig grad være opmærksom på, om vedtægterne foreskriver en valg måde for repræsentantskab, hovedbestyrelse m.v., som sikrer mindretal blandt medlemmerne en repræsentation i organet. Dette kan i højere grad være tilfældet, end hvis der var tale om bestyrelsesvalg. Årsagen er, at man typisk lægger vægt på en slagkraftig, handlelydig bestyrelse (eksekutivorganet), mens man ofte i højere grad er indstillet på, at der i repræsentantskab eller hovedbestyrelse kan ske brydning af forskellige synspunkter og interesser inden for foreningen.

Disse regler om mindretalsrepræsentation, afbalanceret repræsen-

152. Det fremgår af AL § 59, stk. 3, sidste punktum, at repræsentantskabet ikke kan få tillagt andre end de nævnte beføjelser. Dog fremgår det af AL § 70, at ekstraordinær generalforsamling kan forlanges indkaldt i henhold til beslutning fra repræsentantskabet. Ligeledes antages det i retslitteraturen, at repræsentantskabet kan tillægges beføjelse til at afgive uforbindende høringssvar. Se nærmere om bankrepræsentantskaber K. Bjørn Jensen og Jørgen Nørgaard: Bank- og sparekasseloven med kommentarer, 1976, s. 69.

153. Således KODA-sagen U 1980.55 H, hvor anvendelsen af midlerne til en stamfond ansås at henhøre under „rådets“ eksklusive kompetence til sikring af en afbalanceret fordeling.

tation m.v. skal selvsagt respekteres på generalforsamlingen, og de kan endog ikke vilkårligt forrykkes gennem vedtægtsændring.¹⁵⁴

Vedtægtsbestemmelser om mindretalsrepræsentation i repræsentantskab eller hovedbestyrelse kan tænkes udformet således, at en minoritet af en bestemt størrelse – f.eks. mønstrende 20% af stemmerne (medlemmerne) – har ret til et repræsentantskabs- hhv. hovedbestyrelsesmedlem. I stedet kan der tænkes en næsten fuldstændig forholdsmæssig repræsentation, nemlig gennem en bestemmelse om, at en gruppe medlemmer kan anmelde sig som „valggruppe“ under forelægelse af sin egen kandidatliste, således at denne valggruppe ikke deltager i „hovedafstemningen“, men automatisk får valgt et antal repræsentantskabsmedlemmer, der svarer til gruppens forholdsmæssige andel af det totale stemmetal på generalforsamlingen.¹⁵⁵

Foreskrives således vedtægtsmæssigt en proportional valg måde, skal den – trods det hermed forbundne praktiske besvær – bringes i anvendelse, blot én generalforsamlingsdeltager (eller dirigenten) kræver det.¹⁵⁶

Vedrørende valg måden henvises i øvrigt til bemærkningerne ovenfor under afsnittet om bestyrelsesvalg.

Skal generalforsamlingen vælge både bestyrelse og repræsentantskab (hovedbestyrelse, „råd“ e.l.), og er samme personkreds valgbar til begge valghandlinger, skal resultatet af valghandlingen til det ene organ være bekendtgjort af dirigenten, før opstillingen til det andet organ afsluttes. Tabere fra første valghandling kan jo nære ønske om at opstille til den næste.

154. Jfr. U 1968.424 H, hvor forringelse af én af 5 forbundsafdelingers hovedbestyrelses- og kongresrepræsentation i Dansk Postforbund ikke ansås gyldigt vedtaget trods forskydninger i afdelingernes medlemstal.

155. Jfr. således § 12, litra d, i de love for partiet Venstresocialisterne, der blev vedtaget på partiets 9. kongres, februar-marts 1977, hvori det hedder: „Minoritetsbeskyttelse: Ved ethvert valg af flere personer kan en gruppe personer i den beslutende forsamling anmelde sig som valggruppe og forelægge sin egen prioriterede kandidatliste. Gruppens medlemmer deltager da ikke i afstemningen i øvrigt, men får automatisk valgt et antal svarende til gruppens andel af den beslutende forsamling. Den øvrige del af forsamlingen vælger sin andel efter reglerne i punkt c, stk. 2 (alm. flertalsregler)“.

156. Jfr. VLD af 18. juni 1924, citeret af Krenchel: Håndbog i dansk aktieret, 2. udg. (1954) s. 264, hvor vedtægterne foreskrev forholdstalsvalg i et A/S. Anmodning fra blot en enkelt generalforsamlingsdeltager var nok til, at der var pligt til at bringe forholdstalsreglerne i anvendelse. Se Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 454.

28. Revisorvalg

Også ved dette valg må dirigenten konsultere vedtægterne for at konstatere, hvor mange revisorer der skal vælges, og hvilke krav vedtægterne eventuelt opstiller til dem (bortset fra det evigt fortærskede kriterium om valg af „kritiske revisorer“, hvis indhold for så vidt angår revisionens karakter af tal- contra forvaltningsrevision er tvivlsomt).

Der kan i selskabsretten vælges revisorsuppleanter, også selv om der ikke er hjemmel hertil i vedtægterne. Dette fremgår af årsregnskabslovens § 61a, stk. 1, 3. punktum, hvori det hedder, at generalforsamlingen „kan“ vælge suppleanter for revisorerne. Tilsvarende må så meget mere antages i foreningsretten, hvor revisorhvervet ikke helt sjældent beklædes af ikke-professionelle, og hvor man derfor ikke kan være lige så sikker som i selskabsretten på, at revisor vil kunne eller ville fungere lige indtil næste ordinære generalforsamling.

Selv om generalforsamlingen således også i foreningsretten frit må antages at kunne skønne, om den vil vælge revisorsuppleanter, selv om der ikke står noget i vedtægterne om valg af sådanne, kræver suppleantvalget, at emnet er på dagsordenen, og dette må dirigenten påse.¹⁵⁷

Dirigenten må være opmærksom på, at revisor, selv uden udtrykkelig vedtægts- eller lovbestemmelse herom, må antages at skulle opfylde visse grundlæggende generelle habilitetskrav. De kan kort opregnes således:

- Myndighed.
- Hvis vedtægtsmæssigt krav om valg af flere revisorer: ikke valg af „førsterevisoren“, personale eller kompagnoner som „andenrevisor“.
- Ikke valg af bestyrelsesmedlem i foreningen.

157. Se om valg af revisorsuppleanter i selskabsretten bet. nr. 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning. s. 121, Gomard: Revisors stilling i retlig belysning s. 50, med note 3, samt Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 126.

- Ikke valg af repræsentantskabs- eller hovedbestyrelsesmedlem.
- Ikke valg af foreningens ansatte.
- Ikke valg af nogen, der er afhængig af foreningen, dens ledelse eller funktionærer.

Revisor vælges i selskabsretten enten for et bestemt åremål eller på ubestemt tid, jfr. årsregnskabslovens § 61a, stk. 1, 2. punktum. I praksis vil vedtægterne i selskaber ofte være udformet således, at revisor enten er på valg hvert år eller fungerer, indtil han måtte blive udskiftet. Selv i sidstnævnte tilfælde er der dog intet til hinder for, at revisor alligevel sættes på valg hvert år, hvis man ønsker det. I foreningsretten må det deklaratoriske udgangspunkt antages at være, at revisor(erne) er på valg på hver ordinær generalforsamling.

Også selv om revisor er valgt for et bestemt åremål, kan han afsættes inden udløbet af dette, blot emnet er på dagsordenen.

Er han valgt for ubestemt tid, og ønsker man ikke at tage spørgsmål om nyvalg op på dette års generalforsamling, behøver punktet slet ikke optages på dagsordenen. I så fald vil generalforsamlingen være afskåret fra at fyre revisor og vælge en anden. Optager man på den anden side punktet på dagsordenen, må ethvert medlem kunne forlange, at der faktisk finder valg sted. Man kan altså ikke blot affærdige et sådant ønske med en bemærkning om, at revisor er valgt på ubestemt tid, og at det kun er „en formalitet“, at emnet revisorvalg er nævnt på dagsordenen. Bordet fanger. Hvor særlige organisationer, institutioner e.l. har en i vedtægterne anerkendt interesse i at følge foreningens udvikling gennem regnskabsindsigt, kan der eksistere en vedtægtsbestemmelse om, at en medlemsminoritet af en vis størrelse – eventuelt en bestemt organisation eller institution – har ret til at udnævne en medrevisor.

Der kan være særlige lovforskrifter om revisorvalg. AdL § 35, stk. 1, foreskriver valg af én eller flere revisorer i overensstemmelse med vedtægternes bestemmelser herom. Mindst én af revisorerne skal være statsautoriseret eller registreret.¹⁵⁸

AV § 34, stk. 1, bestemte, at generalforsamlingen vælger en statsautoriseret eller registreret revisor, der til enhver tid kan afsættes af generalforsamlingen.¹⁵⁹

158. Jfr. bet. 1071/1986 s. 121.

159. Men standarddagsordenen for den ordinære generalforsamling i AV § 24, stk. 1, nævnte ikke revisorvalg.

Revisorvalg

Iflg. EV § 11, stk. 1, revideres regnskabet af en „revisor“, der vælges af generalforsamlingen. Når det begæres af mindst $\frac{1}{4}$ af foreningens medlemmer efter antal eller efter fordelingstal, skal revisor være statsautoriseret. Revisor afgår hvert år, men genvalg kan finde sted, jfr. EV § 11, stk. 2.

IFL § 38, stk. 1, kræver valg af mindst 2 revisorer, hvoraf den ene skal være statsautoriseret.

29. Beslutning om nye forenings-aktiviteter (og opkrævning dertil)

I selskabsretten skal et spørgsmål om at ændre vedtægternes formålsbestemmelse (efter AL 1973, modsat tidligere love, er der ikke længere regler om særlig majoritet ved i hvert fald væsentlige formålsændringer) blot behandles som enhver anden vedtægtsændring. Anderledes i foreningsretten. Her vil beslutning om en ny aktivitet i foreningens regie hyppigt betyde behov for øjeblikkeligt eller senere forøget opkrævning fra medlemmerne. Beslutning om nye aktiviteter er derfor, hvad enten de sker som en formel formålsændring eller blot som en alm. generalforsamlingsbeslutning, særligt problematiske i foreningsretten.

Det helt grundlæggende krav, som dirigenten må påse opfyldt, er forslagets behørig angivelse på dagsordenen. Dernæst bør det overvejes, om et simpelt beslutningsforslag retteligt burde have været forelagt generalforsamlingen som et formelt forslag til vedtægtsændring. Er dette tilfældet, særligt fordi forslaget tilsigter permanent at ændre beskaffenheden af foreningens virksomhed, bør dirigenten afvise at lade forslaget behandle.

Det er vanskeligt at trække grænsen mellem de praktisk påkrævede justeringer af foreningens virkeområde, som ikke bør kunne forhindres af et enkelt eller nogle få medlemmer, og de væsentlige aktivitetsudvidelser, som i værste fald kan bringe foreningens eksistens i fare, og som i hvert fald kræver forøgede bidrag, måske endog en ændret hæftelsesstruktur i foreningen.

AdL § 27, stk. 2, nr. 2 og 3, vil trække en grænse dër, hvor der er tale om enten væsentligt mere belastende hæftelsesregler for medlemmerne eller væsentlige ændringer i pligten til at betale indskud. I begge tilfælde fastslås der således et væsentlighedskriterium. Forslaget kræver dog efter AdL ikke alles tiltrædelse; i så fald ville sådanne tiltag ofte være praktisk ugennemførlige. I stedet kræves enten énstemmighed (hvilket ikke er det samme som alle medlemmers tiltrædelse) eller $\frac{2}{3}$ majoritet på 2 generalforsamlinger. Gennemførelse mod et medlems protest giver udtrædelsesbeføjelse, men hvis foreningen har væsentlig betydning for medlemmet, er dette ikke altid tilfredsstillende.

Det må formentlig antages, at retsstillingen i dag *tilnærmelsesvis* kan beskrives som svarende til AdL's væsentlighedskriterium.¹⁶⁰

Svarer det imidlertid også til gældende ret, at man, selv om ændringen kan karakteriseres som væsentlig som nævnt, må tillade den gennemført, hvis der foreligger en ganske særlig bred medlemstilslutning, f.eks. som efter AdL principalt énstemmighed på generalforsamlingen, subsidiært $\frac{2}{3}$ majoritet på to generalforsamlinger? Dette må sikkert, uanset om en sådan mellemløsning kunne være praktisk og sympatisk, besvares benægtende. Er ændringen væsentlig som nævnt, og er der ikke i vedtægterne en formaliseret procedure for dens gennemførelse, hvilket sjældent vil være tilfældet, må det antages, at den ikke kan gennemføres mod et medlems protest.

Antog man det modsatte, måtte man, da AdL's regler på dette punkt ikke uden videre kan accepteres som gældende ret, foretage et konkret skøn over, om tilslutningen er „bred“, og man ville således ikke ved indledningen af en afstemningsprocedure kunne bekendtgøre, præcist hvilken tilslutning der skal konstateres, for at forslaget er gennemført. En sådan retstilstand er uacceptabel. Den beskyttelse, der i givet fald skulle ligge i den utilfredses udtrædelsesbeføjelse, er ikke nok til at begrunde en retstilstand som nævnt, særligt ikke hvis foreningen i henseende til forsyning, afsætning, erhvervsmæssig interessevaretagelse e.l. har væsentlig betydning for medlemmerne.

Så længe vi netop *ikke* har fået den citerede AdL-regel indført, må det derfor antages, at der *enten* foreligger væsentlighed som nævnt, hvorefter hvert enkelt medlem kan modsætte sig forslaget, *eller* det modsatte, hvorefter ændringen kan gennemføres på den i foreningen for vedtægtsændringer gældende måde, jfr. nedenfor i kap. 31.

Hermed er dog ikke sagt, at graden af medlemstilslutning er uden betydning. Tværtimod kan en dokumenteret udbredt tilslutning, f.eks. bekræftet gennem urafstemning, være dét moment, der får væsentlighedskriteriet til at vippe over i gennemførlighedens favør. Det er derfor ved dirigentens præliminære væsentlighedsbedømmelse ikke uden vægt, hvordan foreningen tænker sig at lodde medlemsstemningen.

Herefter får det betydning at fastslå grænsen til den mindre væsentlige, praktisk begrundede foranstaltning, der kan gennemføres (a) med simpel majoritet, hvis det er en singulær foranstaltning, hhv. (b) med vedtægtsændringsmajoritet, hvis foranstaltningen har mere permanent karakter.

160. Jfr. bet. 1071/1986 s. 73 og 106f.

Skulle man som rettesnor for dirigenten søge at udlede nogle fælles-træk af de straks nedenfor citerede domstolsafgørelser, måtte de efter min opfattelse blive følgende:

- foranstaltningen må ikke klart ligge uden for foreningens hovedsigte (hvilket ikke er det samme som den for øjeblikket formulerede formålsbestemmelse);
- foranstaltningen skal have en rimelig og saglig begrundelse, som af forslagsstillerne klart er dokumenteret i foreningens og dens medlemskreds' praktiske behov;
- foranstaltningen må ikke énsidigt komme enkelte medlemsgrupper til gode eller til skade, men det må accepteres, at foranstaltningerne ikke i 100% proportionalt omfang kommer samtlige medlemsgrupper til gode;
- foranstaltningen skal kunne finansieres enten ud af foreningens allerede tilvejebragte formue eller gennem en moderat supplerende opkrævning, der ikke står i misforhold til de ydelser, som medlemmerne ellers løbende præsterer;
- foranstaltningen må ikke gøre et sådant indgreb i det enkelte medlems erhvervsfrihed og handlefrihed i øvrigt, at den skal vurderes efter de for sådanne dispositioner gældende strengere grundsætninger, som søges defineret nedenfor i kap. 30;
- foranstaltningen skal tjene medlemmernes interesse i formueretlig henseende, enten med hensyn til forsyning, afsætning eller direkte eller indirekte formue- eller indkomstpleje; hvis foranstaltningen snarere er af ideel karakter, må der meget klart kunne sandsynliggøres økonomiske følgevirkninger deraf inden for rammerne af foreningens allerede eksisterende hovedsigte.

Man kan sammenfattende sige, at retspraksis strækker sig temmelig vidt med henblik på at godkende de forelagte foranstaltninger. Fra 1950'erne til 1980'erne kan særligt fremhæves:

Foranstaltningen *godkendt*:

U 1959.236 Ø: vedtægtsændring om oprettelse af propagandafond for fælles reklameindsats i optikerforeningen. Biragsopkrævning var fornøden dertil.

U 1962.621 U: grundejerforenings udbygning af antenneanlæg, så det

Nye aktiviteter

også kunne tage en svensk sender. Lå inden for foreningens opgaver, var sædvanlig og medførte kun beskeden afgift.

U 1967.46 H: LO brugte en del af indtægterne til bidrag til Socialdemokratiet. Et medlem fik ikke dom for at have krav på medlemskab uden at deltage i dette bidrag. Der var ikke tale om et sådant indgreb i det enkelte medlems politiske frihed, at han kunne få medhold. Komm. U 1967 b s. 87.

U 1973.487 H: fagforbund finansierede obligatorisk gruppelevsordning via kontingent (dissens).

U 1973.494 H: lignende afgørelse.

U 1980.1075 V: urafstemning i andelsboligforening, hvis vedtægt tillod bestyrelsen at beslutte udførelsen af kollektive anlæg, om lejlighedernes tilslutning til et fællesantenneanlæg. VLR. driftsudgift, som ikke stred mod vedtægterne.

U 1984.678 Ø: ejerforening, hvis vedtægt pålagde medlemmerne selv den indvendige vedligeholdelse og herunder vinduesfornyelse, besluttede på generalforsamlingen at lade foreningen udskifte vinduerne (dissens).

Foranstaltningen *forkastet*:

U 1955.614 Ø: omtales i kap. 30, da dommen snarere betegner et indgreb i medlemmers erhvervsfrihed. Kontingentet i et fagforbund var stærkt progressivt stigende til skade for medlemmer, der lønnedes efter et særligt, angiveligt „pacende“, akkordsystem. Stred mod det lighedsprincip, som vedtægterne ellers fastlagde.

U 1984.657 Ø: grundejerforenings ekstraordinære kontingent til ingeniørprojekt vedr. husenes utætte tage. Ej vedtægtshjemmel til projektet. Var alene i nogle medlemmers interesse. Sagsøgeren havde tidligere selv ladet sit tag udbedre efter forgæves henvendelse til foreningen.

30. Beslutning om forøgede medlemsforpligtelser m.v.

I kap. 29 er behandlet et antal beslutninger, hvis fælles beskaffenhed er at påføre foreningen nye aktiviteter med heraf følgende indirekte forøgelse af medlemmernes (økonomiske) byrde i forbindelse med medlemskabet. I nærværende kapitel behandles beslutninger, som går endnu tættere på det enkelte medlem, idet der tilsigtes en direkte reduktion af medlemsrettigheder eller forøgelse af medlemspligter udover den simple byrde i forbindelse med et løbende kontingent eller et ekstraordinært bidrag. Der er således nu tale om, at foreningens beslutninger rækker videre end blot til anvendelsen af foreningens formuemasse til nye foranstaltninger; nu vil foreningen direkte gribe ind i det enkelte medlems handlefrihed i bestemte, typisk erhvervsmæssige henseender.

Det er indlysende, at dirigenten må være på vagt over for intensiteten af sådanne beslutningsforslag. Som det vil blive fremhævet i kap. 34, har dirigenten ikke blot pligt til tilblivelseskontrol, men også indholdskontrol. Han skal aldrig blande sig i, om et forslag er hensigtsmæssigt, men ud fra sin viden om domstolspraksis og alm. foreningsretlige grundsætninger skal han nægte at sætte forslaget til afstemning, hvis det efter hans opfattelse ikke kan gennemføres retmæssigt mod et eller flere medlemmers protest.

De beslutningstyper, der henhører under denne problematik, angår typisk

- medlemmers erhvervsmæssige frihed til at disponere uden om de af foreningen etablerede kanaler;
- medlemmers medlemskab af foreningen i tilfælde, hvor dette er af særlig erhvervsmæssig betydning for medlemmerne;
- kontingenter, afgifter m.v., der kun i formen fremstår som sagligt begrundet, men som i virkeligheden indebærer sådanne byrder, at medlemmernes handlefrihed væsentligt indskrænkes;
- ændrede hæftelsesregler, således at en hæftelsesbegrænsning ophæves eller beløbsmæssigt udvides;

Forøgede medlemspligter

- ændrede indskudsforpligtelser, så at ikke blot et løbende kontingent eller et tåleligt ekstraordinært, formålsbestemt bidrag tilsigtes opkrævet, men at betydelige mer-indskud fordrer;
- begrænsninger i den principielt frie udtrædelsesret.

Selv om der netop i relationen medlem/forening ikke ganske kan analogiseres fra selskabsretten, kan et fingerpeg hentes i AL § 79, stk. 1, nr. 2, hvorefter

„Beslutning om vedtægtsændringer, hvorved ...

2) aktionærernes forpligtelser over for selskabet forøges,

...

kun [er] gyldig, såfremt den tiltrædes af samtlige aktionærer“.¹⁶¹

Med varsomhed kan princippet overføres til foreningsretten, men her kan det kun indebære et krav om tiltrædelse fra de berørte, ikke nødvendigvis fra alle medlemmer. Konstaterer dirigenten således, at alle på generalforsamlingen tilslutter sig, og at der også foreligger tilslutning fra berørte fraværende medlemmer, kan han betragte beslutningen om forøgede medlemsforpligtelser som godkendt.¹⁶²

Det må antages at være udtryk for et alm. forenings- og andelsretligt princip, når det i AdL § 27, stk. 2, foreslås kodificeret, at ganske særlig tilslutning kræves til væsentligt mere belastende hæftelsesregler, væsentlige ændringer i pligten til at betale indskud, indførelse af omsætningspligt med selskabet eller væsentlig skærpelse deraf eller indførelse af begrænsninger i retten til at udtræde.¹⁶³

Derimod er det en retlig nyskabelse, som er lovgivers privilegium, men som næppe kan antages at være allerede gældende ret, når sådanne væsentlige skærpelser foreslås tilladt gennemført principalt med énstemmighed (altså ikke nødvendigvis alles eller alle berørtes tiltrædelse), subsidiært $\frac{2}{3}$ majoritet på 2 generalforsamlinger. Til en sådan majorisering, selv kombineret med udtrædelsesret som kompensation, er der ikke hjemmel endnu.

Også i ejerforeningsretten antages det enkelte medlem at have en

161. Jfr. nærmere analyse heraf Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 156ff. Princippet har en lang selskabsretlig historie bag sig, jfr. AL 1917 § 33 og AL 1930 § 57, stk. 1, litra a.

162. Således udtrykkeligt i selskabsretten udkastet til EF's 5. selskabsdirektiv, art. 39, stk. 3. Se Thorbek s. 422 og Werlauff, op.cit., s. 157.

163. Jfr. bet. 1071/1986 s. 106f.

egentlig vetoret over for beslutning om yderligere indskud, mere belastende hæftelse og væsentlige skærper af omsætningsforpligtelser med foreningen.¹⁶⁴

Mens man således, jfr. kap. 29, strækker sig relativt vidt for at finde praktisk begrundelse for at godkende sagligt begrundede forøgelse af *pengeforpligtelser* (enten løbende kontingent eller endog et velbegrundet ekstra bidrag), bør der ses med langt større strengthed på forøgede *realforpligtelser*, hvortil særligt må henregnes omsætningspligt, andre erhvervsindskrænkninger, en uvis forøget hæftelse, begrænset udtrædelsesmulighed m.v.

Eksempler fra domspraksis:

Beslutningen *tilsidesat*:

U 1955.614 Ø: fagforenings ekstrakontingent, der reelt tilsigtede at forhindre medlemmer i at arbejde efter en særlig akkordskala.

U 1956.61 H: blomstergartnernes salgforening ville ophæve undtagelse i vedtægterne fra pligten til salg af medlemmernes produktion gennem foreningen. Undtagelsen tillod eget blomstersalg i en vis afstand fra Odense. 12 medlemmer protesterede.

U 1957.403 Ø: kunne udtræde af andelsvirksomhed også uden vedtægtshjemmel dertil.

U 1961.528 H: mejeribrugets osteeksportudvalg pålagde visse medlemmer en vægtafgift med henblik på at udligne fordelene ved at eksportere direkte fra producent. Sagligt begrundet, men et *for* betydeligt, vedtægts-uhjemlet indgreb i erhvervsfrihed; medlemskab var nødvendigt.

U 1966.250 H: som U 1956.61 H, nu blot „bedre“ begrundet: ny salgshal nu opført af foreningen; utilfredse medlemmer kunne frit udtræde. 40 medlemmer sagsøgte. Men efter en yderligere omstrukturering med oprettelse af pakkecentral omsider godkendt ved U 1975.599 H; var da vedtaget næsten énstemmigt, og foreningen havde en betydelig erhvervsmæssig interesse i leveringspligten.

164. Jfr. Peter Blok: *Ejerlejligheder* (1982) s. 239ff.

Forøgede medlemspligter

Beslutningen *godkendt*:

U 1955.510 H: kunne udtræde af telefonistforening trods generalforsamlingens beslutninger om modsat vedtægtsbestemmelse.

U 1967.735 Ø: bankforening kunne betinge optagelse (noget andet end senere indførelse) af tiltrædelse af konkurrencebegrænsende aftaler.

U 1975.599 H: se ovenfor under U 1966.250 H.

U 1977.932 H: taxiforening besluttede et særligt indskud i forbindelse med fusion.

U 1988.916 H: grundejerforening, der for år tilbage havde en panteret for restancer m.v. i hver parcel, indførte et pant på kr. 10.000 herfor pr. parcel. Dette fandtes rimeligt og acceptabelt.

Det er klart, at allerede *formalia* kan medføre beslutningens ugyldighed. Formalia må i særlig grad påses ved disse indgribende beslutninger. Således

U 1982.249 Ø: fagforbunds generalforsamling ekskluderede medlemmer. De skulle have haft taleret, men var ikke behørigt indkaldt. Ugyldig.

31. Vedtægtsændringer

Skal generalforsamlingen beskæftige sig med vedtægtsændringer, må dirigenten i et *selskab* for det første påse, at *forslagenes* væsentligste indhold er angivet i indkaldelsen, jfr. AL § 73, stk. 2, 2. punktum (ApL § 54, stk. 3, 2. punktum). I hvert fald i selskabsretten efter AL 1973's ikrafttrædelse 1/1 1974 er det således ikke nok, at *emnet* (anliggendet) er angivet i dagsordenen: et forslag er noget mere specifikt end et emne. Dagsordenen må være således udformet, at man i ét nu får et rimeligt overblik over, hvad *ændringsforslaget* går ud på. En angivelse som „bestyrelsens forslag om ændring af vedtægternes § X“ er derfor i selskabsretten ganske utilstrækkelig. Opdager dirigenten sådanne utilstrækkelige angivelser på dagsordenen, skal han afvise at lade emnet behandle, medmindre alle aktionærer er til stede og samtykker i behandlingen. Selskabsdirigenten må henvise til at lade emnet behandle på en ny generalforsamling med korrekt indkaldelse, om fornødent en ekstraordinær generalforsamling.

Det er et centralt foreningsretligt spørgsmål, i hvilket omfang der kan sluttes parallelt, om ikke direkte analogt, fra den angivne selskabsretlige retsstilling. I hvert fald i ældre foreningspraksis og domstolspraksis synes man at have været endog særdeles liberal med at tillade en dagsorden, der alene gengav *emnet* ganske kort, måske blot indeholdt den ganske intetsigende angivelse „Forslag til vedtægtsændringer“ eller – helt galt med nutidens selskabsretlige briller – „Indkomne forslag“. Så kan dagsordenens læser selv gætte.

Inden man opstiller alt for bastante foreningsretlige forskrifter, må man imidlertid erindre, at emnet med enkelte undtagelser er ulovreguleret, at foreningerne udgør en overordentlig broget og forskelligartet skare, og at de juridiske og andre faglige ressourcer, der står til foreningens rådighed, ofte kan være begrænset, simpelthen af økonomiske årsager. Har man etableret et A/S eller ApS, må man acceptere, at de selskabsretlige spilleregler, herunder krav om ekstern fagkyndig revision, koster penge. Anderledes liberal er foreningsretten.

På den anden side er der mange foreninger, herunder andelsvirk-

somheder, hvis virke og økonomiske betydning for medlemmerne har mange lighedspunkter med aktieselskabets, måske større på grund af samvirket med medlemmerne. Jo større denne betydning er, til forskel fra de rent ideelle foreninger, jo mere må man kræve selskabsrettens forskrifter for fair play iagttaget.

På dette grundlag er det – efter at AL 1973 og ApL har virket i over 15 år og danner basis for et stadigt stigende antal analogislutninger – min opfattelse, at udgangspunktet for dirigenten må være et krav om dagsordenangivelse helt på lige fod med selskabsrettens, altså gengivelse af det væsentligste indhold af ethvert forslag om vedtægtsændring, men at helt konkrete forhold efter omstændighederne kan gøre det berettiget at slække på disse krav. Der må ved bedømmelsen af undtagelsesmulighederne lægges vægt på, hvor vidtrækkende forslagene er, om det vil være en ringe ulejlighed og omkostning for foreningen at gentage indkaldelsen og generalforsamlingen, om foreningen har væsentlig betydning for medlemmernes økonomiske, erhvervs-mæssige eller bolig-mæssige forhold, og om forslagene på anden måde synes at have stået til medlemmernes disposition, herunder ved fremlæggelse på et i indkaldelsen angivet sted, hvortil medlemmerne har haft adgang. Endelig gælder der fortsat aftalefrihed i foreningsretten, og en vedtægtsbestemmelse om spørgsmålet har derfor forrang frem for de af mig her antagne principper.¹⁶⁵

I øvrigt må dirigenten som nævnt være opmærksom på, om vedtægterne siger noget om vedtægtsændringer og disses angivelse i dagsordenen. I selskabsretten kan lovkravet til dagsordenen udvides, ikke ind-

165. Det må understreges, at ældre domspraksis med hensyn til indkalders indhold næppe har stor betydning i dag, netop som følge af den skærpede selskabsretlige lovgivning på området. Se fra nyere praksis U 1967.740 Ø, hvor en betydningsfuld vedtægtsændring, der ikke fremgik af dagsordenen, ikke burde have været realitetsbehandlet på generalforsamlingen. Dennes beslutning kendtes derfor ugyldig. Fremhævelsen af ændringens „betydningsfulde“ karakter understreger, at der som antaget af mig må foretages en konkret vurdering. Dommen er imidlertid godt 20 år gammel, og den konkrete vurdering må antages at være blevet mere præget af AL's bestemmelser i den mellemliggende tid. Se imidlertid U 1980.821 Ø, hvor et rettidigt indkommet medlemsforslag kunne realitetsbehandles, selv om det ikke var opført på dagsordenen. Samme problem rejstes allerede i U 1955.614 Ø (fagforeningsmedlemmernes ekstrakontingent ved akkordarbejde), hvor selve den omstændighed, at forslaget ikke var angivet på dagsordenen, ikke kunne gøre beslutningen ugyldig. Det fremgik nemlig udtrykkeligt af vedtægterne, at forslag kunne indgives helt frem til 8 dage før generalforsamlingen, skønt indkaldelse skulle ske allerede 14 dage før generalforsamlingen. Spørgsmålet om medlemsforslag behandles nedenfor i kap. 32.

skrænkes. I foreningsretten er der fortsat aftalefrihed, og vedtægterne kan derfor gyldigt foreskrive, at *emnet* blot skal angives, idet der f.eks. henvises til at gennemse forslagene på foreningens kontor. Enkelte vedtægter siger, at forslagenes fulde ordlyd skal angives i indkaldelsen. En sådan forskrift i vedtægterne må da naturligvis respekteres.

Forudsætter vi, at spørgsmålet om tilstrækkelig angivelse på dagsordenen er afklaret, opstår dernæst spørgsmålet om, hvilken majoritet, eventuelt quorum m.v. der kræves til vedtagelsens gyldighed. I selskabsretten er dette udtrykkeligt lovreguleret, men i foreningsretten er man henvist til vedtægternes angivelse. Er disse tavse, må udgangspunktet være, at der intet quorum kan opstilles, at simpel majoritet blandt de afgivne stemmer er tilstrækkelig til forslagets vedtagelse, og at hvert medlem har én stemme.¹⁶⁶

Jeg forudsætter ved den følgende gennemgang af majoritets- og quorumkrav, at der er tale om en vedtægtsændring af en beskaffenhed, der ikke falder ind under de to forudgående kapitler. Er dette tilfældet, må også de forskrifter, jeg har angivet i disse kapitler, iagttages. Dernæst erindres dirigenten om, at forslag, der alene fremsættes som simple beslutningsforslag, men som efter deres indhold i virkeligheden tilsigter at gøre indgreb i forhold, der er eller bør vedtægtsreguleres, bør behandles efter de for vedtægtsændringer gældende forskrifter. Medlemmerne skal ikke finde sig i, at permanente indgreb i foreningens struktur eller økonomi gennemføres ved og alene registreres som en simpel generalforsamlingsbeslutning.

AdL § 27, stk. 1, vil deklaratorisk foreskrive, at ændring af vedtægterne skal tiltrædes af mindst $\frac{2}{3}$ af de tilstedeværende medlemmer. I dette udgangspunkt ligger således, at der ikke er noget quorumkrav, at det ikke er de faktisk afgivne stemmer, der er afgørende, og at hvert medlem har én stemme. I vedtægterne kan der fastsættes yderligere betingelser for gennemførelsen af vedtægtsændringer, jfr. AdL § 27, stk. 3.¹⁶⁷

AV § 26, stk. 2, krævede til vedtægtsændring (og i øvrigt også til væsentlig forandring af fælles bestanddele og tilbehør), at der er et quo-

166. Jeg forudsætter herved, at der virkelig er tale om en forening, ikke blot et samejelligende forhold om et bestemt aktiv e.l. Er der tale om samejelligende forhold, kan majoritetsprincippet ikke være gældende, men må være afløst af et énstemmighedsprincip, bortset fra helt nødvendige administrative dispositioner. Om det deklaratoriske udgangspunkt „hvert medlem én stemme“ se U 1983.609 V, hvor et tilsluttet anlæg, der havde flere brugere, ikke gav mere end én stemme.

167. Jfr. bet. 1071/1986 s. 106f.

Vedtægtsændring

rum på mindst $\frac{2}{3}$ af alle medlemmer, og *at* vedtagelsen sker med en majoritet på mindst $\frac{2}{3}$ (dette må forstås på sædvanlig måde: af de afgivne stemmer). Er quorum ikke opfyldt, men er „mindst $\frac{2}{3}$ af de fremmødte for forslaget“ (dette er altså et videregående krav end $\frac{2}{3}$ af de faktisk afgivne stemmer), kan forslaget vedtages „med $\frac{2}{3}$ flertal“ på en ny generalforsamling uanset quorum. De særlige problemer omkring to generalforsamlinger – et i både forenings- og selskabsretten yderst anvendt vedtægtsmæssigt vilkår – behandles nedenfor.

EV § 1, stk. 4, foreskriver til vedtægtsændringer (og ligeledes til væsentlig forandring af fælles bestanddele og tilbehør) et flertal på $\frac{2}{3}$ af samtlige stemmeberettigede, både efter antal (d.v.s. antal lejligheder, ikke personer) og efter fordelingstal.¹⁶⁸

Opnåedes ikke denne dobbelte majoritet, men dog tilslutning fra $\frac{2}{3}$ af de *fremmødte* stemmeberettigede, både efter antal (lejligheder) og efter fordelingstal, kan endelig vedtagelse ske på en ny generalforsamling med $\frac{2}{3}$ af de *afgivne* stemmer efter antal og fordelings-tal.¹⁶⁹

IFL § 11, stk. 1, kræver et quorum på mindst $\frac{1}{2}$ af formuen og en majoritet på mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer. Er majoritets-, men ikke quorumkravet opfyldt, kan vedtagelse med samme majoritet ske på en ny generalforsamling.

KSL § 19 foreslår til vedtægtsændringer, at disse skal tiltrædes af alle komplementarer og vedtages med mindst $\frac{2}{3}$ af den fra kommanditisterne hidrørende og på mødet repræsenterede indskudskapital, dog at vedtægterne kan foreskrive yderligere betingelser. Om den indtil videre ulovregulerede retstilstand bemærkes, at det må anses utænkeligt, at en K/S-aftale ikke indeholder forskrifter om aftale- eller vedtægtsændring. Er dette undtagelsesvis tilfældet, må retsstillingen antages at være, *at* komplementarerne alle skal tiltræde, og *at* simpel majoritet blandt kommanditisternes afgivne stemmer, regnet efter kapital, er tilstrækkelig.¹⁷⁰

168. Jfr. Blok: Ejerlejligheder (1982) s. 430f og 444ff. Se U 1976.583 V og U 1980.552 H.

169. Fremhævelserne illustrerer, at dirigenten har 3 begreber at holde styr på, når der beregnes brøkdele: alle/fremmødte/afgivne.

170. Der er ikke hjemmel til at operere med et $\frac{2}{3}$ -krav, så længe dette er ulovhjemlet, og et krav om alles tiltrædelse kan næppe opstilles. Dog kræves alles tiltrædelse som antaget i de to foregående kapitler, hvis forpligtelserne tilsigtes forøget eller retsforholdet mellem kommanditister indbyrdes eller mellem pdes. kommanditisterne og pdas. komplementarerne forrykkes, jfr. udkastet til KSL § 19, 3. pkt.

FvL § 116, stk. 1, foreskriver om alm. vedtægtsændringer (til forskel fra væsentlige formålsændringer, jfr. § 116, stk. 2), at $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer er nok.¹⁷¹

Ved beregningen af den krævede majoritet af de afgivne stemmer, f.eks. $\frac{2}{3}$ af disse, fraregnes ugyldige stemmesedler og formentlig også blanke sedler, således at der alene sker procentberegning mellem på den ene side ja- og på den anden side nej-stemmer.¹⁷²

Et vedtægtsmæssigt krav om tilslutning fra en vis andel, f.eks. $\frac{2}{3}$, af de fremmødte (evt.: fremmødte stemmeberettigede) medlemmer må antages at indebære, at der skal foretages en beregning blandt dem, der faktisk er til stede på tidspunktet for den pågældende afstemning. Opereres der med tilmelding forud for generalforsamlingen og deraf resulterende deltagerliste, skal denne således på afstemningstidspunktet korrigeres for medlemmer, der enten slet ikke er mødt frem trods tilmelding, eller som efter fremmøde atter har forladt forsamlingen. Særligt i store forsamlinger, hvor disse gode principper kun med vanskelighed kan praktiseres, må det dog anses acceptabelt at basere beregningen alene på deltagerlisten, således at udvandrede deltagere ikke behøver fraregnes. Derimod må der kræves noget mere nøjagtighed med hensyn til fraregning af tilmeldte, der udebliver, eftersom kontrollen heraf let lader sig gennemføre i form af en indgangskontrol med afkrydsning på en deltagerliste.¹⁷³

Er et medlem (midlertidigt) uden stemmeret, fordi vedtægterne stiller krav om medlemskab i en vis periode, før stemmeret opnås, må der formentlig helt ses bort fra den pågældende ved beregningen af „fremmødte“ medlemmer. Dette resultat giver sig selv, hvis vedtægterne i stedet taler om „fremmødte stemmeberettigede“. Det her antagne resultat stemmer med, hvad der nu overvejende antages om fortolkning af begrebet „repræsenteret stemmeberettiget kapital“ i

171. Ethvert medlem skal have mindst én stemme, jfr. FvL § 104, stk. 1, 2. pkt., men vedtægterne kan iøvrigt graduere stemmeretten, f.eks. efter præmievolumen.

172. Jfr. Krenchel: Håndbog for Dirigenter, 2. udg., s. 93. Gomard: Grundrids s. 83 med note 3. Poul Madsen UfR 1975 B s. 344. Ricard UfR 1977 B s. 156. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 477. Græsvænge-Thomsen, 3. udg., s. 284.

173. Jfr. for selskabsrettens vedkommende i samme retning som det her antagne med hensyn til et principielt krav om majoritetsopgørelse på grundlag af de faktisk på afstemningstidspunktet tilstedeværende SOU 1971:15 s. 236, Hæfliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der AG s. 91, Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 478. Det fremgår af UfR 1936.35 HD, at et *quorum*-krav skal være opfyldt på afstemningstidspunktet.

Vedtægtsændring

AL § 78 i relation til noteringsfristen for aktier erhvervet ved overdragelse, § 67, stk. 2.¹⁷⁴

Dirigenten må som nævnt være opmærksom på, om vedtægtsændringen angår nogle af de forhold, der er omtalt i de på alm. selskabs- og foreningsretlige principper hvilende bestemmelser i AdL § 27, stk. 2, KSL § 19, 3. pkt., AL § 79 eller ApL § 60, nemlig formindskelse af udlodningsret til fordel for ikke-medlemmer, pligtforøgelse, herunder omsætningspligt, erhvervsindskrænkning m.v., ny omsættelighedsbegrænsning for foreningsandele, begrænsninger i udtrædelsesretten, væsentlige formålsændringer, væsentligt ændrede hæftelsesregler, forskydning af retsforholdet mellem medlemmer eller medlemsgrupper m.v. Der henvises nærmere til kap. 29 og 30.

Ofte fremgår det som nævnt af en vedtægtsbestemmelse om særlige quorum- eller majoritetskrav, at forslaget kan undergives behandling på en generalforsamling nr. 2, hvis der ikke var f.eks. tilstrækkeligt quorum på første generalforsamling. I så fald kan vedtagelsen ske på generalforsamling nr. 2 uden hensyn til quorum-reglen. Selv om vedtægterne har en sådan bestemmelse, og selv om det står klart, at der bliver behov for en generalforsamling nr. 2, skal forslaget alligevel realitetsbehandles på generalforsamling nr. 1.

Generalforsamling nr. 2 kan først indkaldes, når generalforsamling nr. 1 er holdt, jfr. princippet i AL § 73, stk. 1, 3. punktum (ApL § 54, stk. 1, 3. punktum), der utvivlsomt også må gælde i foreningsretten.

Et ikke helt sjældent forekommende spørgsmål er, om der på generalforsamling nr. 2 kan ske ændringer i forhold til det, der blev vedtaget på generalforsamling nr. 1. Løsningen må, hvis vedtægterne er tavse derom, være således:

- Generalforsamling nr. 2 træder i stedet for det quorumkrav, der ikke blev opfyldt på generalforsamling nr. 1. Udgangspunktet er derfor, at generalforsamling nr. 2 må tage eller forkaste beslutningen, som den foreligger, uden at kunne ændre den.
- Skulle det ske (hvilket jo kan være et resultat af den gennem den fornyede indkaldelse skabte opmærksomhed omkring sagen), at generalforsamling nr. 2 er så velbesøgt, at den selv opfylder quo-

174. Se nærmere Græsvænge-Thomsen, 3. udg., s. 285, Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 480 og Poul Madsen UfR 1984 B s. 212. SOU 1971:15 s. 223. Aktieselskabsregisteret, nu Erhvervs- og Selskabsstyrelsen, er nu også af denne opfattelse vedrørende AL § 78.

rum-kravet, således at generalforsamling nr. 2 i virkeligheden beslutningsmæssigt kunne „stå alene“, må generalforsamling nr. 2 dog kunne foretage selvstændige ændringer, ellers ikke.¹⁷⁵

Der fremkommer jævnligt – vistnok hyppigere end i selskabsretten, hvor forsamlingen ofte forventer, at bestyrelsens forslag i den foreliggende skikkelse kan forvente et stemmeflertal bag sig – ændringsforslag fra forsamlingen til de forslag til vedtægtsændringer, som forsamlingen ifølge sin dagsorden skal behandle.¹⁷⁶

Dirigenten må naturligvis give dem, der fremsætter ændringsforslag, mulighed for at motivere forslaget. Ofte viser det sig, at ændringsforslagene kan trækkes tilbage efter forhandling, måske fordi de beror på en misforståelse eller klart er uhensigtsmæssige. Ikke helt sjældent vil de dog være udtryk for en hensigtsmæssig justering i medlemmernes interesse af bestyrelsens forslag, som i princippet og i deres hovedlinjer kan accepteres af forsamlingen.

Opretholdes ændringsforslagene, og skal der skrives til afstemning, stemmes der om ændringsforslagene først. Er der flere ændringsforslag, stemmes der sædvanligvis om det *mest* vidtgående først. Ved disse afstemninger kan dirigenten helt bortse fra vedtægternes eventuelle krav om kvalificeret majoritet. Her gælder det kun om at opnå simpelt flertal. Opnås der således simpelt flertal for et ændringsforslag, er hovedforslaget ændret i overensstemmelse hermed, men ikke dermed vedtaget. Derefter stilles hovedforslaget under afstemning, og det skal naturligvis – for endeligt at være vedtaget – opnå den kvalificerede majoritet, som fremgår af vedtægterne. Selv om vedtægterne undtagelsesvis ikke måtte indeholde krav om kvalificeret majoritet til vedtægtsændringer, skal der alligevel – når hovedforslaget gennem

175. Se Krenchel: Håndbog i Dansk Aktieret, 2. udg., s. 270. Det kan næppe udelukkes, at denne antagelse kan føre til overraskelser for medlemmer, der udebliver fra generalforsamling nr. 2 i tillid til, at man nu blot endeligt vedtager det allerede kendte forslag – hvorefter generalforsamling nr. 2, som blev overraskende velbesøgt, vedtager forslaget i ændret skikkelse. Selv om denne retstilstand må accepteres, kan den forening, der lægger vægt på at gøre sin kommunikation med medlemmerne informativ, eventuelt tilføje følgende i indkaldelsen til generalforsamling nr. 2: „Er mere end (halvdelen) af (medlemmerne) repræsenteret, kan forslaget ændres på generalforsamlingen“.

176. For at undgå sprogforbistring, og da hele dette kap. omhandler ændring af vedtægterne, betegner jeg herefter det på dagsordenen angivne forslag om vedtægtsændringer som *hovedforslaget* og det af forsamlingen fremsatte ændringsforslag hertil som *ændringsforslaget*.

Ændringsforslag

præliminær afstemning er ændret i overensstemmelse med et ændringsforslag – stemmes på ny om det således ændrede hovedforslag.

Opnår ændringsforslaget ikke flertal under de præliminære afstemninger, er det forkastet, og man vender derefter tilbage til hovedforslaget i uændret skikkelse.

Dirigenten må påse, at intet ændringsforslag sættes under behandling, hvis det er så vidtgående, at der efter en naturlig sproglig forståelse sammenholdt med princippet om det maksimalt forventelige indgreb ikke er dækning for det i dagsordenen, jfr. bemærkningerne foran i kap. 19 om dagsordenens bindende karakter.

Dirigenten slipper ikke for at øve en indholdsmæssig censur. Stilles der derfor et forslag, hvis indhold strider mod en præceptiv lovbestemmelse, skal dirigenten afvise at stille forslaget under afstemning. Gennem forhandling med forslagsstilleren søger han dog at opnå et retmæssigt indhold af forslaget, men mislykkes disse forhandlinger, nægter han afstemning, idet han motiverer sit standpunkt. Det må bestemt antages, at generalforsamlingen ikke kan forkaste hans standpunkter, men den kan afsætte ham og vælge en anden dirigent, hvis han er generalforsamlingsvalgt.

Dirigenten må i samarbejde med den eventuelle sekretær eller protokolfører nøje notere sig, hvilke ændringsforslag der fremkommer, og hvordan der stemmes om dem, eftersom disse oplysninger skal tilføres protokollen, jfr. kap. 9.

32. Forslag fra medlemmer

Allerede når dagsordenen gennemgås af dirigenten, eller når han medvirker til udformningen af den, er der anledning til at tage stilling til optagelsen på dagsordenen af emner, som foreningens medlemmer har ønsket behandlet på generalforsamlingen. Selv om dirigenten ikke har været medvirkende forud for generalforsamlingen, kan han på generalforsamlingen blive stillet over for spørgsmålet, hvorvidt et bestemt emne rettidigt er krævet optaget på dagsordenen.

I selskabsretten fremgår det af AL § 71 (ApL § 52), at enhver aktionær (anpartshaver) har ret til at få et bestemt emne behandlet på generalforsamlingen, såfremt han skriftligt fremsætter krav herom overfor bestyrelsen (i et anpartsselskab uden bestyrelse: direktionen) i så god tid, at emnet kan optages på dagsordenen for generalforsamlingen.

Det må antages, at et tilsvarende princip gælder i foreningsretten, eftersom forslagsretten må betegnes som en også uden udtrykkelig lovhjemmel gældende individualret for det enkelte medlem.

Det må forudsættes, at den, fra hvem et forslag fremkommer, kan identificeres som medlem af foreningen. Eftersom de fleste foreninger fører medlemskartotek, er denne identifikation lige så nem som i anpartsselskaber samt i aktieselskaber med navneaktier. Udsteder foreningen ikke noterede medlemsandele, må forslagsstilleren legitimere sig som foreningsmedlem.

Det er vidt forskelligt, om *selskaberne* skriver noget om forslagsretten i vedtægterne. Vedtægterne kan, eftersom AL og ApL tager sig af spørgsmålet, udmærket være tavse om spørgsmålet. I foreningsretten er der derimod som følge af spørgsmålets ulovregulerede karakter større behov for en vedtægtsbestemmelse herom.

Disse vedtægtsbestemmelser giver anledning til to hovedproblemer, der skal behandles her:

- 1) er en frist i vedtægterne for indgivelse af medlemsforslag absolut, så at foreningen kategorisk kan nægte at optage senere forslag på

Forslag fra medlemmer

- dagsordenen, også selv om optagelse praktisk kunne nås? og
- 2) hvis vedtægterne er således formuleret, at fristen for indgivelse af medlemsforslag udløber *efter* generalforsamlingens indkaldelse, skal de øvrige medlemmer da finde sig i, at der således foreligger medlemsforslag til behandling, som ikke kan ses af dagsordenen (idet denne f.eks. blot indeholder et punkt med betegnelsen „Eventuelt indkomne forslag fra medlemmerne“)?

ad 1) er fristen absolut?

Lad os eksempelvis antage, at foreningen har kalenderåret som regnskabsår. Man kan da tænke sig en vedtægtsbestemmelse, der siger, at „forslag fra medlemmerne til behandling på den ordinære generalforsamling må være bestyrelsen i hænde senest 1. februar“. Opstillingen af en sådan frist i vedtægterne får flere konsekvenser, som dirigenten nødvendigvis må være opmærksom på:

- For det første må generalforsamlingen overhovedet ikke indkaldes før den pågældende frist. Selv om der således i en anden bestemmelse i vedtægterne f.eks. står, at generalforsamlingen blot „skal holdes inden 5 måneder inden regnskabsårets udløb“, vil der ikke være et fuldstændig frit spillerum for valg af generalforsamlingsdato inden for disse 5 måneder, når der er en forslagsfrist 1. februar. Medlemmer kan jo lide retstab, hvis de agter at vente med deres forslag, til kort før forslagsfristen udløber, men pludselig overrumples af en førtidig generalforsamlingsindkaldelse.
- Dernæst *kan* en sådan absolut frist i vedtægterne komme i krambolage med den individualret, som forslagsretten indebærer. AL § 71 (ApL § 52) giver i selskabsretten aktionæren (anparts-haveren) et præceptivt krav på at få et emne behandlet, blot det fremsættes i så god tid, at man med rimelighed kan nå at optage det på dagsordenen. Selv om der er aftale- og vedtægtsfrihed i foreningsretten, må det antages, at dette selskabsretlige princip kan overføres til foreningsretten. Lad os derfor på ny antage, at forslagsfristen i den forening, der havde kalenderåret som regnskabsår, er 1. februar ifølge vedtægterne. Vi antager nu, at bestyrelsen agter at holde generalforsamlingen i maj måned. Den, der agtes foreslået som dirigent, får nu forelagt et aktionærforslag, som er indkommet i april på et tidspunkt, hvor indkaldelsen slet ikke er udarbejdet endnu.

Bestyrelsen vil måske unuanceret mene, at det er indkommet for sent i henhold til vedtægtsbestemmelsen om 1. februar, og at det derfor må nægtes optaget på dagsordenen, men dette standpunkt må dirigenten efter min opfattelse ikke følge, eftersom man faktisk kan nå at optage emnet på dagsordenen for generalforsamlingen.

- Det mest problematiske tilfælde, dirigenten kan komme ud for i denne forbindelse, er, at han ikke forud for generalforsamlingen har været konsulteret om indkaldelsen og dagsordenen, og at han på selve generalforsamlingen mødes med en indsigelse fra et medlem, der oplyser, at han i et tilfælde som det netop foran nævnte har sendt et forslag til bestyrelsen, men at forslaget er nægtet optagelse på dagsordenen. Det fremgår af foranstående bemærkninger, at en sådan nægtelse efter min opfattelse er en fejl, hvis emnet rent faktisk er kommet så rettidigt frem, at det kunne optages på dagsordenen.

Dirigenten må derfor nu afgøre, om fejlen er væsentlig. Dette vil afhænge af, hvor betydningsfuldt det uretmæssigt afviste forslag er for de øvrige punkter, der skal behandles. Der kan være en sådan sammenhæng med de øvrige punkter, at det i væsentlig grad kan påvirke forløbet af generalforsamlingen, at man som følge af afvisningen ikke kan komme til at behandle det afviste forslag. I så fald bør dirigenten nægte at afvikle generalforsamlingen og nedlægge sit hverv.

- Opdager dirigenten, at generalforsamlingen er indkaldt før udløbet af fristen for indgivelse af medlemsforslag, skal han ikke anlægge væsentlighedsbetragtninger. En sådan førtidig indkaldelse vil under alle omstændigheder medføre ugyldighed, fordi den helt klart kan have afskåret medlemmer fra at fremkomme med forslag. Det kan dog fremgå af omstændighederne, at forholdet konkret er uden betydning. Ligeledes kan man naturligvis bortse fra forholdet, hvis alle medlemmer er til stede og samtykker.

Dirigenten må endvidere huske på, at forslagsretten angår *emner*, ikke færdigformulerede *forslag*, jfr. således udtrykkeligt AL § 71 (ApL § 52). Det er naturligvis glimrende, hvis medlemmer fremsætter noget så konkret som et forslag, der er egnet til at sætte under afstemning og munde ud i en beslutning, men noget sådant kan ikke kræves. Dog må for netop forslag om vedtægtsændringer gælde, at medlemmet må

Forslag fra medlemmer

have formuleret sig så konkret, at i hvert fald forslaget væsentligste indhold kan gengives i dagsordenen. Kræver vedtægterne det fuldstændige forslags fremlæggelse forud for generalforsamlingen, må der allerede af denne årsag kræves indgivet et eksakt formuleret beslutningsforslag.

Det må endvidere, idet jeg nu atter bortser fra forslag om vedtægtsændring, som i selskabsretten antages, at der skal være tale om et *bestemt* emne. Heri ligger et krav om en vis konkretisering. Mens et emne „kritik af bestyrelsen“ givetvis vil være for bredt, vil en formulering som „kritik af bestyrelsens dispositioner i sagen vedrørende ...“ være i orden.

Også her må dirigenten imidlertid være opmærksom på, at der ikke på generalforsamlingen kan vedtages noget, som går videre, end en naturlig læsemåde af forslaget forbereder gennemsnitslæseren på. Tales der således i det af medlemmet angivne emne alene om kritik af bestyrelsen, kan emnet ikke „dække“ den videregående beslutning, som der vil være tale om, hvis man afskediger bestyrelsen – forudsat naturligvis, at afskedigelse af bestyrelsen ikke har hjemmel i et andet dagsordenpunkt.

Man kan tænke sig den situation, at et forslag fra et medlem kræver bestyrelsens tiltrædelse i henhold til en vedtægtsbestemmelse derom for at kunne vedtages, men at det klart fremgår af omstændighederne, at bestyrelsen vil nægte sit samtykke. Det må bestemt antages, at dirigenten alligevel skal lade forsamlingen realitetsbehandle emnet (forslaget), fordi det kunne tænkes, at bestyrelsen – stillet over for en massiv holdning på generalforsamlingen – kunne skifte standpunkt.

Derimod kan og skal dirigenten nægte at lade generalforsamlingen behandle et emne og vedtage et forslag, hvis det slet ikke lovligt kunne vedtages. Forestiller man sig, at et medlem har stillet forslag om en vedtægtsændring, som ville bringe vedtægterne i strid med en præceptiv lovbestemmelse, har det overhovedet ingen mening at behandle forslaget. Det er i denne situation dirigentens opgave også at foretage en *indholdscensur*. Det vil være naturligt, at dirigenten tager kontakt med forslagsstilleren og forklarer ham sammenhængen. Mest naturligt vil det være, at forholdet er opdaget allerede inden generalforsamlingen og har resulteret i, enten at forslagsstilleren har trukket forslaget tilbage, eller at det er blevet omformuleret, så at dets vedtagelse ikke vil være i strid med nogen lovbestemmelse. Under alle omstændigheder må en sådan tilbagetrækning eller omformulering ske senest på generalforsamlingen.

Det er nævnt foran s. 99 under afsnittet om bestyrelse, at en vedtægtsmæssig forslagsfrist ikke kan finde anvendelse på kandidatforslag. Sådanne kan – hvis valg da overhovedet er på dagsordenen – fremkomme lige til sidste sekund.¹⁷⁷

Mange foreninger foreskriver i den vedtægtsbestemmelse, der indeholder dagsordenen for den ordinære generalforsamling, en fast rækkefølge for de forskellige emners behandling på generalforsamlingen. Denne rækkefølge vil ofte som sidste eller måske næstsidste punkt have „Eventuelle forslag fra medlemmerne“. Selv om en sådan rækkefølge ikke fremgår af vedtægterne, vil bestyrelsen ofte alligevel finde det naturligt at behandle medlemsforslagene til sidst, eventuelt lige før det klassiske afsluttende punkt „Eventuelt“. Dirigenten må passe på, at han ikke fuldstændig lader sig binde af denne rækkefølge. Som det vil fremgå nedenfor af kap. 36 om rækkefølgen i dagsordenen, kan der i enkelte tilfælde være anledning til at bytte om på dagsordenpunkter set i forhold til, hvilken rækkefølge den udsendte dagsorden angiver. Dette forhold sorterer givetvis under dirigentens eksklusive kompetence, og det afgørende er derfor ikke, hvad generalforsamlingen selv mener. Dirigenten har et selvstændigt ansvar for, at punkterne behandles i en sådan rækkefølge, at de har logisk sammenhæng, og at et emne A, der har præjudiciel betydning for emnet B, bør behandles før B, uanset i hvilken rækkefølge de står på dagsordenen.

Et eksempel: Et medlem har forud for generalforsamlingen indgivet forslag om en vedtægtsændring, som ændrer reglerne for kontingentopkrævning eller andre tilskud til foreningen. Det fremgår af forslaget, at de nye regler tilsigtes at finde anvendelse fra og med dispositionerne på grundlag af det regnskab, som den samme generalforsamling skal behandle – hvilket der principielt ikke er noget til hinder for. I en sådan situation nytter det ikke, at man under et af de første punkter på dagsordenen godkender regnskabet og vedtager kontingent m.v. efter de gældende vedtægtsbestemmelser, men derefter under et af de sidste punkter behandler medlemmets forslag. Dette må fremrykkes, så at det behandles før kontingentvedtagelsen.

Det kan dog ikke accepteres, at medlemmer på denne måde „tiltvinger sig“ en helt indledende og dominerende rolle på generalforsamlingen. Dirigenten må således påse, at bestyrelsens beretning og regn-

177. Jfr. Græsvænge-Thomsen, 3. udg., s. 372 og Werlauff: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 127f.

Forslag fra medlemmer

skabsaflæggelsen først afvikles, men inden der derefter skrides til beslutning om disponering på grundlag af regnskabet, må medlemsforslaget behandles.

Ganske tilsvarende forholder det sig, hvis forslaget drejer sig om en ændret sammensætning af bestyrelsen og forslaget efter sit indhold tilsigter at finde anvendelse på det bestyrelsesvalg, som samme generalforsamling skal foretage.

ad 2) kan uvarslede medlemsforslag behandles?

Vi er her ved et vanskeligt emne, som donineres af på den ene side (a) hensynet til forslagsretten, som er en individualret for det enkelte medlem, og på den anden side (b) hensynet til alle medlemmerne, som indebærer et krav om, at dagsordenen har en klar og udtømmende emneangivelse. I selskabsretten ville svaret være en éntydig afvisning af muligheden for at behandle forslag, der indkom efter indkaldelsens udsendelse; et selskabs vedtægter må slet ikke tillade noget sådant (idet jeg herved ser bort fra de regler, vi vil få efter EF's 5. selskabsdirektiv med krav om *supplerende* indkaldelse i tilfælde af sådanne efterfølgende indkomne forslag).

Foreningsretten præges derimod af, at mange foreninger selv i deres vedtægter foreskriver en sådan to-trins fremgangsmåde: *først* foretages indkaldelse, f.eks. senest 14 dage før generalforsamlingen, *der-næst* udløber fristen for medlemsforslag, f.eks. indtil 8 dage før generalforsamlingen.

Således var det efter AV § 25, stk. 1 og 2: indkaldelsesfristen 14 dage (ekstraordinær generalforsamling dog 8 dage); forslagsfrist 4 dage. *Men* problemet med kommunikation til medlemmerne af således indkomne forslag løstes ved en tilføjelse om, at „Et forslag kan kun behandles på en generalforsamling, såfremt det enten er nævnt i indkaldelsen eller andelshaverne ved opslag eller på lignende måde senest 4 dage før generalforsamlingen er gjort bekendt med, at det kommer til behandling“. Med denne tilføjelse – der faktisk i nogen grad, bortset fra de korte frister, ligner systemet med supplerende indkaldelse i EF's 5. selskabsdirektivudkast – er metoden gjort ubetænkelig.

Det er imidlertid ikke altid, vedtægterne indeholder en sådan sikkerhedsventil. Ikke usædvanlig er en situation som følgende:

U 1980.821 Ø: I en grundejerforenings vedtægter hed det, at intet måtte vedtages på generalforsamlingen uden at være angivet i indkaldelsens dagsorden, at indkaldelse skulle ske med mindst 14 dages

varsel, men at medlemsforslag kunne fremsættes indtil 8 dage før generalforsamlingen. Nu blev der fremsat et medlemsforslag om trafikomlægning på to private fællesveje. Det var, som man måtte være forberedt på med den angivne opbygning af vedtægterne, ikke opført på dagsordenen. På denne hed det alene: „Indkomne forslag“. ØLR *godkendte*, at emnet blev realitetsbehandlet. Forslagsretten og vedtægternes uheldige system fik således forrang frem for det elementære krav om udtømmende angivelse af dagsorden.¹⁷⁸

Jeg vil ikke antage, at der kan sluttet helt generelt fra dommen. Det kommer i betragtning, *at* der var tale om et relativt „uskadeligt“ simpelt beslutningsforslag, ikke en vedtægtsændring, og *at* foreningen efter sin natur og efter det konkrete forslags beskaffenhed ikke fik indgribende økonomisk betydning for medlemmerne. Det må heroverfor bemærkes, *at* vedtægtsbestemmelser af den nævnte karakter bør undgås, *at* der i hvert fald i foreninger med nogen økonomisk og/eller erhvervsmæssig betydning for medlemmerne bør ske afvisning af at behandle sådanne medlemsforslag, selv om behandlingen har vedtægts-hjemmel, *at* der i hvert fald aldrig kan gennemføres nogen vedtægtsændring på denne måde, og *at* foreningen altid af egen drift, selv uden udtrykkelig vedtægtsforskrift derom, bør sørge for at angive i indkaldelsen, at (1) der efter indkaldelsen kan indkomme medlemsforslag til behandling i medfør af § X, og at (2) de i så fald bekendtgøres på nærmere angiven måde (eventuelt henligger til eftersyn, jfr. den citerede AV-bestemmelse).

178. Samme resultat nåedes i U 1955.614 Ø (fagforeningens beslutning om ekstra kontingentbelastning for medlemmer, der påtog sig arbejde efter en særlig akkordsats).

33. Bemyndigelse til ændringer i det vedtagne

Den dirigent, som over for foreningens ledelse påtager sig at få gennemført registrering hos en offentlig myndighed af vedtægtsændringer m.v., ærgrer sig, hvis der måneder efter en generalforsamling med mange deltagere kommer brev fra myndigheden til ham om, at der skal foretages enkelte ændringer i det vedtagne, før dette kan registreres. Uanset hvor hjemmevant man eventuelt færdes i de foreningsretlige grundprincipper, kan det ske for den bedste, at man ved udformningen af komplicerede vedtægtsændringer overser en mindre mangel i de forslag, der forelægges generalforsamlingen. Bedre bliver det ikke, hvis der på en kompleks generalforsamling med mange deltagere gennemføres sådanne ændringer efter forslag fra salen i det fremlagte, at man til sidst mister overblikket over dele af stoffet.

Det er ingen skam, at dirigenten og bestyrelsen på forhånd meddeler generalforsamlingen, at man *kan* have overset noget, og at man derfor gerne vil have en bemyndigelse til dirigenten (eller bestyrelsen) til at foretage fornødne ændringer for at få registreringen gennemført.

Der er i selskabsretten et noget større behov for at få en sådan bemyndigelse, fordi enhver vedtægtsændring i ethvert A/S eller ApS skal registreres, mens kun nogle vedtægtsændringer i nogle foreninger skal registreres. Der henvises om disse registreringspligtige tilfælde til kap. 43.

Denne forskel kunne forlede til at antage, at problemet ikke eksisterer i foreningsretten, eller at det som hovedregel er irrelevant. Man kan imidlertid anskue spørgsmålet fra følgende synsvinkel: ej heller i et A/S eller ApS drejer det sig kun om at „få registreret“ det vedtagne; det drejer sig om at nå til en hensigtsmæssig, logisk indre sammenhængende – og selvsagt med præceptive lovbestemmelser kongruent – udformning af de besluttede vedtægtsændringer. Strengt taget er den traditionelle selskabsretlige bemyndigelse til „at foretage sådanne ændringer i det vedtagne, som måtte blive krævet af Erhvervs- og Selskabsstyrelsen som betingelse for det vedtagne registrering“ utilstrækkelig.

Overfører vi dette på foreningsretten, ville det snarere være relevant at bede forsamlingen, særligt hvis de oprindelige forslag har undergået mange ændringer i forsamlingens løb, om bemyndigelse til at foretage sådanne ændringer, som

- måtte blive krævet eller foreslået af en myndighed, der skal registrere eller stadfæste beslutningerne,
- måtte vise sig uomgængeligt nødvendig for at justere indbyrdes uoverensstemmelser i de på generalforsamlingen vedtagne ændringsforslag til hovedforslagene,
- måtte blive skønnet hensigtsmæssige for at foretage sådanne rent sproglige, redaktionelle ændringer, som er fornødne for at undgå misforståelser som følge af de valgte formuleringer, eller som
- måtte være nødvendige for at undgå, at det vedtagne er i modstrid med en ufravigelig lovbestemmelse.

Det bør tilføjes, at bestyrelsen ved redaktionelle ændringer skal underrette medlemmerne om den ændrede formulering senest på næste generalforsamling, ved mere indgribende ændringer i brevform straks efter ændringens gennemførelse. Der kan opstilles en tidsfrist for ændringen, så at ændringer, der måtte vise sig fornødne efter en vis periode efter generalforsamlingen, alene kan gennemføres ved ny generalforsamlingsbeslutning.

I betænkningen fra 1964 om ændring af AL 1930¹⁷⁹ overvejede man, om man pr. lovbestemmelse generelt skulle give bestyrelsen i et aktieselskab en beføjelse til at foretage ændringer, som aktieselskabsregisteret måtte kræve som betingelse for at registrere anmeldelsen. Kommissionen fandt imidlertid, at grænsen mellem redaktionelle og væsentlige ændringer var for svær at trække. Det er derfor fortsat op til den enkelte generalforsamling i et selskab at give en bemyndigelse. En tilsvarende retstilstand gælder utvivlsomt i foreninger, men der er intet i vejen for at optage en bestemmelse i foreningens vedtægter, der for vedtægtsændringer og andre generalforsamlingsbeslutninger indeholder forskrifter som angivet foran, eventuelt blot enkelte af dem.¹⁸⁰

Det første spørgsmål, der rejser sig for dirigenten, er, om en sådan

179. Bet. nr. 362/1964 om revision af aktieselskabslovgivningen s. 96 og 194.

180. Se nærmere om konkret bemyndigelse m.v. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 49 og 146 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 130ff.

Ændringsbemyndigelse

bemyndigelse skal være indeholdt allerede i dagsordenen, for at den kan gives. Ikke helt sjældent ses det som sidste punkt i hvert fald i selskabers indkaldelse – og dermed i dagsordenen – at man på generalforsamlingen agter at bede om bemyndigelse til at foretage fornødne ændringer. Jeg vil dog bestemt antage, at det ikke er nødvendigt, at en sådan bemyndigelse er givet i dagsordenen.

Det næste spørgsmål, der rejser sig, er, til hvem bemyndigelsen kan gives. Er dirigenten foreningens advokat, ses det, at bemyndigelsen gives til ham. Ikke helt sjældent vil det blive tilføjet, at han skal anvende bemyndigelsen i samråd med bestyrelsen. Nu og da gives bemyndigelsen til bestyrelsen, og det må da antages, at den kan udnytte sin ændringsbeføjelse gennem formanden, eventuelt i samråd med dirigenten. Derimod må det i et dansk ret anses for usædvanligt, muligvis uretmæssigt, at give bemyndigelsen til direktionen, administrator e.l. Generelt må bemyndigelse til bestyrelsen, ikke til dirigenten, anses for rigtigst, fordi dirigentens hverv ophører ved generalforsamlingens slutning. Sammenholder man bemyndigelsesproblematikken med princippet i AL § 75, stk. 2, sidste led (ApL § 56, stk. 2, 2. punktum), som siger, at forhandlingsprotokollen blot skal underskrives af dirigenten (med mindre vedtægterne kræver, at også tilstedeværende bestyrelsesmedlemmer underskriver), får man i realiteten, hvis ikke vedtægterne kræver bestyrelsens underskrift, en situation, hvor dirigenten selv underskriver den fuldmagt, der bemyndiger ham til at foretage ændringer. Dette må principielt anses for at være uheldigt.

På dirigentens checkliste for den praktiske afvikling af generalforsamlingen bør altid stå en bemyndigelse som sidste punkt. Det er naturligvis ganske utilstedeligt, hvis man ved udfærdigelsen af referatet indføjer en bemyndigelse, som faktisk ikke blev givet.

34. Dirigentens kontrol med beslutningernes lovlige indhold

Som det flere gange er fremhævet foran, skal dirigenten ikke blot sørge for, at beslutningerne på generalforsamlingen bliver til på korrekt og lovlig måde. Han skal også påse, at beslutningerne har et lovligt indhold. Herved forstår jeg, at de ikke strider mod en ufravigelig lovbestemmelse, eller at de savner indholdsmæssig logik eller strider mod andre vedtægtsbestemmelser, som ikke samtidig tilsigtes ændret.

Indholdskontrollen skal således tillige omfatte indseende med, at en beslutning, der ikke indebærer en vedtægtsændring, ikke må stride mod foreningens vedtægter. Skal man vedtage en beslutning, som strider mod selskabets vedtægter, kræver dette vedtægtsændringsmajoritet og faktisk optagelse i vedtægterne, undtagen hvis der er tale om en helt enkeltstående dispensation; men også denne kræver majoritet som til en vedtægtsændring.

Flere gange foran er det fremhævet, at dirigentens indholdskontrol må udøves på en smidig måde. Det er således ofte naturligt at tage kontakt med en forslagsstiller og gøre opmærksom på, at forslaget strider mod en præceptiv lovbestemmelse e.l. og derfor ikke kan sættes under afstemning i den foreliggende form. Det er endvidere naturligt at udøve en vis service med henblik på at gøre forslaget retmæssigt af indhold. Lykkes forhandlingerne herom ikke, skal afstemning nægtes. Derimod er der intet til hinder for at tillade en vis debat om forslaget, men debatten må ikke munde ud i en beslutning, ikke engang i en afstemning. Det har ingen mening at sætte et ulovligt eller foreningsretligt retsstridigt forslag under afstemning.¹⁸¹

Nu og da er dirigentens indholdskontrol ikke så simpel som den

181. Forskellig herfra er den situation, hvor der tilsigtes truffet en beslutning, som „kun“ strider mod en aftale m.v., som foreningen har indgået. Vil beslutningen alene få obligationsretlige konsekvenser, f.eks. erstatningspligt for foreningen over for en medkontrahent, må dirigenten ikke af denne grund i kraft af sin indholdscensur-pligt nægte afstemning. Kun den præceptivt ulovlige eller *foreningsretligt* retsstridige beslutning skal afvises. Derimod bør han selvsagt medvirke til at gøre forsamlingen konsekvenserne af den tilsigtede beslutning klar.

Indholdscensur

blotte konstatering af, at et forslag fremsat af et medlem er retsstridigt og derfor må omformuleres eller bortfalde. Hyppigt er dirigenten, allerede forud for sit valg, inddraget i bestyrelsens overvejelser om, hvilket indhold bestyrelsens forslag til vedtægtsændringer eller andre beslutninger skal have. Dirigenten kan herved ofte være kommet i tvivl om, hvorledes en præceptiv lovbestemmelse skal forstås. I denne forbindelse kan det være naturligt at tage forhåndskontakt med den myndighed, under hvis område spørgsmålet sorterer. Det vil ofte være naturligt, at dirigenten redegør for disse forhandlinger, når forslaget fremlægges på generalforsamlingen.

Dirigentens redegørelse herom må aldrig blive en egentlig anbefaling af forslaget, men alene en teknisk redegørelse for de retlige problemer, der er knyttet til dets eventuelle vedtagelse, og til, hvorledes dirigenten har fået opfattelsen af, at lovgivningen må forstås. Den varme, „politiserende“ anbefaling af et forslag henhører under bestyrelsens ansvar.

35. Punktet „eventuelt“

Det er muligt, at foreningens vedtægter under angivelsen af den faste dagsorden for den ordinære generalforsamling indeholder et punkt, der f.eks. hedder „Eventuelle forslag fra bestyrelse eller medlemmer“. Det kan imidlertid som altovervejende hovedregel – alene med de ganske begrænsede undtagelser, som jeg har redegjort for i kap. 32 om visse uhenigtsmæssige vedtægtsbestemmelser om kort frist for medlemsforslag – ikke nytte noget, at denne tekst gengives ordret i indkaldelsen (det skulle da lige være med den tilføjelse, at sådanne forslag faktisk ikke er indkommet). En sådan ukritisk gengivelse af forslagspunktet lader dagsordenens læser ganske i uvidenhed om, hvilke forslag der agtes behandlet.

Derimod kan det meget vel være, at der ifølge vedtægterne er et afsluttende punkt med benævnelsen „Eventuelt“. I så fald er der intet til hinder for, at indkaldelsen og dermed dagsordenen til sidst indeholder punktet „Eventuelt“. Dette punkt er og forbliver imidlertid alene et *debatpunkt*, aldrig et *beslutningspunkt*. Der kan således ikke træffes beslutninger, men ordet vil være frit. Ofte vil det endog være meget frit, idet det erfaringsmæssigt viser sig, at medlemmer, der kan have holdt sig tilbage i debatten under de øvrige punkter på dagsordenen, får tungen på gled på dette tidspunkt, hvor dagsordenen er ved at være udtømt.

Formentlig må det antages, at der under punktet „Eventuelt“ end ikke kan finde afstemninger sted af blot vejledende karakter, når der ikke er advaret herom i dagsordenen. Selv „vejledende“ beslutninger kan ofte få en vis faktisk virkning. Endvidere må det bestemt antages, at man under punktet „Eventuelt“ ikke kan vende tilbage til tidligere dagsordenspunkter og omgøre de beslutninger, der blev truffet under disse. Det må ellers antages, at generalforsamlingen i et vist omfang kan „ombestemme sig“, men muligheden herfor må være udtømt, når generalforsamlingen er nået til punktet „Eventuelt“, jfr. nedenfor i kap. 40.¹⁸²

182. Jfr. nærmere om omgørelsesmuligheden og de omgørelsesrisici, denne kan indebære, Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 505ff, særligt s. 512 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 160ff.

„Eventuelt“

Ikke helt sjældent vil der under „Eventuelt“ fremkomme indlæg, som kan nødvendiggøre svar fra bestyrelsen. Principielt må det imidlertid fastholdes, at medlemmernes egentlige spørgsmålsret om foreningens økonomiske og organisatoriske forhold m.v. (jfr. i selskabsretten AL § 76, ApL § 57, der utvivlsomt kan overføres til foreningsretten, se herom kap. 38) er udtømt, når man når punktet „Eventuelt“, eftersom spørgsmålsretten drejer sig om årsregnskab, foreningens stilling og anliggender, hvorom generalforsamlingen skal træffe beslutning, og eftersom disse forhold nødvendigvis må være udtømt, når man er nået til „Eventuelt“. Alligevel bør dirigenten være rimeligt liberal med at tillade spørgsmål stillet til ledelsen, særligt hvis det er indlysende, at næsten ingen medlemmer har forladt salen endnu (udvandrede medlemmer skal næppe finde sig i, at vigtige oplysninger, der kunne være fremkommet på forespørgsel under et tidligere punkt, gives som en henkastet oplysning så sent under forsamlingens forløb).

I det omfang bestyrelsens medvirken under punktet viser sig påkrævet, må man være opmærksom på, at det stadig er den hidtige bestyrelse, der fungerer, også selv om en ny bestyrelse måtte være blevet valgt under et tidligere punkt på generalforsamlingen. Dette princip fremgår af princippet i AL § 49, stk. 7, sidste punktum (ApL § 32, stk. 6, sidste punktum), der ganske vist alene taler om den i selskabsretten maksimalt tilladte valgperiodes længde (afslutningen af en ordinær generalforsamling senest 4 år efter valget), men som må antages at udtale et almindeligt princip om det præcise tidspunkt for mandaternes ophør, som også kan overføres til foreningsretten.

36. Rækkefølgen af dagsordenens punkter

I indkaldelsen til generalforsamlingen er angivet en dagsorden, og det vil oftest være naturligt at respektere den rækkefølge, hvori punkterne er opført deri.

Man kan formentlig sige, at rækkefølgen i den udsendte dagsorden er bindende, *medmindre* der er en rimelig begrundelse for at ændre på denne rækkefølge.¹⁸³

Det første spørgsmål, der melder sig, er, hvem der har kompetence til at ændre rækkefølgen. Som hovedregel må denne kompetence være hos dirigenten, der skal skønne, hvilken rækkefølge emnerne bør behandles i, for at generalforsamlingen giver det sikreste udtryk for forsamlingens vilje. Det er muligt, at dirigentens afgørelse om en ombytning i meget begrænset omfang kan ændres af forsamlingen selv, men dette kan i hvert fald ikke gælde, hvis en ombytning er nødvendig af tvingende logiske årsager, jfr. straks nedenfor. I så fald er det dirigentens opgave at foretage ombytningen, og generalforsamlingen må finde sig heri – med mindre den afskediger ham, hvilket den kan gøre, hvis han er generalforsamlingsvalgt.¹⁸⁴

Eksempler på, at ombytning kan være logisk nødvendig, er følgende, hvoraf enkelte har været omtalt i foregående afsnit:

- Hvis der er stillet forslag om ændring af vedtægternes bestemmelse om bestyrelsens sammensætning og det fremgår af forslaget, at det tilsigter at finde anvendelse fra og med valgene på denne generalforsamling, må forslaget om vedtægtsændring fremrykkes, så at det behandles før valget.

183. Se Krenchel: Håndbog for Dirigenter, 2. udg., s. 52, samt Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 405f og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 138ff.

184. Se nærmere Kobbernagel: Dirigenten s. 63f. Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der AG, s. 72. Bet. nr. 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning s. 64. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 406.

Rækkefølge

- Fremgår det af et forslag om vedtægtsændringer vedrørende ændret overskudsanvendelse, kontingentopkrævningsprincipper m.v., at forslaget tilsigter at finde anvendelse også på det regnskab, som generalforsamlingen skal behandle, må forslaget om vedtægtsændring naturligvis fremrykkes, så det behandles før de nævnte beslutninger.¹⁸⁵
- Opstår der på den konstituerende generalforsamling spørgsmål om vedtægtsændring, skal et sådant spørgsmål behandles, før der træffes beslutning om stiftelsen af foreningen, uanset hvordan den udsendte dagsorden måtte se ud, jfr. det i foreningsretten utvivlsomt anvendelige princip i AL § 10, stk. 2, 1. punktum.
- Flere dagsordenpunkter, der er opført særskilt, men som i realiteten vedrører samme kerneproblemer, bør ofte behandles under ét, således at punkterne simpelthen slås sammen. Hertil er dirigenten beføjet.¹⁸⁶
- I enkelte tilfælde kan det være naturligt at opdele et punkt i flere punkter. Dette kan eksempelvis være tilfældet, hvis dagsordenen angiver regnskabsgodkendelse og meddelelse af décharge under ét, men forholdene på generalforsamlingen lader dirigenten formode, at der muligt kan være flertal for regnskabsgodkendelsen, men ikke nødvendigvis for déchargen. Jeg er endog tilbøjelig til at antage, at dirigenten altid *skal* opdele disse to forhold i separate punkter.

Dirigenten bør under alle omstændigheder meddele generalforsamlingen, *hvorfor* der byttes om på rækkefølgen. Selv om mine bemærkninger foran om, at det i langt de fleste tilfælde vil være dirigentens suveræne afgørelse at foretage ombytningen, er rigtige, kan det alligevel være rimeligt, at dirigenten forespørger generalforsamlingen, om nogen har noget at invende mod ombytningen. Ofte vil det være hensigtsmæssigt, at man i protokollatet bemærker, at „med forsamlingens samtykke besluttede dirigenten at behandle punkt Y før punkt X“.

185. Jfr. UfR 1920.37 ØLD. Gomard: Aktieselskabsret, 2. udg., s. 376. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 406.

186. Krenchel: Håndbog for Dirigenter, 2. udg., s. 52f. Se endvidere, dog primært med henblik på debatten, FFO § 28, stk. 1, 2. pkt., hvorefter formanden kan ændre (taler)rækkefølgen for at bringe meningsudvekslinger om bestemte punkter til afslutning, eller hvor praktiske hensyn i øvrigt taler derfor.

Referat

Det bør i det hele taget af referatet fremgå, i hvilken rækkefølge punkterne har været behandlet. Referatet bør således ikke slavisk knytte sig til den udsendte dagsorden, men til den rækkefølge, i hvilken behandlingen *faktisk* fandt sted.

37. Taleret, ro og orden

I selskabsretten gælder efter AL § 65, stk. 2, (ApL § 46, stk. 2), at enhver aktionær (anpartshaver) har ret til at tage ordet på generalforsamlingen. Det følger således heraf, at taleretten er en fundamental ret for selskabets ejere. Ellers kunne man jo heller ikke øve kritik af ledelsen eller i øvrigt gøre sine standpunkter til dagsordenens enkelte emner gældende.

Det ligger helt fast, at ganske tilsvarende principper kan overføres til foreningsretten. Her gælder de med desto større styrke, fordi foreningsretten ofte opererer med ens stemmewægt for hvert medlem, således at et indlæg på generalforsamlingen har desto større chance for at bevæge resultatet, end det kan være tilfældet i selskabsretten, hvor resultatet nu og da vil ligge fast på forhånd som følge af aktiernes fordeling.

Taleretten har et dobbelt formål:

- den enkelte skal have lov at sige sin mening, og
- summen af de ytrede bemærkninger udgør en væsentlig bestanddel af det beslutningsgrundlag, hvorudfra forsamlingen træffer sin beslutning i sagen.

Se blot som eksempel på den vægt, domstolene tillægger taleretten, U 1982.249 Ø: nogle medlemseksklusioner i en fagforening kendtes ugyldige, da de ekskluderede – der skulle have taleret – ikke var indkaldt og derfor ikke kunne påvirke beslutningerne med deres argumenter.

Også medlemmer, som i henhold til vedtægtsbestemmelser permanent eller midlertidigt ikke har stemmeret, har taleret. Derimod er det indlysende, at taleretten forudsætter, at man er til stede på generalforsamlingen (med mindre man da udøver sin møde- og dermed sin tale- ret gennem en fuldmægtig). Medlemmer, der ikke har løst adgangskort i tilfælde, hvor vedtægterne påbyder dette, har derfor naturligvis heller ingen taleret.

Selv om det emne, hvorom medlemmet ønsker at ytre sig, ikke skal munde ud i nogen afstemning, består taleretten alligevel. Det afgørende er, at der er et „emne“ (en sag) på dagsordenen, hvorom han ønsker at udtale sig.

En fuldmægtig for et medlem har taleret. Det er i selskabsretten tvivlsomt, om en rådgiver har taleret. Er det indlysende, at aktionæren (anpartshaveren), der møder sammen med sin rådgiver, har svært ved at udtrykke sig eller savner sagkundskab inden for et behandlet anliggende, ser jeg intet til hinder for, at dirigenten er liberal og lader rådgiveren tale. Samme resultat må antages i foreningsretten.¹⁸⁷

Bestyrelsesmedlemmer, repræsentantskabsmedlemmer, direktører (administrator) og (generalforsamlingsvalgte) revisorer har taleret, for revisorernes vedkommende kun vedrørende spørgsmål, der har forbindelse med deres revisionsarbejde for foreningen.¹⁸⁸

Udenforstående (ekstranei), der hverken er foreningsmedlemmer eller medlemmer af nogen af de forannævnte foreningsorganer, har ingen taleret, medmindre dirigenten for det enkelte tilfælde tillader dem at tale. Eksempelvis kan der være tale om en gæst, som er indbudt som repræsentant for en virksomhed, med hvem foreningen påtænker at indgå samarbejde, og som det derfor kan være naturligt at give lejlighed til at fremstille sagen på generalforsamlingen. Beslutningen herom må træffes af dirigenten. Hans afgørelse må kunne ændres af generalforsamlingens flertal. Det er muligt, at man endog må gå så

187. Se nærmere den selskabsretlige diskussion hos Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 318f og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 142. Se endvidere Hørlyck i TfR 1985.294f og replikken hertil fra Flodhammar i TfR 1985.660f. Jeg vil være endnu mere tilbøjelig til at acceptere rådgiveres taleret i forenings- end i selskabsretten. I et selskab, hvor der som udgangspunkt er tale om at disponere over en formueret (aktien, anparten), *kunne* man med en vis ret ræsonnere: vil aktionæren bruge en specialist til at tale for sig, må han udnævne en fuldmægtig og blive væk; vil han give møde personligt, må han selv tale for sig. I foreningen, hvor det personlige samspil mellem medlem/selskab og medlem/medlem er væsentligt, er det vigtigere, at medlemmet selv møder, også selv om teknisk komplicerede anliggender skal behandles.

188. Se Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 319. Bet. 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning, s. 125. Græsvænge-Thomsen, 3. Udg., s. 319. Se endvidere Gomard: Revisors stilling i retlig belysning, s. 42. Årsregnskabslovens § 61k som udformet ved lov nr. 815 af 21/12 1988 giver revisor møderet på generalforsamlingen i et A/S eller ApS og mødepligt, hvis et bestyrelsesmedlem, en direktør eller en selskabsdeltager forlanger det. Tilsvarende må antages i foreningsretten. Lovbestemmelsen udtaler sig ikke direkte om ytringsretten, men en ganske tavs tilstedeværelse har næppe nogen mening.

Taleret

vidt som til at antage, at enhver medlem kan modsætte sig, at ekstranei taler på generalforsamlingen, eftersom denne er medlemmernes organ, hvor de suverænt træffer beslutning i foreningens anliggender. For det tilfælde at denne antagelse – om den enkelte generalforsamlingsdeltagers vetoret mod ekstranei's taleret på generalforsamlingen – er rigtig, bør dirigenten, inden han giver ordet til ekstraneus, spørge forsamlingen, om nogen har noget at indvende imod, at den pågældende får ordet. Det vil efter omstændighederne være naturligt, at man kort fører dette handlingsforløb til protokollen.

Om den praktiske måde, hvorpå dirigenten administrerer taleret, bemærker jeg følgende:

Er der tale om en lille forsamling, eventuelt forsamlet omkring et eller nogle få borde, vil dirigenten ofte på uformel vis give ordet til den, der melder sig. Er der derimod tale om en større forsamling, der anvender talerstol, bør deltagerens tilmeldelse formaliseres for at sikre en velordnet afvikling af generalforsamlingen. Dirigenten bør ved forsamlingens begyndelse (efter at den „lovlige indkaldelse“ er konstateret og dagsordenen er repeteret) opfordre deltagerne til, at de tilmelder sig talerlisten gennem aflevering af en seddel med deres fulde navn til dirigenten, idet de på sedlen tilkendegiver, hvilket punkt på dagsordenen de ønsker at kommentere.

Er der tale om en større generalforsamling, hvor pressen er til stede, eller lægges der vægt på navn og hjemsted til referatet, bør dirigenten ofte tillige bede medlemmerne om, at de på sedlen tilføjer det sted (den kommune), hvorfra de kommer.

Dirigenten må ikke nægte yderligere personers optagelse på talerlisten, blot fordi han synes, at den er blevet noget lang. Talerlisten må således være åben for nye tilmeldinger, lige indtil man har nået det øjeblik, hvor ledelsen har fået ordet for en afsluttende bemærkning under det pågældende punkt på dagsordenen.

Det vil som regel være naturligt at give de tilmeldte ordet i den rækkefølge, hvori de har tilmeldt sig, jfr. således udtrykkeligt FFO § 28, stk. 1, 1. pkt. Dog kan det fremgå af dirigentens ordveksling med en tilmeldt, at denne ønsker at kommentere et ganske bestemt delemne, og det kan da være naturligt at flette vedkommende ind i debatten på det relevante sted for at bevare den „røde tråd“ i debatten. Det hedder herom i FFO § 28, stk. 1, 2. pkt., at rækkefølgen kan ændres „for at bringe meningsudvekslinger om bestemte punkter til afslutning, eller hvor praktiske hensyn i øvrigt taler derfor“.

Ligeledes bør korte bemærkninger af rent praktisk karakter indsky-

des (jfr. systemet med „korte bemærkninger“ af indtil 2 minutters, ved korte replicerende bemærkninger op til 5 minutters, varighed i FFO § 28, stk. 3), hvor det er hensigtsmæssigt, og formalitetsindlæg (som vedrører generalforsamlingens procedure) *skal* altid høres før realitetsindlæg (som vedrører selve de behandlede sager).

Dirigenten bør ikke stedse blot ukritisk påhøre samtlige indlæg, men kan efter omstændighederne være nødt til at ledsage enkelte indlæg med bemærkninger. Fremgår det således af et indlæg, at taleren har foreslået et under debat værende forslag ændret, må dirigenten nøje få dette præciseret, inden debatten skrider videre. Dirigenten bør således sige, at „jeg forstod fru Y's indlæg således, at der blev fremsat et ændringsforslag om, at ...“. Hvis ikke ændringsforslaget er afleveret skriftligt fra taleren til dirigenten, må dirigenten være meget omhyggelig med allerede på dette stadium at få ændringsforslaget præciseret ganske ordret. Om fornødent må han suspendere generalforsamlingen nogle minutter for at optage forhandlinger med forslagsstilleren. Først når dirigenten er helt sikker på, at ændringsforslaget foreligger ganske ordret, bør han referere det for forsamlingen (og selv gemme det af hensyn til protokollatet). Derefter skrider debatten videre, men nu både på grundlag af det tidligere fremsatte hovedforslag og det fremsatte ændringsforslag.

I større forsamlinger bør dirigenten for at sikre en værdig afvikling af forsamlingen insistere på, at talerstolen benyttes, men der kan gøres undtagelse i tilfælde af korte berigtigende indlæg. Det samme gælder, hvis en taler er handicappet. Dog synes trådløse mikrofoner at blive stedse mere udbredt, og der er intet til hinder for, at en hjælper bringer mikrofonen til den enkelte taler, der da afgiver indlægget stående fra sin plads. Dirigenten nævner, hvem der er næste taler på listen, vedkommende giver sig tilkende, og hjælperen overrækker ham mikrofonen. To forhold bør iagttages:

- 1°: Dirigenten bør præcisere, at der ikke må afgives indlæg uden mikrofon.
- 2°: Hjælperen bliver diskret stående ved talerens side, klar til at viderbringe mikrofonen.

Da jeg skrev min licentiatafandling „Generalforsamling og beslutning“, 1983, nævnte jeg, at generalforsamlings sproget er dansk.¹⁸⁹

189. Werlauff. s. 324. Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der AG, s. 74 f.

I de forløbne år er jeg i selskabsretten stedse oftere blevet opmærksom på, at udenlandske aktionærer beder om lov til – eller tager det for givet – at måtte udøve taleret på deres modersmål, ikke helt sjældent når der er tale om eksempelvis tyske selskabsdeltagere. Det kan i disse tilfælde være et ganske stort problem for dirigenten, hvorledes han skal forholde sig hertil.

Samme spørgsmål kan – og utvivlsomt med stadigt stigende aktualitet – opstå i foreningsretten: den hollandske landmand i andelsvirksomheden, den tyske medejer i ejerforeningen af erhvervslejligheder etc.

Jeg vil fastholde, hvad jeg gav udtryk for i licentiatafhandlingen: enhver aktionær (anpartshaver) må have et retskrav på, at generalforsamlingen foregår på selskabets sprog. Ganske samme princip må kunne antages i foreningsretten. I et dansk registreret selskab, hhv. en efter dansk ret virkende forening, er generalforsamlings sproget dansk. Disse principper er ganske udmærkede, men deres gennemførelse i praksis kan give anledning til vanskeligheder for dirigenten:

Uanset hvor nøje dirigenten forklarer de udenlandske medlemmer, at generalforsamlings sproget er dansk, vil de ønske at afgive deres indlæg på deres modersmål, eller evt. engelsk, hvis modersmålet ikke er et hovedsprog. Det er urealistisk at forestille sig, at de må „hviske“ indlægget til en person, der simultant eller konsekutivt oversætter det for dem. Lige så urealistisk er det at forestille sig, at de på forhånd lader det oversætte og derefter oplæse på dansk. Realiteten er derfor, at de pågældende ytrer sig på et fremmedsprog, men inden dirigenten giver lov til dette, bør han forklare generalforsamlingen – og herunder de udenlandske medlemmer – at kun det, der foregår på dansk, har autentisk betydning. Forestiller man sig derfor, at en revisor, et bestyrelsesmedlem eller en direktør afgiver en beretning til generalforsamlingen, og at dele deraf som en service resumeres på fremmedsproget, kan dette resume ikke tillægges selvstændig retsvirkning. Sproglige misforståelser er det udenlandske medlems risiko. Vil han gardere sig herimod, må han lade sig repræsentere af en dansk fuldmægtig, eller han må møde med en dansk rådgiver, med hvem han må konferere i løbet af generalforsamlingen, og som (hvilket som nævnt foran er min opfattelse) må ytre sig på hans vegne.¹⁹⁰

190. Dette er i øvrigt efter min opfattelse endnu et godt argument for, at man nødvendigvis må give rådgivere taleret, jfr. Werlauff: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 147.

Dirigenten påser, at taleren holder sig til det emne, som behandles under det pågældende dagsordenpunkt. Nogen liberal holdning må dog udvises, hvis talere strejfer andre dagsordenpunkter.¹⁹¹

Talere, der ønsker at påbegynde oplæsning (citat) i hvert fald af nogen udstrækning, skal forinden indhente dirigentens samtykke. Dirigenten kan kræve omfanget af citeringen begrænset.¹⁹²

Det må uden videre kunne overføres til foreningers generalforsamlinger, hvad der gælder ifølge FFO § 27: „Citater må kun anvendes i begrænset omfang. Det skal klart fremgå af indlægget, hvornår citatet begynder, og hvornår det slutter. Ligeledes skal det tydeligt tilkendes, hvorfra citatet er hentet, og hvor det er at finde i det pågældende skrift“.

Gentager taleren unødigt sig selv, eller overskrider han grænserne for „parlamentarisk sprogbrug“ – det vil sige: hvis talerens „ytringer (er) utilbørlige, jfr. FFO § 27, stk. 2, 2. pkt. – er det både dirigentens ret og pligt at bremse ham („kalde ham til orden“).

Dirigenten kan begrænse taletiden, men dette må gøres på en for alle ligelig måde, bortset fra at bestyrelsen, der skal svare på mange spørgsmål, kan få længere tid. Taletidsbegrænsningen kan indføres fra et bestemt tidspunkt, hvor det står klart, at generalforsamlingen er i tidnød.¹⁹³

Kun den trænedede dirigent mestrer den vanskelige kunst at få debatten om det enkelte dagsordenpunkt afsluttet på rimelig måde. Dirigenten skal sørge for, at der har fundet en rimeligt udtømmende debat sted om emnet, for debatten afsluttes. På den anden side er der også grænser for, hvor meget diskussionen kan udpines. En rimelig balance, der sikrer mod idelige gentagelser og „tordenskjolds soldater“ blandt talerne, må findes. Afgørelsen er nem, når der ikke er flere tilmeldte talere. Sværere – og ofte udsat for kritik – er det, når der stadig er nogen, der ønsker ordet. I så fald må der være en god begrundelse for at afskære dem. Denne afgørelse træffes ikke af dirigenten alene, men af forsamlingen, idet en deltager kan stille forslag om debattens afslutning. Dette forslag skal da straks sættes under afstemning uden debat, men det skal først tilkendes gives forsamlingen, hvem der alle-

191. Se nærmere Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 324ff om de tematiske begrænsninger i ytringsretten.

192. Kobbervagel: Dirigenten s. 67. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 326 og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 147.

193. Se nærmere Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der AG s. 73.

rede har bedt om ordet, jfr. FFO § 31, 2. pkt. Forsamlingen træffer sin beslutning med simpel majoritet.

Det er imidlertid uacceptabelt, hvis man bruger et forslag om debat-afslutning til at undertrykke en oppositionel minoritet. Hvis det derfor er indlysende, at der endnu ikke har fundet nogen virkelig debat sted om emnet, har dirigenten både ret og pligt til at nægte at sætte forslaget om debatafslutning under afstemning. I stedet foreskriver dirigenten da suverænt, at debatten fortsætter.

Det er som regel under spørgsmålet om taleret, at dirigentens ret og pligt til at opretholde ro og orden skal stå sin prøve. Retter talere eller andre deltagere sig ikke efter de dirigenthenstillinger, som er nødvendige for at opretholde ro og orden, kan dirigenten fratage en taler ordet, nægte ham ordet på ny og i værste fald udvise en generalforsamlingsdeltager, der helt umuliggør en velordnet afvikling af generalforsamlingen.

Der er en stigende skala i følgende dirigentbeføjelser til roens og ordenens opretholdelse:

- henstilling (kalde til orden)
- påbud
- fratagelse af ordet
- nægtelse af ordet ved fornyet anmodning derom
- midlertidig udvisning
- definitiv udvisning
- midlertidig udsættelse af forsamlingen.¹⁹⁴

Er et mindre indgribende middel tilstrækkeligt til at opnå det tilsigtede formål, må dirigenten ikke tage et af de mere byrdefulde midler i anvendelse. Dirigenten udøver altså sine beføjelser ud fra proportionalitetshensyn.

En udvist deltager bør formentlig have ret til i hast at udpege en tilstedeværende som sin fuldmægtig, for at den udvistes stemme dog ikke skal gå tabt under eventuelle afstemninger.

194. Jfr. FFO § 29, stk. 2, 1. pkt.: kalde til orden ved utilbørlige bemærkninger. – 2. pkt.: fratage ordet. – 3. pkt.: nægte ordet påny i samme møde. – stk. 4: udsætte mødet, hæve mødet. Dirigenten i en forening kan ikke som Folketingets formand hæve forsamlingen, men i værste fald meddele, at han nedlægger dirigenthvervet. Det er herefter bestyrelsens formand, der afgør, om forsamlingen definitivt skal hæves.

38. Spørgsmålsret

Det er i høj grad dirigentens opgave at påse, at medlemmernes ret til at stille og få besvaret spørgsmål til bestyrelse og eventuel direktion opfyldes i overensstemmelse med almindelige foreningsretlige principper, jfr. herved fra selskabsretten udtrykkeligt AL § 76 (ApL § 57).

Efter disse selskabsretlige bestemmelser skal bestyrelse og direktion meddele oplysninger, som står til rådighed på generalforsamlingen, om alle forhold, som er af betydning for bedømmelsen af

- 1) årsregnskabet
- 2) årsberetningen
- 3) et evt. koncernregnskab
- 4) selskabets stilling i øvrigt
- 5) selskabets forhold til andre selskaber i samme koncern og
- 6) spørgsmål, hvorom beslutning skal træffes på general forsamlingen.

Til foreningsretten kan de relevante dele af disse principper uden videre overføres, jfr. FvL § 114, KSL § 18 og IFL § 9, stk. 5. Spørgsmål kan således i hvert fald kræves besvaret ad (1) årsberetning, (2) årsregnskab, (4) foreningens stilling i øvrigt og (6) spørgsmål, hvorom beslutning skal træffes på generalforsamlingen. Nr. 3 og 5, der er koncernrelateret, er uden betydning i mange foreninger. Når imidlertid andelsbevægelsen i betydelig udstrækning begynder at udskille virksomheder i til formålet stiftede aktieselskaber, hvis aktier børsnoteres, men således at andelsforeningen/selskabet forbliver modervirksomhed for selskabet, da bliver nr. 3 og 5 toprelevante også i foreningsretten. Når dette sker, må det uden tvivl antages, at spørgsmålsretten på foreningens generalforsamling udstrækkes også til alle virksomheder, hvormed foreningen er koncernforbundet.

Når EF's 7. selskabsdirektiv om konsoliderede regnskaber gennemføres, så at vi får et udvidet begreb for de associerede virksomheder, hvis resultat og status skal konsolideres i ét regnskab, som om der fo-

relå én eneste virksomhed, vil dette utvivlsomt trække en ganske parallel udvidelse af interpellationsretten med sig.

Spørgsmålsretten (der som nævnt også kaldes interpellationsret ud fra en parlamentarisk inspiration) gælder både på ordinære og ekstraordinære generalforsamlinger.

Dirigenten må være opmærksom på, at „interpellations-klokkerne“ ikke nødvendigvis ringer hos taleren. Spørgsmålene kommer indflettet i medlemmets ytringer i øvrigt, og meget muligt gør medlemmet sig slet ikke retskravet på en besvarelse klart. Det er dirigentens opgave at notere sig, at der midt i nogle medlemsytringer også kom spørgsmål, som kalder på bestyrelsens svar.

Selv om det er bestyrelsens skøn, om svaret kan medføre skade for foreningen og derfor kan undlades, jfr. straks nedenfor, er det ikke bestyrelsens skøn, om en ytring overhovedet indebærer et spørgsmål, som bør besvares. Dette skøn er dirigentens, og det kan være meget naturligt, at dirigenten efter et indlæg opsummerer, hvilke konkrete spørgsmål dette rummede.

Det er ikke sikkert, at bestyrelsen straks besvarer spørgsmålene. Måske opsamles svar på flere spørgsmål i et fælles indlæg fra f.eks. bestyrelsesformanden. Det kan også være naturligt, at dirigenten undervejs konfererer med bestyrelsesformand, eventuelle direktører m.v. om, hvem fra foreningen der skal besvare de enkelte spørgsmål.

Nu og da sidder alle, også dirigenten, med den klare fornemmelse, at et spørgsmål stilles af taktiske hensyn, idet besvarelsen måske skal bruges om udgangspunkt for en senere kritisk bemærkning mod selskabets ledelse. Alligevel skal spørgsmålet besvares, idet retten til svar principielt består uanset motivet til spørgsmålet.¹⁹⁵

Dirigenten må påse, at bestyrelsens svar er så detaljeret, som det med rimelighed kan kræves, men der skal tillige tages hensyn til, at generalforsamlingen skal kunne afvikles inden for en rimelig tidshorisont.

De fleste talere vil være i stand til at spørge rimeligt konkret og kortfattet og ud fra oprigtig (eventuelt kritisk) interesse for foreningens forhold, men det kan ikke udelukkes, at enkelte talere af taktiske

195. Jfr. Gower m.fl.: Principles of modern company law, 1979, s. 542. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 424. Se endvidere UfR 1936.1033 HD. Se endvidere den hos Werlauff s. 425 nævnte administrative afgørelse fra tilsynet med banker og sparekasser. Se om den tilsvarende tyske bestemmelse, der har givet anledning til mange overvejelser, særligt ad politiske ytringer og spørgsmål på generalforsamlinger: Klaus Trouet i Neue Juristische Wochenschrift 1986. 1302ff.

grunde kunne gå så vidt som til at aflevere alenlange spørgsmålsister, der kræves besvaret. Noget sådant ses – hvis man skal tro nyere tysk selskabsretlig litteratur, jfr. den artikel, jeg har nævnt i note 195 – ikke helt sjældent på større tyske selskabers generalforsamlinger. Jeg vil mene, at det vil være berettiget, at dirigenten griber noget sådant an på følgende måde, hvis det forekommer på en dansk forenings generalforsamling:

For det første må dirigenten kunne afvise at acceptere en lang skriftlig spørgsmålsliste. Taleretten er en ret til mundtlige ytringer, og generalforsamlingen kan meget nemt miste sin koncentration og kontinuitet, hvis bestyrelsesmedlemmer og eventuelle direktører pludselig sidder med en liste med 50 spørgsmål, som man fortvivlet søger at nå igennem på rimelig tid. I denne situation må dirigenten derfor kunne bede spørgeren om selv fra talerstolen at fremsætte de spørgsmål, som taleren lægger størst vægt på.

Alternativt (eller samtidigt) kan man tilbyde taleren at aflevere listen til bestyrelsen, der derefter vil udarbejde en mere detaljeret skriftlig besvarelse, som i medfør af en analogi til AL § 76, stk. 2 (ApL § 57, stk. 2) kan tilsendes spørgeren inden 14 dage og samtidig fremlægges til eftersyn på foreningens kontor. Jeg vil mene, at en sådan fremgangsmåde vil være helt berettiget.

Fyrer en taler fra talerstolen et sandt utal af spørgsmål af fra sin liste, har han principielt krav på besvarelse af dem alle, medmindre skadereglen udelukker besvarelse. Alligevel vil jeg mene, at en fremgangsmåde i lighed med den ovenfor skitserede er berettiget: dirigenten beder taleren fremhæve, hvilke spørgsmål han lægger særlig vægt på svarelsen af, og disse besvares under generalforsamlingen af ledelsen. De resterende spørgsmål noteres ned, og der tilbydes taleren en brevbesvarelse (+ fremlæggelse) i overensstemmelse med princippet i AL § 76, stk. 2.

Det høres nu og da i et gensvar fra det spørgende medlem, at svarets rigtighed i visse konkrete henseender betvivles, og at den pågældende ønsker selv at gennemgå det materiale, der ligger bag de givne oplysninger. Det må fastholdes, at noget sådant ikke kan kræves. Når ledelsen mundtligt har besvaret de stillede spørgsmål på rimeligt udtømmende måde, er kravene, der følger af princippet i § 76 (ApL § 57), opfyldt.¹⁹⁶

196. Gomard: Aktieselskabsret, 2. udg., s. 322. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 426.

Er en oplysning ikke tilgængelig på generalforsamlingen, forholdes der som nævnt ovenfor. Dvs. at det medlem, de beder om det, får oplysningerne i brevform inden 14 dage, idet de samtidig fremlægges til eftersyn for alle medlemmerne, jfr. princippet i AL § 76, stk. 2 (ApL § 57, stk. 2).

Er de manglende oplysninger meget væsentlige for de beslutninger, som generalforsamlingen skal træffe, kan det imidlertid tænkes, at der ytres utilfredshed med, at man skal vente op til 14 dage på at modtage oplysningerne, således at generalforsamlingen skal beslutte sig uden kendskab til svarene. Dirigenten bør her gribe ind og spørge bestyrelsen, om materialet eventuelt kan tilvejebringes, hvis generalforsamlingen suspenderes en kortere periode til foretagelse senere samme dag. Er det ikke muligt, bør dirigenten rimeligvis spørge forsamlingen, om nogen protesterer imod, at emnet, der foreligger til beslutning, behandles, selv om man endnu ikke har svaret på det stillede spørgsmål. Samtykker alle, bør dirigenten drage omsorg for protokollering af dette, så at der ikke senere kan påberåbes mangler ved beslutningsgrundlaget. Dirigenten bør endvidere selvstændigt udøve et skøn over, om de manglende oplysninger synes så væsentlige, at en beslutning ikke bør træffes uden deres tilvejebringelse. I så fald bør han nægte at fremme afstemningen om et af oplysningerne afhængigt punkt.

Det fremgår i selskabsretten af AL § 76, indledningen (ApL § 57), at spørgsmålene ikke skal besvares, hvis dette vil medføre „væsentlig skade for selskabet“. Der kan ikke være tvivl om, at dette princip skal overføres til foreningsretten. „Væsentlig skade“ er noget langt stærkere end blot almindelig „ulempe“.¹⁹⁷

Skadeformodningen kan skyldes, at der er tale om en meget stor generalforsamling, hvor oplysningerne næsten uundgåeligt vil sive ud til større kredse og derfor konkurrencemæssigt kan skade foreningen, hvis denne er erhvervsdrivende. Ligeledes kan der være tale om, at spørgsmålet drejer sig om forhandlinger, som foreningen har eller menes at have indledt med andre erhvervsdrivende foreninger om samarbejde, overtagelse eller lignende. Vil det kunne skade forhandlingerne væsentligt, at oplysningerne gives, må skadereglen kunne påberåbes. Her må dirigenten dog ikke overse, at medlemmerne har et meget væsentligt våben i hænde, eftersom den danske generalforsamling, også i foreningsretten, er omnipotent (kan gribe ind i enhver sag, med

197. Jfr. bet. nr. 540/1969 om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning s. 109. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 427.

mindre kompetencen i sagen ifølge vedtægtsbestemmelse definitivt ligger hos bestyrelsen/direktionen, jfr. således eksempelvis KODASagen U 1980.55 H): får generalforsamlingen mistanke om, at der er noget om snakken, kan der tænkes fremsat et forslag om, at de forhandlinger, som generalforsamlingen antager at ledelsen er i begreb med at føre, ikke må afsluttes med en endelig aftale, uden at denne forinden forelægges forsamlingen til godkendelse. Det er meget tænkeligt, at dette vil få bestyrelsen til at genoverveje udstrækningen af sin oplysningspligt.

Når man taler om „skade“ for foreningen, er det forretningsmæssig skade, det drejer sig om. Man kunne derfor sammenfatte skadereglen således: Oplysningerne kan nægtes, hvis de ud fra en sund og rimelig forretningsmæssig vurdering ville være til alvorlig økonomisk skade for foreningen.¹⁹⁸

Det fremgår af disse bemærkninger, at skadereglen næppe kan påberåbes i foreninger af ideel beskaffenhed. Skadereglen er således ikke anvendelig, hvis der alene er tale om, at en begæret oplysning kan tilføre en hovedorganisation, bestemte personer eller andre en „politisk“ skade.

Det er bestyrelsen, der skønner, om skadereglen forhindrer oplysningens meddelelse. Dette fremgår i selskabsretten klart af AL § 76 (ApL § 57), der må anvendes tilsvarende i foreningsretten. Efter gældende dansk selskabsret kan formentlig hverken Erhvervs- og Selskabsstyrelsen eller domstolene isoleret pålægge bestyrelsen at give oplysningen. Anfægtes hele generalforsamlingen i et selskab eller nogle af dennes beslutninger i medfør af AL § 81 (ApL § 62), kan der præjudicielt under anfægtelsessøgsmålet tages stilling til, om skadereglen var opfyldt. Det samme må antages i foreningsretten. Medlemmer, der finder den nægtede oplysning meget væsentlig, og som udgør en tilstrækkelig stor minoritet, må – hvis den for foreningen gældende lovgivning tillader det – være henvist til at begære ekstraordinær granskning, således AdL § 35, stk. 2, 2-3. pkt.

Dirigenten kan ikke omgøre bestyrelsens skøn, og det kan generalforsamlingen som udgangspunkt heller ikke. Forsamlingen kan nægte

198. Jeg har herved støttet mig til den oprindelige formulering af udkastet til artikel 21 i 7. selskabsdirektiv, der dog blev noget omformuleret i den endelige udgave. Se endvidere de tyske regler, hvorefter det afgørende er, om oplysningerne ud fra en fornuftig erhvervs- (købmandsmæssig) vurdering er egnet til at tilføje selskabet skade. Se nærmere Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 428f og den i note 195 nævnte tyske artikel.

Spørgsmålsret

at træffe den beslutning, som bestyrelsen beder om, f.eks. regnskabsgodkendelse, fusion eller lignende, og herved kan oplysningen måske indirekte fremtvinges. Er alle medlemmer til stede, og kræver de alle, at oplysningen gives, vel vidende, at den måske kan blive til skade for foreningen, skal den helt sikkert gives. Det er muligt, at også et flertal i forsamlingen kan kræve oplysningen givet, hvis alle er til stede, men dette betvivler jeg egentlig. Mindretallet må have ret til at kræve skadereglen efterlevet. Flertallet kan ikke have nogen ret til ved majoritetsbeslutning at tillade, at der påføres foreningen skade.¹⁹⁹

Også vedrørende spørgsmålsretten må det erindres, at den hidtidige bestyrelse fungerer til generalforsamlingens slutning i tilfælde, hvor ny bestyrelse er valgt. Det er derfor den hidtidige bestyrelse, der skal besvare spørgsmålene.

199. Græsvænge-Thomsen, 3. udg., s. 281, går ind for den opfattelse, at et flertal af aktionærerne i et selskab kan pålægge bestyrelsen at fremkomme med oplysningerne, hvis hele kapitalen er repræsenteret på generalforsamlingen. Jeg har også selv, *Generalforsamling og beslutning*, s. 429, antaget, at universalforsamlingens flertal formentlig må kunne pålægge bestyrelsen at fremkomme med oplysningerne, men jeg har gjort den reservation, at bestyrelsen stadig må kunne nægte det, hvis den kan sandsynliggøre, at den frygtede skadevirkning netop skyldes konkurrenter blandt aktionærerne. Meddeler bestyrelsen, at en sådan frygt er årsag til den fortsatte vægring, må jeg være af den opfattelse, at samtlige aktionærer skal samtykke, for at skadereglen kan brydes. Det samme må gælde i foreningsretten.

39. Kan tvivlsspørgsmål afgøres af generalforsamlingen?

Den altovervejende hovedregel er, at generalforsamlingen ikke er klageorgan vedrørende dirigentens afgørelser. Mener forsamlingen, at dirigentens afgørelse er forkert, må den afsætte ham, hvis han er valgt af generalforsamlingen. Er han bestyrelsesvalgt, kan forsamlingen opfordre bestyrelsen til at afsætte ham og til at vælge en ny. Er han født dirigent ifølge vedtægterne, kan han formentlig afsættes med vedtægtsændringsmajoritet.

Bortset fra muligheden for afsættelse må forsamlingen leve med dirigentens afgørelser. Er de forkerte, og fører de til en anfægtelig beslutning, kan beslutningen (og dermed dirigentafgørelsen) anfægtes ved domstolene i medfør af almindelige principper om domstolenes adgang til at efterprøve retmæssigheden af generalforsamlingens beslutninger, jfr. i selskabsretten AL § 81 (ApL § 62).

Opstår der derfor tvistigheder om indkaldelsens gyldighed, deltaferfortegnelsen, adgangsretten, anerkendelse af fuldmagter, inhabilitet hos medlemmer, utilstrækkelig emneangivelse på dagsordenen, opsplitning eller sammenlægning af dagsordenpunkter, materiel (indholdsmæssig) ulovlighed af et beslutningsforslag, den til en vedtægtsændring eller anden beslutning fornødne majoritet, overskridelse af fristen for medlemmers forslagsret, punkternes logiske rækkefølge, talerettens udstrækning, spørgsmålsretten (bortset fra bestyrelsesskønnet ved skadereglen) og sanktionerne til opretholdelse af ro og orden, er det dirigentens og alene dirigentens afgørelse.

Det er min bestemte opfattelse, at dirigenten ikke kan skyde afgørelsen fra sig ved at overlade den til generalforsamlingen, ej heller spørgsmålet om lovlig indkaldelse. Derimod vil det være helt naturligt, at dirigenten spørger om generalforsamlingens synspunkt. Protesterer ingen mod dirigentens opfattelse, bør dette føres til protokols. Det kan blive et væsentlig moment under en eventuel anfægtelsessag.²⁰⁰

200. Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der AG, s. 65f. Krenchel: Håndbog for dirigenter, 2. udg., s. 29. Kobbernagel: Dirigenten, s. 65. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 619f og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 158f.

40. Kan generalforsamlingen fortryde (omgøre) sine beslutninger?

Når generalforsamlingen har truffet en beslutning, eventuelt ved afstemning, går dirigenten videre til næste punkt på dagsordenen, og udgangspunktet er herefter, at de forudgående dagsordenepunkter er udtømt, og at beslutningerne står ved magt. De kan straks eksekveres – et vedtaget udbytte kan påbygges udbetalt, en meddelelse til offentligheden om vigtige beslutninger kan afsendes pr. telefax, beslutning med henblik på et af foreningen domineret børsnoteret selskab skal straks meddeles Københavns Fondsbørs, en aftale, til hvis indgåelse forsamlingen har bemyndiget bestyrelsen, kan indgås etc., etc.

Alligevel sker det ikke helt sjældent, at en generalforsamlingsdeltager senere vender tilbage til et afsluttet punkt og beder om, at afgørelsen tages op til fornyet overvejelse. En sådan anmodning stiller ofte dirigenten i et dilemma. Er der tale om et medlem, der fyldigt gjorde rede for sine synspunkter, da punktet blev behandlet, men som blev nedstemt og nu gør et yderligere forsøg på at skaffe tilslutning til sit synspunkt, må det være fuldt berettiget, at dirigenten afskærer fornyet debat om det afsluttede punkt og nægter genoptagelse af emnets behandling. Formentlig må dirigenten endog have pligt til en sådan afvisning.

Anderledes er det, hvis det over for dirigenten påvises, at man har overset noget. Det kan tænkes, at der under et senere punkt kommer meget væsentlige facts frem, som, hvis de havde foreligget under det tidligere punkt, måske ville have drejet debatten og dermed muligvis beslutningen i en helt anden retning. Endvidere kan der blive påvist visse mangler ved fremgangsmåden under den tidligere beslutning. Endelig kan der blive påvist mangler ved selve beslutningens indhold. Dette kan eksempelvis være tilfældet, hvis dirigenten bliver opmærksom på, at beslutningen indholdsmæssigt er i strid med en præceptiv lovbestemmelse.

I de tilfælde, hvor væsentlige mangler (ved tilblivelse eller indhold), altså ikke blot bagatel fejl, påvises, er dirigenten pligtig at dekretere genoptagelse. I disse situationer har genoptagelsen en særlig karakter:

Der er ikke tale om, at den tidligere beslutning som udgangspunkt står ved magt og kun kan ændres, hvor fornødent flertal opnås derfor. Tværtimod må dirigenten oplyse, at han reelt ikke anser sagen for færdigdiskuteret og beslutningen for truffet, men at man må fortsætte, hvor man slap, umiddelbart inden man skred til afstemning (eller beslutning uden afstemning). Det forslag, der forelå, må om fornødent omformuleres og stilles til afstemning i korrekt udformning.²⁰¹

Bortset fra disse tvingende nødvendige omgørelsessituationer er det ikke dirigenten, der træffer beslutning om, at punktet skal genoptages. En sådan beslutning træffes af forsamlingen selv, og det sker med simpelt stemmeflertal. Denne beslutning (om at genoptage) er imidlertid ikke ensbetydende med en omgørelse. Det kan være, at forsamlingen efter den genoptagne debat må konstatere, at den tidligere beslutning var rigtig. Ønsker forsamlingen faktisk at omgøre, må dirigenten være opmærksom på, hvilket flertal der kræves dertil. Var den beslutning, der ønskes omgjort, en beslutning om vedtægtsændring, må omgørelsesbeslutningen træffes med vedtægtsændringsflertal.

Dirigenten må være opmærksom på, at en begæring om genoptagelse ikke blot må være et taktisk træk, fordi et eller flere tidligere overstemte medlemmer har opdaget, at nogle medlemmer, der i tilfælde af forskellig stemmevægt eventuelt har særligt mange stemmer, eller som har en særlig viden om det afsluttede punkt, har forladt forsamlingen. Genoptagelsen må altså ikke bruges vilkårligt under udnyttelse af, at flertallet måske har ændret sig.²⁰²

201. Jfr. Werlauff: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 160ff.

202. Se Andersson: Att sitta ordförande (1973) s. 113. Haefliger: Die Durchführung der Generalversammlung bei der AG s. 114f. Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 511f og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 162.

41. Afslutningen af generalforsamlingen

Det er aldrig dirigenten, men selskabets repræsentant, oftest bestyrelses- eller repræsentantskabsformanden, der afslutter generalforsamlingen. Dette gælder også, hvis dirigenten finder generalforsamlingens indkaldelse behæftet med væsentlige mangler og derfor ikke vil tage ansvaret for dens fortsættelse. Selv i denne situation afslutter dirigenten ikke generalforsamlingen, men nedlægger sit hverv. Opstår almindelig uorden, så at dirigenten ikke vil tage ansvaret for fortsættelse, hæver han alligevel ikke forsamlingen, cfr. FFO § 29, stk. 4, men slutter sit hverv og giver ordet tilbage til den, der indledte. Denne kan da hæve forsamlingen, hvis han finder det rettest.

Når det sidste punkt på dagsordenen er gennemført, konstaterer dirigenten, at dagsordenen er udtømt, og han takker (forhåbentlig) for god ro og orden, hvorefter hans hverv er slut.

Nu og da forsøger et medlem på dette fremskredne tidspunkt, lige inden dirigenten nedlægger sit hverv, at få ordet, ofte fordi situationen nu jævnligt føles mere „uforpligtende“. Har der været et punkt „Eventuelt“, hvor ordet var ganske frit, bør dirigenten afvise den for sene anmodning, idet den i modsat fald nemt kan trække flere med sig og give anledning til, at forsamlingens sidste del går i opløsning og trækker unødigt i langdrag.

Har der ikke været et punkt „Eventuelt“, lønner det sig hyppigt, at dirigenten på egen hånd dekreterer et sådant, idet han umiddelbart før nedlæggelsen af sit hverv konstaterer, at der ganske vist ikke er et punkt „Eventuelt“, men at ordet alligevel er frit for dem, der måtte ønske det. Herved kan det undgås, at generalforsamlingsdeltagere, der ikke havde lyst til at tage ordet under et af de tungere dagsordenpunkter, forlader generalforsamlingen med en fornemmelse af ikke at være kommet til orde i ønsket omfang.

Det forekommer ikke helt sjældent, at der på det tidspunkt, hvor dagsordenen er udtømt, fortsat pågår optælling af stemmesedler omkring et af dagsordenpunkterne. Det rigtigste vil i denne situation være at suspendere (ikke afslutte) generalforsamlingen, indtil afstemnings-

resultatet foreligger. Teknisk set er en beslutning først truffet, når afstemningsresultatet er opgjort og forkyndt for forsamlingen af dirigenten, og det vil derfor teknisk set være forkert at afslutte generalforsamlingen definitivt, inden resultatet er forkyndt. En nødløsning, hvor et efterfølgende måltid venter medlemmerne, og hvor optællingen synes at ville trække ud, er imidlertid, at dirigenten beder om forsamlingens énstemmige tilslutning til, at debatten anses udtømt, og at generalforsamlingen endeligt afsluttes, når dirigenten i løbet af den efterfølgende spisning forkynder afstemningsresultatet for deltagerne.²⁰³

Det bør erindres, at en beslutning ikke formelt anses truffet, før optællingens resultat er forkyndt for forsamlingen.

Endelig bør erindres det selskabsretlige princip i AL § 73, stk. 1, 2. pkt.: „Udsættes en generalforsamling til en dag, som falder mere end 4 uger senere, skal der finde indkaldelse sted til den fortsatte generalforsamling“. Dette princip, som må kunne overføres til foreningsretten, indebærer, at en „udsættelse“ pr. definition indebærer egentlig slutning af generalforsamlingen, hvis man først skal mødes *efter* forløbet af 4 uger.

203. Mod fremgangsmåden kan indvendes, at resultatet kunne være af en sådan karakter, at der ønskedes debat derom, måske fremsættes formel indsigelse derimod, og at dette ikke praktisk vil være muligt, når man først har bevæget sig til spisningen. Imidlertid er metoden praktisk, og den anvendes vist nok i nogen udstrækning. Det vil være klogt af dirigenten, at han inden afslutningen spørger, om nogen i forsamlingen har noget at indvende mod fremgangsmåden.

42. „Skrivebordsgeneralforsamlinger“. Urafstemninger

I selskabsretten har ApL i § 46, stk. 1, udtrykkelig hjemmel til at undlade generalforsamling i et anpartsselskab, hvis samtlige anpartshavere er enige om at træffe en beslutning uden at holde generalforsamling og uden at iagttage „reglerne om fremgangsmåden ved afholdelsen af generalforsamling“. Reglen er kalkeret af fra den tyske GmbH-lovs § 48, stk. 2. Reglen er praktisk i et mindre, lukket selskab som anpartsselskabet, og den finder anvendelse på både ordinære og ekstraordinære generalforsamlinger.²⁰⁴

Anpartshaverne kan ordne sig telefonisk eller pr. korrespondance, men det, der besluttet, skal protokolleres, jfr. ApL § 46, stk. 1, 2. punktum. Forskellen fra det „rigtige“ generalforsamlingsprotokollat er, at et sådant „beslutningsprotokollat“ ikke behøver prøve at opretholde et skin af, at en „rigtig“ generalforsamling har været holdt. Fremgangsmåden vil ofte være, at den anpartshaver, der „styret“ det administrative – eventuelt sammen med den, der fungerer som dirigent, når en „rigtig“ generalforsamling holdes – rundsender et udkast til beslutningsprotokollat til alles godkendelse, hvorefter det indføres i protokollen.

I *aktieselskaber* er der ikke en tilsvarende hjemmel til at undlade generalforsamling, men et praktisk tilsvarende resultat opnås ofte i det mindre, lukkede aktieselskab, idet man udsteder en fuldmagt til en fælles befuldmægtiget, f.eks. den, der skal fungere som dirigent. En mulighed er ligeledes, at et udkast til protokollat cirkulerer, som det ville have været tilfældet i et anpartsselskab. I alle disse situationer gives protokollattet imidlertid et skin af, at generalforsamling faktisk har været afholdt. Hvad der ville ske, hvis man handlede ganske ana-

204. Græsvænge-Thomsen ApL, 3. udg. (1985) s. 209f. Reglen betyder ikke, at anpartshaverne skal være enige om indholdet af beslutningen, blot de er enige om at træffe beslutningen uden anpartshavermøde, f.eks. når deres indbyrdes stemmевægt ligger klart. Dette kommer tydeligt frem i GmbHG § 48(2): „... wenn sämtliche Gesellschafter schriftlich mit der zu treffenden Bestimmung oder mit der schriftlichen Abgabe der Stimmen sich einverstanden erklären“ (min fremhævelse).

logt med den ovenfor refererede ApL-regel, er usikkert. Det må muligvis antages, at man i et lukket aktieselskab kan handle på samme måde som i anpartsselskabet. Hvis alle er enige, er resultatet i hvert fald ganske det samme.²⁰⁵

I *foreningsretten* må antages samme retlige resultat som i aktieselskaber, men foreningsrettens praktiske behov for en skrivebordsgeneralforsamling synes mindre. Hertil kommer, at aktieselskabets ejere på generalforsamlingen disponerer over en formueret, mens foreningens medlemmer i højere grad har deres indbyrdes samvirke som medbestemmende formål med foreningen. Også dette taler imod en skrivebordsgeneralforsamling i en forening.

Derimod kan der efter omstændighederne være tale om, at foreningens generalforsamling bør forløbe parallelt med en generalforsamling i et af foreningen 100% ejet selskab, men i så fald er det sidstnævnte generalforsamling, der er en skrivebordsgeneralforsamling. I vedtægterne for enkelte foreninger, der lægger vægt på medlemmernes udtømmende indsigt i forholdene omkring det af foreningen ejede selskab, kan foreningens vedtægter endog gå så vidt som til en forskrift om de to generalforsamlings helt parallelle afvikling (skønt selskabets generalforsamling formelt kunne holdes med én eneste deltager: en repræsentant fra foreningens bestyrelse).

Beslægtet med, men dog i sin funktion væsensforskellig fra skrivebordsgeneralforsamlingen er *urafstemningen*. Er denne foreskrevet i vedtægterne, gælder disses bestemmelser. Er dette ikke tilfældet, kan urafstemningen være et velegnet middel til at indhente udsagn fra en større procentdel af medlemmerne, end man erfaringsmæssigt ellers vil kunne nå. Blot bør bemærkes, at urafstemningen ikke overflødiggør generalforsamling, idet dennes øvrige dagsorden skal gennemgås og en debat finde sted. Under en urafstemning kan debatindlæg medfølge i skriftlig form, men mest hensigtsmæssigt er, at afstemningen påfølger en generalforsamling, hvor debat fandt sted.

Urafstemning kan ikke fortrænge vedtægtsmæssige majoritets- eller quorumkrav, men alene skabe en supplerende registrering af et forslags tilslutning i medlemsskaren. Tilsigtes væsentlige indgreb i medlemsrettigheder, væsentlige nye aktiviteter e.l., kan massiv tilslutning under en urafstemning efter omstændighederne blive det moment, der

205. Jfr. Gomard J 1969.358. SOU 1971:15 s. 234. Roos: Avtal och rösträtt s. 164f. Gower: Principles of modern company law 1979, s. 550. Werlauff: Generalforsamling og beslutning, s. 79f og 393.

– endog under en retssag anlagt af et enkelt utilfreds medlem om dispositionens retmæssighed – bliver afgørende for retmæssigheden.²⁰⁶

Idet jeg stadig forudsætter vedtægternes tavshed om spørgsmålet, understreger jeg, at en urafstemning stiller betydelige krav til bestyrelsens fairness. På en generalforsamling finder en debat sted, ledet af en dirigent, der skal sikre fair play. Urafstemningen skal pr. definition søge at nå dem, der ikke deltog i generalforsamlingerne. Disses beslutningsgrundlag er derfor det modtagne skriftlige materiale. Dette skal derfor være loyalt og afbalanceret. Enten på generalforsamlingen eller i brevform skal det derfor tilkendegives, at urafstemning agtes gennemført, og at argumentationsindlæg til afstemningstemaet modtages. Disse må derfor vedlægges det udsendte afstemningsmateriale sammen med bestyrelsens egen redegørelse. Selve afstemningstemaet må ligeledes, da ingen dirigent kontrollerer spørgsmålenes udformning, være loyalt og neutralt udformet, næsten som om der blev foretaget en folkeafstemning.

Det må anses retmæssigt, at bestyrelsen ved opfordringen til at indsende argumentationsindlæg til vedlæggelse ved udsendelsen forbeholder sig at forkorte indlæg, der overskrider en vis størrelse. Ex tuto må bestyrelsen endvidere altid være berettiget, formentlig forpligtet, til at bortcensurere utilbørlige ytringer med åbenbart grundløse beskyldninger, ringeagtstytringer m.v.²⁰⁷

En næsten urafstemnings-lignende situation opstår, hvis en forening, f.eks. et større andelsselskab, ved systematisk henvendelse til medlemmerne beder disse om fuldmagt til bestyrelsen til en generalforsamling, hvor et vigtigt emne skal behandles. Efter nugældende dansk selskabs- eller foreningsret eksisterer ingen forskrifter for, hvike informationer bestyrelsen i denne forbindelse skal give medlemmerne/selskabsdeltagerne. EF's udkast til 5. selskabsdirektiv vil give

206. Jfr. U 1980.1075 V, hvor en urafstemningsbeslutning i en andelsboligforening om lejlighedernes tilslutning til et fællesantenneanlæg fandtes gyldig, idet der var tale om driftsudgifter, der ikke stred mod vedtægterne. Det kan ikke udelukkes, at den gennem urafstemningen dokumenterede brede medlemstilslutning var et væsentligt moment.

207. Jfr. Gower: Principles of modern company law (1987) s. 537 om engelsk ret, der for visse typer selskaber tillader aktionærer at forlange, at selskabet på deres vegne udsender redegørelse af op til 1.000 ord vedrørende emner, der skal behandles på en generalforsamling. Omkostningen skal bæres af aktionæren(!). Dette kan bestemt ikke antages ved urafstemning som her angivet. Gower anser reglen for at være af ringe praktisk betydning. Dette er nok muligt i selskabsretten, men ikke ved foreningers urafstemninger.

forskrifter for selskabsretten. Netop i foreningsretten, hvor den systematiske fuldmagtsindsamling er et alternativ til en urafstemning, må der antages at påhvile foreningens bestyrelse informations- og loyalitetsforpligtelser af omtrent samme udstrækning, som hvis man foretog en urafstemning.

Urafstemningen skal sættes således i system, at stemmeafgivernes anonymitet sikres. Foreningens generalforsamlingsvalgte revisorer bør medvirke hertil efter bestyrelsens anmodning. Den faktiske sikring af anonymitetsprincippet er dog ikke nok. Det bør ved afstemningsmaterialets udsendelse på forhånd tilkendegives medlemmerne, at sikringen er foretaget, så at ingen afholder sig fra at stemme ud fra tvivl om anonymiteten.

Endelig bør optællingens rigtighed og kontrol sikres i mindst samme omfang, som hvis den skete under en generalforsamling under en folkevalgt dirigents auspicier. På en generalforsamling anses afstemningsresultatet for fastslået med dirigentens forkyndelse deraf for forsamlingen. Ved urafstemning må fremkomst af brev til medlemmerne med afstemningsresultatet træde i stedet for denne forkyndelse. Ved afstemningsmaterialets udsendelse skal angives en frist for indsendelse, endnu en frist for optælling og endelig et omtrentligt tidspunkt, hvor resultatet kan forventes forkyndt i brevform.

Kun ét brud på anonymitetsprincippet er tilstedeligt, nemlig hvis beslutningen tilsigter at forringe nogle medlemmers/medlemsgruppers retsstilling. I så fald må netop disses tiltrædelse indhentes, for at beslutningen opnår gyldighed.

Urafstemning er velegnet, hvor et antal valgmuligheder, eksempelvis nye aktiviteter, skal vægtes indbyrdes af medlemmerne i ro og mag. Teleinspektionens forslag til to alternative afstemningsmetoder i en antenneforening (den ene efter en karaktermetode, den anden efter en kumulativ metode, som tillader det enkelte medlem at koncentrere sine stemmer), er gode eksempler herpå:

Metode 1: Hvert medlem rangordner programmerne, og kan der f.eks. vælges 8 programmer, tildeles stemmesedlens øverste valg 8 stemmer, det næste 7 etc.

Metode 2: Hvert medlem tildeles (stadig forudsat 8 programmer) 36 points ($8 + 7 + 6 + 5 + 4 + 3 + 2 + 1$), som frit kan placeres på ét eller flere programmer.^{207a}

207a. Jfr. „Tænk“ nr. 3, 1989, s. 16ff.

43. Anmeldelser til myndighederne

De fleste generalforsamlinger i *selskabsretten* resulterer i, at én eller anden skriftlig reaktion fra selskabets side skal finde sted over for én eller anden myndighed. Holdes der ordinær generalforsamling, vedtages regnskabet, og dette skal indsendes til Erhvervs- og Selskabsstyrelsen i overensstemmelse med bkg. nr. 40 af 12/1 1989, senere tillige til skattevæsenet. Holdes der ekstraordinær generalforsamling, skyldes det ofte, at vedtægterne skal ændres. Dette skal anmeldes over for styrelsen under indgivelse af en blanket i overensstemmelse med bkg. nr. 37 af 12/1 1989. På den ordinære generalforsamling kan der naturligvis også finde vedtægtsændringer sted, ligesom bestyrelsens eller revisionens sammensætning kan ændre sig. Kun hvis der holdes en ekstraordinær generalforsamling, hvor der alene finder diskussion sted, eller alene træffes beslutninger, som ikke gør indgreb i vedtægterne, finder ingen anmeldelse sted.

I *foreningsretten* er der – i hvert fald med den nugældende retsstilling – sjældnere brug for anmeldelser til en registreringsmyndighed. Har foreningen ladet sit „navn, kendetegn og sådanne betegnelser, hvorunder foreningen eller sammenslutningen drives eller dens afdelinger kendes“, registrere i Erhvervs- og selskabsstyrelsens register for foreninger (forenings-registeret), jfr. § 1 i lov om forenings-registeret, skal også indgives anmeldelse om ændringer i det anmeldte, jfr. § 9 i bkg. nr. 812 af 14/12 1987. Der kan også være sket registrering af bestyrelse, direktion (forretningsfører) og prokurister samt tegningsregel, jfr. bkg. § 2. Også ændringer heri skal da anmeldes efter § 9.

Er der tale om en arbejdsgiverforening, fagforening eller anden faglig sammenslutning, der har til hovedformål at varetage de økonomiske interesser for den erhvervsgruppe, som medlemmerne hører til, eller en forening, hvis midler hovedsageligt består af bidrag fra én af disse foreninger, skal foreningens vedtægter (fondslovens § 48) og bestyrelse „eller en anden ledelse“ (§ 49) være anmeldt til registrering i fondsregisteret. Vedtægtsændringer skal anmeldes inden 3 måneder efter vedtagelsen, § 48, stk. 2. Ændringer i ledelsens sammensætning

skal anmeldes inden samme frist, § 49, stk. 2.

Ændringer i en ejerforenings vedtægt kræver tinglysning, eftersom dette gælder enhver fravigelse af normalvedtægten, jfr. ejerlejlighedslovens § 7. Lysning er ikke blot en ordensforskrift, men en gyldighedsbetingelse.²⁰⁸

Investeringsforeninger og disses vedtægter skal, i lighed med systemet for banker efter bank- og sparekasseloven, registreres i Erhvervs- og Selskabsstyrelsen og godkendes af Finanstilsynet, jfr. IFL § 4, stk. 1. Det samme gælder vedtægtsændringer, der således både skal registreres og stadfæstes. Selve ikrafttrædelsen af vedtægtsændringen er gjort afhængig af Finanstilsynets godkendelse, jfr. IFL § 11, stk. 2.²⁰⁹

Også en gensidig forsikringsforenings vedtægtsændring skal registreres i Erhvervs- og Selskabsstyrelsen og stadfæstes af Finanstilsynet, jfr. FvL § 10.

AdL § 7 vil for andelsvirksomheder kræve anmeldelse af vedtægtsændring, ledelsesændringer m.v. til „A-registeret“.

Mens aktie- og anpartsselskaber ikke skal anmeldes til det stedlige handelsregister, jfr. AL § 162, stk. 3 (ApL § 132, stk. 2), og anmeldelse af enkeltmands firma er en frivillig sag, jfr. firmalovens § 16, indledningen, skal alle andre firmaer anmeldes ifølge § 16, hvis de driver handel, håndværk eller industri, jfr. § 8. Denne anmeldelsespligt kan således også påhvile en forening. De nærmere forskrifter for anmeldelsens indhold fremgår af firmalovens § 33c, sammenholdt med § 19.

Modtager foreningen offentlige støttemidler fra stat, amtskommune eller primærkommune, kan det være fastlagt i støttetilsagnet, at regnskabet skal indsendes til én eller flere offentlige myndigheder, således blot eksempelvis ved modtagelse af støtte efter teaterlovgivningen.

Af alle disse grunde er det hensigtsmæssigt, at den, der forventer at blive generalforsamlingens dirigent, på forhånd gør sig klart, hvilke reaktioner der fra foreningens side eventuelt skal foretages efter generalforsamlingen, idet disse bør forberedes på forhånd. Dirigenten bør sørge for, at der ligger en klar aftale om, hvem der på foreningens vegne foretager anmeldelserne. Ikke helt sjældent erklærer foreningen, at den selv vil drage omsorg eksempelvis for et regnskabs indsen-

208. Kritisk hertil Blok: Ejerlejligheder (1982) s. 368ff.

209. Herved går IFL formentlig endnu længere end bank- og sparekasseloven, idet det næppe kan anses stridende mod dennes § 6, stk. 2, at den ændrede vedtægt bringes i anvendelse også før stadfæstelsen.

Anmeldelsespligter

delse. Det kan være hensigtsmæssigt, at dirigenten ved lejlighed skriftligt bekræfter denne arbejdsfordeling over for foreningen. Er der tale om generalforsamlinger, som medfører behov for flere handlinger, kan udformningen af en egentlig aktivitetsliste være hensigtsmæssig.

Det er yderst hensigtsmæssigt, at de fornødne anmeldelsesblanketter – i tillid til, at de foreslåede foranstaltninger vedtages af generalforsamlingen – er udfyldt på forhånd, således at alle tilstedeværende bestyrelsesmedlemmer straks kan underskrive, hvorved en del rundsendelse og forsinkelse kan spares. Ved enhver anmeldelse medsendes dokumentation for den retmæssige vedtagelse, typisk i form af en udskrift af generalforsamlingen, eventuelt i ekstrakt for de relevante dele. Kopiens rigtighed skal bekræftes af to vidner, en advokat eller en notar.

Er der sket vedtægtsændring, medsendes vedtægterne i den ændrede skikkelse. Disse skal være dateret, men behøver ikke underskrives af bestyrelsen, og det reviderede vedtægtseksemplar behøver derfor ikke være til stede på generalforsamlingen med henblik på bestyrelsens underskrift, jfr. herved § 3, stk. 2, 2. punktum, i bekendtgørelse nr. 37 af 12/1 1989, hvorefter der blot skal indsendes „daterede vedtægter med den fuldstændige ordlyd i den nye affattelse“.

Er der tale om en investeringsforening eller et gensidigt forsikrings-selskab, hvor vedtægtsændringen tillige skal stadfæstes af Finanstilsynet, skal der udfærdiges en allonge til vedtægterne, hvis ikke ændringen kan skrives ind som en tilføjelse i slutningen af det eksisterende vedtægtseksemplar, og denne allonge skal underskrives af bestyrelsens medlemmer og vedhæftes det originale vedtægtseksemplar, der indsendes til tilsynet. I denne situation bør allongen derfor være udarbejdet før generalforsamlingen med henblik på underskrift på denne.

Er der på forhånd tvivl om, hvad der bliver vedtaget på generalforsamlingen, idet der eksempelvis ikke på forhånd er sikret flertal for fremsatte forslag, eller hvis ændringsforslag muligt kan få tilstrækkelig tilslutning, kan dirigenten enten medbringe alternativt udfyldte anmeldelser, eller der kan medbringes en blanket, der underskrives blanko af bestyrelsesmedlemmerne, idet dirigenten bemyndiges til at udfylde den med det vedtagne, eller man kan på stedet udfylde blanketten i hånden. Det vil være rigtigst at give bemyndigelse på et kort bestyrelsesmøde, der holdes umiddelbart efter generalforsamlingen, og at protokollere bemyndigelsen. Det må anses for utilstedeligt, at foreningen/dirigenten til stadighed opbevarer blankounderskrevne anmeldelser. En helt konkret bemyndigelse må kræves.

44. Dirigentansvaret

I praksis er det næppe meget, en dirigent tænker på det ansvar, han kan ifalde, hvis han begår fejl. Hans tanker er snarere beskæftiget med det pres, det ofte er at skulle træffe relativt hurtig afgørelse i en vanskelig situation. Mens det givetvis er således, at bestyrelsesmedlemmer i høj grad er sig bevidst, at fejl eller forsømmelser kan medføre personligt ansvar for dem, tænker dirigenten ikke tilsvarende.

Dirigenten er i selskabslovene ikke nævnt i den opregning af personer, som kan blive ansvarlige i henhold til AL § 140 og § 141 (ApL § 110 og § 111). Tilsvarende gælder efter FvL og udkastene til AdL og KSL. Dirigenten er ikke noget foreningsorgan, og han indgår ikke i det foreningsretlige ansvarssystem.

Det er dog et spørgsmål, om dette i realiteten betyder særlig meget. De praktikere, der har deltaget i førelsen af sager om civilretligt bestyrelses- eller direktionsansvar, vil sikkert medgive, at der i sådanne sager oftest ikke er noget behov for at argumentere ud fra de nævnte lovbestemmelser (for bestyrelsesmedlemmers og direktørers vedkommende AL § 140, ApL § 110), men at der i stedet argumenteres ud fra en helt almindelig culpabetragtning – som jo også er, hvad der ligger bag de nævnte lovbestemmelser. I foreningsretten behøver man således (ligesom det i selskabsretten var tilfældet før AL 1973) ikke nogen udtrykkelig lovbestemmelse for at vurdere, om erstatningsansvar foreligger.²¹⁰

Det må givetvis antages, at en eventuel sag om civilretligt ansvar for en foreningsdirigent vil bevæge sig i samme baner. Ganske almindelige culpabetragtninger vil blive afgørende, idet man vil sammenholde den konkrete dirigents handlemåde med „bonus pater dirigenten“.

Alligevel ses der hverken i selskabs- eller foreningsretten at have

210. Jfr. eksempelvis U 1979.768 U, hvor en forenings bestyrelse dog ud fra en konkret vurdering af den udviste handlemåde frifandtes for en leverandørs søgsmål. Leverandøren havde ikke kunnet fyldestgøres, fordi foreningen som følge af et underløb var uden midler. Der var altså spørgsmål om opfyldelse af bestyrelsens kontrol- og tilsynspligter.

været sager om dirigentansvaret, og dette skyldes formentlig i første række, at dirigenten ikke gennem nogen beføjelse til at foretage forretningsmæssige dispositioner kan blive ansvarlig for foreningens „ulykke“, således som det er tilfældet med ledelsen, men at dirigenten i stedet gennem en kort, koncentreret indsats alene har ansvaret for afviklingen af et enkelt møde i et enkelt af foreningens besluttende organer.

Ganske vist kan dirigenten her komme til at træffe en afgørelse, der senere under et anfægtelsessøgsmål (eller ved en registrerings- eller tilsynsmyndigheds prøvelse) viser sig at være urigtig med den følge, at beslutningen kan blive ugyldig og eventuelt må erstattes med en ny, men der ses ikke i den anledning at være søgt gjort ansvar gældende mod dirigenten, f.eks. for foreningens forøgede omkostninger i forbindelse med ny generalforsamling, retssagen eller lignende.²¹¹

Det er dog indlysende, at et dirigentansvar på ingen måde er udelukket. Træffes der en beslutning, hvis tilblivelsesmåde eller indhold helt klart burde være bremsset af dirigenten, og påføres foreningen tab herved, f.eks. til afholdelse af en fornyet generalforsamling, retssag, forbud eller lignende, må dirigenten principielt være ansvarlig, hvis der er tale om en klart urigtig afgørelse fra hans side. Derimod vil dirigentens skøn over, hvorledes en vedtægts- eller lovbestemmelse skal forstås, næppe kunne medføre ansvar, hvis skønnet dog havde nogen rimelighed for sig.

Det forekommer indlysende, at bedømmelsen af dirigentens handlemåde må skærpes, jo mere veluddannet dirigenten er.

Noget andet er, at beklædelsen af selve dirigenthvervet, der isoleret set er en snæver opgave, kan være en integreret bestanddel af et større rådgivningskompleks i relation til foreningen. Dette er således tilfældet, hvis en advokat påtager sig en omfattende rådgivning vedrørende behovet for og gennemførelse af vedtægtsændringer, beslutning om ekstraordinære foranstaltninger og opkrævninger, indskud af en bestående virksomhed som apportindskud i foreningen, indskud af foreningens virksomhed i et datterselskab med henblik på børsnotering m.v. I forbindelse med en sådan rådgivning kan der opstå fejl, f.eks.

211. I selskabsretten har domstolene under et anfægtelsessøgsmål kompetence til at erstatte den ugyldige beslutning med den, der burde være truffet, hvis denne kan fastslås og der nedlægges påstand derom, jfr. AL § 81, stk. 4. Et tilsvarende resultat må utvivlsomt antages i foreningsretten. Er en valghandling behæftet med fejl, og kan det fastslås, hvem der skulle have været valgt, hvis fejlen ikke var begået, skal retten ikke blot fungere som en kassationsdomstol, der ophæver beslutningen.

fordi væsentlige skattemæssige konsekvenser overses. I denne situation kan man imidlertid ikke udskille dirigenthvervet fra den samlede rådgiverposition, idet dirigentopgaven alene tjener til at „eksekvere“ de øvrige råd i sagen. Ansvar vil derfor ikke blive et egentligt dirigentansvar, men et samlet rådgiveransvar.²¹²

Under samme forudsætning – „totalrådgivningen“ – kan det ikke udelukkes, at dirigenten kan ifalde ansvar over for selskabets kreditorer. Fungerer en professionel således som dirigent i en forening, der har lidt meget massive kapitaltab, kan det efter omstændighederne være nødvendigt at gøre de implicerede parter opmærksom på, hvorledes der bør handles i relation til medkontrahenter, hvis foreningens overlevelse er tvivlsom, også selv om ingen regler svarende til AL § 69a eller ApL § 85a gælder i foreningsretten. Er det meget indlysende, at en uændret fortsættelse kan medføre tab for medkontrahenter, kan det ikke udelukkes, at der kan opstå et ansvar bl.a. som følge af den undladte advarsel på generalforsamlingen. Dette vil formentlig særligt være tilfældet i visse ideelle foreninger, f.eks. med kulturelle formål, med en snæver medlemskreds, hvor foreningen stedse har haft underskud, og hvor likviditeten er fortvivlet. Forventninger om (fortsatte) offentlige tilskud kan ikke gøre nogen forskel ved denne retlige vurdering.

Dirigenten kan pådrage sig ansvar, hvis han bekræfter protokollater med et urigtigt indhold, således som det eksempelvis kan blive tilfældet, hvis det er overladt foreningen at referere generalforsamlingen og dette gøres forkert, men ukritisk attesteres af dirigenten.²¹³

Endvidere kan dirigenten ifalde ansvar for sine ytringer på generalforsamlingen, hvis disse overskrider grænsen for den ytringsfrihed, der

212. Der er ikke mange domstolsafgørelser om rådgiveransvar, men forestiller man sig, at den sagsøgte rådgiver m.v. i nedennævnte sager *tillige* havde påtaget sig at gennemføre dispositionerne på generalforsamlingsniveau gennem påtagelse af dirigenthvervet, havde dette næppe gjort meget fra eller til ved ansvarsbedømmelsen: U 1978.205 V (en revisor, der også var rådgiver, satte en flisefabrik på „stille“ anparter; han glemte at oplyse, at den var underskudsgivende fra starten). U 1985.313 H (advokaten blev, sammen med en direktør, frifundet for at have borttransporteret en fordring, der tilkom et ApS). U 1986.513 H (advokat ansvarlig over for et selskab for at have tilrådet og gennemført et ikke pantsikret concernlån til stærkt risikabelt formål). TfS 1988 nr. 382 (revisor frifundet for tab ved rådgivning ad etablering i Schweiz; et I/S dør underkendtes af skattemyndighederne her).

213. Se Græsvænge-Thomsen: Aktieselskabsloven med kommentarer, 3. udg. (1985) s. 280.

må indrømmes generalforsamlingsdeltagerne.²¹⁴

Det er formentlig særligt i sammenhæng med undladesssynder, at et dirigentansvar for den professionelle dirigent kan tænkes at opstå. Det er derfor foran i kap. 43 om anmeldelse m.v. understreget, hvor vigtigt det er at få en klar opgavefordeling aftalt. Påtager dirigenten sig et regnskabs indsendelse til skattevæsenet i tilfælde, hvor en forening er skattepligtig f.eks. efter selskabsskattelovens § 1, stk. 1, nr. 6 (erhvervsmæssig virksomhed), men forsømmes dette med et kontrollovstiltæg til følge, foreligger et klart ansvarsgrundlag. Påtager dirigenten sig at underrette en andelshaver, der har anmodet om foreningens samtykke til andelens overdragelse, om, at generalforsamlingen har nægtet dette, men forsømmes underretningen med den følge, at samtykke eventuelt ifølge en vedtægtsbestemmelse anses for at være givet, jfr. herved princippet i AL § 20, stk. 1, 3. punktum (ApL § 14 b, stk. 1, 3. punktum), er ansvar ligeledes nærliggende, hvis der lides tab ved, at overgangen nu frit kan ske.

Det er imidlertid ikke meget, dirigenten i praksis behøver tænke på erstatningsansvaret. Hans „ansvar“ er af en anden beskaffenhed: ansvaret for, at forsamlingen afvikles efter grundlæggende, ofte uskrevne principper om fair play og under varetagelse også af interesserne hos den minoritet, som netop *ikke* har foreslået ham som dirigent.

214. Se herved UfR 1933.25 HD (HRT 1932.587) VLT 1947.18, UfR 1959.762 HD (TFR 1960.240), Germer: Ytringsfrihedens væsen (1973) s. 207f. Gower: Principles of modern company law (1979) s. 552, samt Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 327f og samme: Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987) s. 175.

45. Oversigt over domstolsafgørelser

Dette kapitel er ikke den sædvanlige bogafslutning med opregning af de i bogen citerede domme suppleret med sidehenvisninger til bogen. Kapitlet er et stikordsreferat af nogle årtiers domme af relevans for foreningsdirigenten. Den, der ikke tror på mine udviklinger i bogen, eller som ikke har tid til at læse dennes lyrik, kan gå direkte til dommene. Der er ikke flere, end at rækken kan gennemgås på få minutter og den aktuelt relevante dom udfindes.

U 1955.510 H: fri *udtrædelsesret* i fagforening trods modsat vedtægtsregel.

U 1955.614 Ø: *ekstrakontingent*, der belastede visse akkordarbejdere i fagforening meget hårdt, ugyldigt; dagsordens tavshed herom ikke afgørende, når forslag kunne indkomme indtil 8 dage før, men indkaldelse ske 14 dage før generalforsamlingen.

U 1956.61 H: *skærpet omsætningspligt* i gartnerforening kendtes ugyldig (jfr. U 1966.250 H, men cfr. U 1975.599 H).

U 1957.403 Ø: *udtrædelsesret* for andelsvirksomheds medlem også uden vedtægtshjemmel.

U 1957.541 H: *virksomhedsoverdragelse* i andels-elværk godkendt med majoritet som til vedtægtsændring. *Fuldmagter* til bestyrelse var o.k.

VLT 1957.330: tilsynsråds formand i kreditforening kunne ikke fyres før *valgperiodes udløb*.

U 1959.236 Ø: *reklamebidrag* opkrævet ekstraordinært hos brancheforenings medlemmer. Godkendt.

Domspraksis

U 1961.528 H (= TfR 1961.558): *osteeksportafgift* greb for dybt ind i medlemmernes *erhvervsfrihed* og kendtes ugyldig.

U 1962.151 H: *decharge* til formand og kasserer hindrede ikke erstatningsag mod dem. Ansvarlige for bestyrers underslæb.

U 1962.378 V: medlemmerne i vandværks-I/S ej bundet af generalforsamlingsbeslutning om ny aktivitet: gadelys.

U 1962.621 U: *antennebidrag* kunne opkræves af grundejerforening efter generalforsamlingsbeslutning.

U 1966.250 H: se U 1956.61 H

U 1967.46 H: *politisk bidrag* til parti fra fagforbund godkendt.

U 1967.572 V: *ejendomssalg* i indkøbsforening kunne ikke ske efter bestyrelsesbeslutning uden vedtægtshjemmel eller generalforsamlingsbemyndigelse.

U 1967.735 Ø: *konkurrencebegrænsede aftaler* kunne kræves tiltrådt af medlemsansøger i bankforening som betingelse for optagelse.

U 1967.740 Ø: *dagsordenen* angav ikke en betydningsfuld vedtægtsændring. Denne ophævedes derfor af ØLR.

U 1968.424 H: *forrykkelse* af den forholdsmæssige repræsentation mellem 5 forbundsafdelinger var ugyldig mod den forringede afdelings protest.

U 1973.487 H: *gruppelivsordning* finansieret via kontingent o.k. i et fagforbund.

U 1973.494 H: som U 1973.487 H.

U 1975.599: se U 1956.61 H og 1966.250 H: nu godkendt *leveringspligt* i Plumosus-forening (gartnere). Vedtaget med næsten énstemmighed.

U 1975.988 V: *retssag* mod grundens ejer kunne anlægges af lejerforenings bestyrelse uden generalforsamlingsbeslutning.

U 1976.1010 Ø: såkaldt „fristad“ var for løst struktureret til at være en forening med søgsmålsret mod kommune (cfr. U 1976.626 Ø).

U 1977.702 H: stemmeretsbegrænsning for et fagforbunds store Københavns-afdeling opretholdtes som saglig og gyldig.

U 1977.932 H: indskud, besluttet som led i fusion af hyrevognsforening, var gyldigt.

U 1978.604 Ø: generalforsamlingstiltrædelse krævedes, for at andelsmejeris bestyrelse kunne underskrive skøde ad ejendomssalg.

U 1980.55 H: generalforsamlingspålæg til bestyrelse ugyldigt i Koda; pålægget tilsidesatte formålet med vedtægtsbestemmelse om afgifternes afbalancerede fordeling via bestyrelsen.

U 1980.306 Ø: fællesantenneanlæg til tv + lysning af deklaration derom kunne ikke besluttes af grundejerforenings generalforsamling mod medlemmers protest.

U 1980.552 H: køb af lejlighed til vicevært i ejerforening var ikke majoritetsmisbrug.

U 1980.821 Ø: medlemsforslag, indkommet rettidigt, kunne behandles af generalforsamlingen uden angivelse på dagsorden.

U 1980.1075 V: fællesantenne, etableret efter urafstemning i andelsboligforening, gyldigt besluttet også mod medlems protest.

U 1981.433 H: tantieme til bestyrelse i forlystelsesforening rimelig efter konkret bedømmelse af arbejdets omfang.

ØLD 27/10 1981: møde ved fuldmagt og med rådgiver nægtedes medlemmer i en andelsboligforening i forbindelse med vedtægtsændringer. Disse kendtes ugyldige,²¹⁵

U 1982.249 Ø: ekskluderede udelukket fra møde- og dermed taleret på generalforsamling; ugyldig eksklusion.

215. 5. afd. nr. 35/1981, refereret mere udførligt Werlauff: Generalforsamling og beslutning (1983) s. 310, 353, 444, 531f, 557 og 653.

Domspraksis

U 1983.609 V: *fuldmagt* tilladt i fjernvarmeforening uden vedtægts-hjemmel. Ikke flere *stemmer* til anlæg med flere brugere. Hvert medlem én stemme.

U 1984.657 Ø: *ingeniørprojekt ad utætte tage* kunne ikke tvangsfinansieres af grundejerforening. Kom ikke alle til gode.

U 1984.678 Ø: *vinduesudskiftning* i ejerforening omfattet af formålet trods modsatrettet vedtægtsordlyd af udvendig/indvendig vedligeholdelse.

U 1987.793 H: *eksklusion* i væddeløbsforening nægtedes *forelagt generalforsamlingen*; ugyldig eksklusion.

U 1988.55 H: *salg af mejeri* fra andelsvirksomhed var ikke = likvidation, som kunne give (udtrådt) medlem ret til *likvidationsudlodning*.

U 1988.916 H: *pant i parceller* i grundejerforening kunne mod medlemmers protest besluttes af generalforsamlingen for rimeligt beløb til sikkerhed for medlemmers gæld til foreningen.

46. Oversigt over afstemningsmetoder

Stemmetællere:

- vælges af forsamlingen, hvis dette står i vedtægterne;
- ellers udpeges de af dirigenten;
- denne kan dog henskyde valget til forsamlingen;
- de er altid kun dirigentens hjælpere og har ikke egen beslutningskompetence;
- tvivlsspørgsmål ved optællingen skal forelægges dirigenten til afgørelse.

Beslutning uden afstemning:

- dirigenten spørger om forsamlingens tiltrædelse;
- ingen protesterer;
- forslaget er vedtaget/kandidaten er valgt;
- er ved valg kun én opstillet, konstateres valget straks, idet der ikke må skrides til et valg, som evt. kan forkaste den eneste kandidat.²¹⁶

Akklamation:

- bifaldstilkendegivelse i tilslutning til beslutning uden afstemning;
- „NN valgtes/genvalgtes énstemmig og med akklamation“;
- fritager ikke dirigenten fra at konstatere, at der virkelig er énstemmig tilslutning til et forslag/en kandidat.

Håndsoprækning:

- forudsætter én stemme pr. medlem, idet forskellig stemmevægt ellers ikke registreres;
- kan ikke anvendes, hvis resultatet ikke er sikkert;
- et flertal af de stemmeberettigede, en passende mindre del deraf,

216. Se FFO § 35, stk. 1, 1. pkt., som affattet 1989: „I alle tilfælde, hvor formanden har grund til at anse udfaldet af en afstemning for givet på forhånd, er denne bemyndiget til at erklære et afstemningspunkt – dog med undtagelse af den endelige vedtagelse af et lovforslag eller et andet selvstændigt forslag – for afgjort uden afstemning, medmindre 17 medlemmer begærer en sådan foretaget“.

Afstemningsmetoder

muligvis det enkelte medlem, kan kræve, at der stemmes skriftligt;

- vedtægternes regler om skriftlighed skal naturligvis iagttages;
- alternativer: navneopråb / medlemmerne rejser sig / medlemmerne går gennem dørene.

Skriftlig afstemning:

- bruges altid, hvis medlemmerne har forskellig stemmevægt;
- hemmelighed skal sikres;
- afstemningstema skal formuleres klart og éntydigt;
- hvis flere stemmesedler: tydeliggøre, hvilken der bruges.

Opgørelse ja/nej:

- kun ja/nej stemmer medtælles, ikke blanke;
- kun ja/nej stemmer er altså „afgivne stemmer“.

Relativt / absolut / simpelt / kvalificeret flertal (majoritet):

- relativt: flere stemmer end noget andet forslag / nogen anden kandidat (anses tilstrækkeligt ved både valg og andre beslutninger, hvis vedtægterne ikke siger andet, særligt når flere kandidater skal vælges og man blot stemmer under ét);
- absolut: mere end halvdelen af alle afgivne stemmer (anses 'bedst', når kun én kandidat skal vælges eller et forslag vedtages/forkastes);
- simpelt: udtryk for, at et absolut flertal kun behøver være med én stemmes overvægt, f.eks. 51 for, 50 imod (er tilstrækkeligt til alle almindelige beslutninger om regnskabsgodkendelse, kontingent, forslag, der ikke kræver vedtægtsændring m.v.);
- kvalificeret: større flertal end det absolutte, f.eks. $\frac{2}{3}$ eller $\frac{3}{4}$ af de afgivne stemmer (kan være foreskrevet i vedtægterne, f.eks. til vedtægtsændring).

Stemmelighed:

- når lige mange stemmer er afgivet for/imod (eller for hhv. kandidat A og B);
- ved valg trækkes lod;
- ved fremsatte forslag anses forslaget bortfaldet (også selv om det f.eks. er regnskabsgodkendelse);
- vedtægterne kan bestemme andet, f.eks. at formandens/dirigentens stemme gør udslaget.

Ændringsforslag:

- kan fremsættes til et på dagsordenen foreliggende hovedforslag;
- ændringsforslag må ikke gå videre, end en alm. læser er forberedt på efter dagsordenens tekst;
- der stemmes først om ændringsforslaget (altså før hovedforslaget);
- kræves særligt flertal til at vedtage hovedforslaget, skal ændringsforslaget alligevel blot vedtages med simpelt flertal;
- forkastes ændringsforslaget, stemmes om (uændret) hovedforslag;
- vedtages ændringsforslaget, har hovedforslaget således en ny skikkelse, hvorom der nu stemmes;
- fremsættes flere ændringsforslag, stemmes først om det mest vidtgående;
- der må aldrig først stemmes om, hvorvidt vedtægterne overhovedet skal ændres; dette behøver medlemmerne først tage stilling til, når de kender forslagets endelige ordlyd.

Præferencemetode (= kvalitetsmetode = tvekampmetode):

- den i teorien allerbedste metode til afgørelse af både valg og andre beslutninger (beskrevet af Skriver Svendsen);
- valg: hver vælger skal stemme på *alle* kandidater (ikke kun så mange, som der skal vælges); vælgeren skal på sin stemmeseddel angive dem i prioriteret orden;
- stemmeoptællingen: ved lodtrækning afgøres det, hvilke 2 kandidater der først skal afprøves mod hinanden;
- ved hver „tvekamp“ udgår den tabende;
- den, der ikke er blevet besejret af nogen, vinder; han er den, som forsamlingen hyppigst har anset for at være de andre overlegen;
- forslag: der stemmes på samme måde (NB: *alle* forslag prioriteres på denne måde, *også* ændrings- og underændringsforslag m.v.);
- *husk*, at status quo (= ingen ændring af det bestående) kunne blive resultatet; derfor skal hver vælger også i sin prioritering medtage muligheden „0“.

Valg af én, overførsel af stemmer:

- én skal vælges, og der ønskes absolut flertal bag ham/hende;
- hver vælger skal på sin seddel prioritere kandidaterne;
- opnår én absolut flertal, er han valgt;
- hvis ikke: fra hver seddel gives stemmen fra den nederste kandidat til nr. 2 fra oven;
- giver dette absolut flertal, er valget afgjort;

Afstemningsmetoder

- hvis ikke: stemmerne fra den næstnederste overføres til samme sedels nr. 2; etc.;
- metoden skal fra afstemningens start bekendtgøres, så vælgerne kender prioriteringens betydning.

Valg af én kandidat, bundet omvalg:

- én skal vælges, og der ønskes absolut flertal bag ham/hende;
- i første runde opnår ingen dette flertal;
- herefter stemmes på ny, idet der foretages omvalg („bundet omvalg“) mellem nr. 1 og 2 ved første afstemning;
- metoden anses retmæssig, hvis vedtægterne ikke siger andet;
- den er enkel, men sikrer ikke en god indbyrdes prioritering; ønskes dette: se foregående metode.

Almindeligt flertalsvalg af flere, successiv afstemning:

- først stemmes om mandat nr. 1, så om nr. 2 osv;
- relativt flertal er tilstrækkeligt;
- metoden er tidkrævende:

Almindeligt flertalsvalg af flere, simultan afstemning:

- bunkemetoden (= gangstermetoden);
- den i praksis formentlig mest anvendte;
- er vedtægterne tavse, bør denne metode vælges;
- hver vælger stemmer på så mange, som der skal vælges;
- rækkefølgen på stemmesedlen er ligegyldig;
- er der stemt på færre, end der skal vælges, er sedlen gyldig; de angivne navne får ikke flere stemmer af denne grund;
- de, der får flest stemmer, vælges;
- relativt flertal er således tilstrækkeligt.

Forholdstalsvalg af flere opstillet på lister:

- d'hondtske metode;
- kan kun bruges, hvis vedtægterne foreskriver det (men *skal* i så fald bruges, ellers lider mindretallet skade);
- hver stemmer på en liste (et parti);
- der divideres med 1, 2, 3 osv. op i de for hver liste afgivne stemmetal;
- de ledige mandater fordeles fra toppen af tallene;
- om det sidste mandat trækkes om fornødent lod.

Litteratur:

Paul Krüger Andersen

Aktie- og anpartsselskabsret, 2. udg. (1986)

Eric Andersson

At sitta ordförande (1973)

Betænkning 362/1964

om revision af aktieselskabslovgivningen

Betænkning 540/1969

om en fællesnordisk aktieselskabslovgivning

Betænkning 937/1981

om lovgivning om kommanditselskaber

Betænkning 1071/1986

om lovgivning om andelsselskaber

Peter Blok

Ejerlejligheder (1982)

Tore Bråthen

Bedriftsforsamlingen i aksjeselskaper (1982)

Bulletin for de europæiske Fællesskaber, suppl. 6/1983

om aktieselskabers struktur, ad udkast til 5. selskabsdirektiv

Bo Dahlgren och Krister Moberg

Rösten på stämman (1987)

Ernst Dyrbye

Kortfattet fremstilling af dansk selskabsret (1983)

Bernhard Gomard

– Aktieselskabsret, 2. udg. (1970)

– Aktieselskaber og anpartsselskaber (1986)

L. B. C. Gower m.fl.

Principles of modern company law (1979)

Bent Græsvænge og Niels Thomsen

Aktieselskabsloven med kommentarer, 3. udg. (1985)

Peter Haefliger

Die Durchführung der Generalversammlung bei der Aktiengesellschaft (1978)

Litteratur

Erik Harder

Dansk kommunalforvaltning 1, kommunalbestyrelsen, 5. udg. (1988)

Ernest Hartwig m.fl.

Håndbog for foreningsledere (1940)

Erik Hørlyck

– Dansk andelsret (1980)

– Aktie- og anpartsselskaber (1985)

Jan Kobbarnagel

– Dirigenten (1976)

Bernd Gisbert Köster

Anfechtungs- und Nichtigkeitsklage gegen Gesellschafterbeschlüsse bei OHG und KG (1981)

H. B. Krenchel

Håndbog for dirigenter, 2. udg. (1951)

Poul Meyer

Dansk foreningsret (1950)

Håkan Nial

Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut (1934)

Børge Rasmussen

Sådan ledes en forening (1981)

Lars Erik Taxell

Om aktierätt vid bolagsstämma (1959)

Jörg Tietze

Die Informationsrechte des GmbH-Gesellschafters (1985)

Wolfgang Vogel

Gesellschafterbeschlüsse und Gesellschafterversammlung, 2. udg. (1985)

Erik Werlauff

– Generalforsamling og beslutning (1983)

– Håndbog for dirigenter, A/S og ApS (1987)

– Selskabsretlige domme 1950-1988 (1989)

Erik Werlauff og Jørgen Nørgaard

Vedtægt og aktionæraftale (1987)

Arthur Young & Co.

Questions at annual meetings of shareholders (1980)

Forkortelser:

AB	Advokatbladet
ABL	(svensk) aktiebolagslag
AdL	<i>udkast</i> til andelslov jfr. betænkning 1071/1986
AktG	(tysk) Aktiengesetz
AL	aktieselskabsloven
AmbA	andelsselskab (eller -forening) med begrænset ansvar
ApL	anpartsselskabsloven
AV	<i>tidligere</i> gældende normalvedtægt for en andelsboligforening ophævet 1988
EV	normalvedtægt for ejerlejligheder
FFO	Folketingets forretningsorden
FvL	lov om forsikringsvirksomhed
H	Højesterets dom
IFL	lov om investeringsforeninger
KSL	<i>udkast</i> til lov om kommanditselskaber jfr. betænkning 937/1981
Kstl.	lov om kommunernes styrelse
TfR	Tidsskrift for Rettsvitenskap
U	Ugeskrift for retsvæsen
V	Vestre Landsrets dom
Ø	Østre Landsrets dom

Stikord

- absolut flertal 71, 101, 182
- adgangskontrol 60ff
- adgangskort 29f, 38, 49f
- adgangsret 62ff
- administratorvalg 107f
- afdelingsrepræsentation 111
- afskedigelse 13, 27, 76, 82f, 84, 99f
- afslutning (generalforsamlingen) 164f
- afslutning (debat): se debat
- afstemning 70, 82, 92, 101ff, 164f, 169, 181ff
- aftale 108
- akklamation 181
- aktivitet (ny) 115ff
- anmeldelsespligt (registrering) 170ff
- ansvar 107, 173ff
- antenneanlæg 117, 118, 168f

- begyndelsestidspunkt 67
- bemyndigelse til ændring 138
- beretning 85f
- beslutningsgrundlag 158
- bestyrelsessuppleanter 104ff
- bestyrelsesvalg 99ff
- bevisbyrde 80
- bidrag 94ff, 115ff, 120
- bifaldstilkendegivelse 181
- blank stemme 182
- budget 96
- bundet omvalg 184
- bunkemethode 101f, 184
- båndoptagelse 44, 47f

- cirkulationsbeslutning: se skrivebords-
generalforsamling
- citater 153

- dagsorden 24f, 42, 81ff, 123f
- debat 82, 148ff, 162
- debatafslutning 153
- décharge 55, 88, 91ff
- deling af stemmer: se homogen
stemmeafgivning
- deltagerfortegnelse 39ff
- direktørvalg 107f
- dirigentvalg 68, 69ff
- dissens 44
- domsoversigt 177ff
- dørene, afstemning gennem – 182

- eksekutivorgan 109
- eksklusion 122
- ekstraordinær generalforsamling 31f
- endelighedsbestemmelse 110
- erhvervsfrihed 119ff
- „eventuelt“ 82, 143f, 164

- fagforening 170
- fejl: se mangel
- flertal: se majoritet
- flertalsvalg 101f
- forberedelser 19ff
- forhandlingsprotokol 43ff
- forholdstalsvalg 103, 111
- forkyndelse (afstemningsresultat) 164f, 169
- formål 115ff
- fornyelse (ejendom) 118
- forpagtning 108
- forrykkelse 111
- forslag 24, 26, 37, 83, 98, 99, 124, 131ff
- fotografering 47f
- fremlæggelse 36ff, 124
- fuldmagt 51ff, 149, 168f
- fusion 122

- fællesantenne: se antenneanlæg
født dirigent 77
- gangstermetode 101f, 184
genoptagelse 162f
granskning 159
grundfond 97
gruppelivsforsikring 118
- henlæggelser 97, 110
homogen stemmeafgivning 56, 103
hovedbestyrelse 109ff
hæftelse 115, 119f
håndsoprækning 181
- indgangskontrol 60ff
indholdscensur 15f, 96, 100, 119, 130, 134, 141f, 162f
indkaldelse 23ff, 34f, 50, 75ff, 78ff, 132
indskud 94ff, 115ff, 120
inhabilitet 72ff, 93
interpellation: se spørgsmålsret
- karaktermetode 102, 168
kausalitet (fejl) 80
kompetence 10ff, 14ff, 110, 161f
konkurrencebegrænsning 122
kontingent 94ff, 115ff, 120
kumulativ afstemning 101, 102, 168
kvalitetsmetode 102f, 183
- likvidation 38
livsforsikring 118
lodtrækning 182
løfte 108
- majoritet 30f, 40, 71, 125f, 182
mangel 75ff, 78ff, 162f
medarbejdere 65
medkontrahent 108
minoritetsrepræsentation 101, 103, 105, 110, 111, 169
minoritetsrevisor 113
mistillidsvotum 84
møderet 62ff
- navneopråb 182
noteringsfrist (ejerskifte) 22, 30, 62, 128
ny aktivitet 115ff
- omgørelse 143, 162f
omsætningspligt 120
ophør (generalforsamlingen) 67
opkrævning 94ff, 115ff, 120
- panteret 122
petr capsulam: se skrivebordsgeneral-forsamling
pligter (forøgelse) 119ff
politisk bidrag 118
pressen 48, 65
procedureforslag 42
propagandafond 117
protokol 43ff, 140
protokolfører 42
præferencemetode 102f, 183
præjudikater 177ff
præjudicielt emne 135
præliminær afstemning 130, 183
påbegyndelse (generalforsamlingen) 67
- quorum 30f, 40, 41, 75, 125f, 127f
- redaktionel ændring (bemyndigelse) 138ff
referat 43ff, 140
registreringspligt 170ff
regnskab 37, 87ff
reklamekampagne 117
relativt flertal 71, 101, 182
repræsentantskab 109ff
reserver 97, 110
restance 63f, 122
revisor 64f, 112ff
revisorvalg 112ff
ro og orden 148ff
rækkefølge 41f, 104, 111, 135f, 145ff
rådgiver 51ff, 64, 149, 152
- sameje 125
simultanvalg 102
skrivebordsgeneralforsamling 166ff
spørgsmål 44, 84, 88, 144, 155ff
stamfond 110

Stikord

stemmedeling: se homogen stemmeafgivning

stemmelighed 182

stemmeløst medlem 81f, 127

stemmeret 39, 125

stemmeseddel 42, 101

stemmetæller 42, 74, 101

successivt valg 102

supplerende indkaldelse 25, 37, 136

suppleanter 104ff

suspension (generalforsamlingen) 56, 89f, 164f

taleret 81f, 148ff

tilblivelsesmangel 75ff, 78ff, 133, 162f

tillidsvotum 84

tredjemand 108

turnus 83, 99

tvekampmetode 102f, 183

udsættelse: se suspension

udmeldelse 115, 120

udtrædelse 115, 120

udvalg 25, 84, 109

ugyldighed 27, 28, 41

ugyldig stemme 127

universalforsamling 34f

uopsigelighed 13

urafstemning 116, 118, 166ff

urimelighed 12, 15

utilbørlighed 12, 15

valg 26f, 69ff, 99ff, 104ff, 112ff, 135

valggruppe 111

vedligeholdelse 118

vedtægtsændring 29, 40, 83, 106, 123ff

velkomst 68

vetoret 94ff, 115ff, 119ff

video 48

væsentlighed (fejl) 75ff, 78ff, 133

ytringsret: se taleret

ændringsforslag 82, 84, 89, 97, 129f, 151, 183

økonomiske dispositioner 94ff

øverste myndighed 10

årsberetning 85f

årsregnskab 37, 87ff